

વર્ષ : ૪૮ ♦ અંક : ૦૯
સપ્ટેમ્બર-૨૦૨૪

શક્લેય સંતશ્રી આત્માનંદજી પ્રેરિત

Retail Price Rs. 5/- Each

દિવ્યાધ્વનિ

શાબકની
૧૧
પ્રતિમાઓ

ઉત્તરોત્તર
વધતાં સંચયમના
પરિણામો

શ્રીમદ્ રાજ્યાંદ્ર આધ્યાત્મિક સાધના કેન્દ્ર

(શ્રી સત્યુત - સેવા - સાધના કેન્દ્ર સંચાલિત)

કોલા ઉત્તર છરદી (જિ. ગાંધીનગર, ગુજરાત)

મો.નં. ૯૮૭૯૫૯૩૮૮૯ (કાર્યાલય / એકાઉન્ટસ), ૯૮૭૯૫૯૩૮૭૯ (રિસોર્ચેન / આવાસ)

Mail : mail@shrimadkoba.org, Web : www.shrimadkoba.org

આદ. વસંતભેન સંઘવીના ‘ચંદ્રકળા તપ’ના પારણા

રક્ષાબંધન પર્વની ઉજવણી

ગુરુકુળના ભાગકોને પ્રભાવના

લેખકો / ગ્રાહકો / વાચકોને

- ☞ ‘દિવ્યધ્વનિ’ દર મહિને પ્રગટ થાય છે.
- ☞ કોઈ પણ અંકથી ગ્રાહક થઈ શકાય છે.
- ☞ ગણ વર્ષથી ઓછી મુદ્તનું લવાજમ સ્વીકારવામાં આવતું નથી.
- ☞ ચેક/ડ્રાઇફ્ટ/એમ.ઓ. ‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ આધ્યાત્મિક સાધના’ કેન્દ્ર, કોબા’ના નામનો મોકલવો.
- ☞ સહુ સ્વજનો-મિત્રો વધુમાં વધુ ગ્રાહકો નોંધાવીને સહયોગી બને તેવી વિનમ્ર અપેક્ષા છે.
- ☞ ગ્રાહકોએ પત્રવ્યવહારમાં પોતાનો ગ્રાહક નંબર અને પૂરું સરનામું અવશ્ય લખવું. ગ્રાહક નંબર સરનામાની ઉપર લખોલો હોય તે નોંધી રાખવા વિનંતી છે.
- ☞ સરનામામાં ફેરફાર થયાની જાણ તાત્કાલિક કરવા વિનંતી છે.
- ☞ કોઈપણ લેખ સ્વીકારવો કે ન સ્વીકારવો કે ક્રમશઃ લેવો તેનો સંપાદકશીને સંપૂર્ણ અધિકાર રહેશે.
- ☞ લેખકોનાં મંતવ્યો સાથે સંપાદકશીનું સહમત હોવું આવશ્યક નથી.

ગ્રાહકોને નમ્ર વિનંતી

આપના હાલના મોબાઇલ નંબર તેમજ E-mail એફ્રેસ સંસ્થાને આપના ગ્રાહક નંબર સાથે રેકર્ડ અપદેશન માટે તુરત જ મોકલી આપવા વિનંતી.
મો.નં. ૯૪૨૮૬૬૨૩૭૬,
વોટ્સએપ નં. ૯૪૨૮૬૬૨૩૮૬

: મુદ્રણસ્થાન :

ભગવતી ઑફસેટ

૧૫/સી, બંસીધર અસ્ટેટ, બારડોલપુરા,
અમદાવાદ - ૩૮૦૦૦૪
ફોન : ૨૨૧૬ ૭૬૦૩

પ્રાર્થના

હે પરમકૃપાળુદેવ !

આપે કહું છે કે, “લોકસમુદ્દાય કોઈ ભલો થવાનો નથી. સ્તુતિ-નિદાના પ્રયત્નાર્થે આ દેહની પ્રવૃત્તિ તે યોગ્ય નથી.”

આપની આવી અમૂલ્ય વાત પણ અમે જીવનમાં ઉતારી શક્યા નહીં તેનો અમને અત્યંત અફ્સોસ થાય છે. પહેલેથી જ જો આપની શિખામણ જીવનમાં ઉતારી હોત તો સંસારમાં જે કડવા અનુભવો થયા, હુંખના દાવાનળથી દાઝ્યા અને “જેની એક પળ પણ ચકવર્તિની સમસ્ત સંપત્તિ કરતા વધારે મૂલ્યવાન છે” એવા માનવભવના કેટલાયે વર્ષો લોકોની સ્તુતિને અર્થે અને નિદાના પ્રયત્નાર્થે વર્થ ગુમાવ્યા, તે ન ગુમાવ્યા હોત !

“એક ચોખાનો દાણો કાચો હોય તો બધા જ દાણા કાચા હોય” એ વાસ્તવિક સત્ય અમે સમજ્યા નહીં અને જુદી જુદી વ્યક્તિઓ પાસેથી જેમ જેમ જુદા જુદા અનુભવો થતા ગયા ત્યારે અંતે આપની વાતનું તથ્ય અમને સમજ્યાયું ! “આ સંસાર અસાર છે” એ વાત હવે અમને મનમાં ઉત્તરી ગઈ છે. આપના શબ્દો અમને વારંવાર યાદ આવે છે કે, જગતને રૂંડું દેખાડવા અનંતવાર પ્રયત્ન કર્યું, તેથી રૂંડું થયું નથી. કેમકે પરિબ્રમણ અને પરિબ્રમણના હેતુઓ હજુ પ્રત્યક્ષ રહ્યા છે. એક ભવ જો આત્માનું રૂંડું થાય તેમ કરવામાં વ્યતીત જશે તો અનંતભવનું સાઢું વળી જશે. હે પ્રભુ ! આપના આ ઉત્તમ શ્રેષ્ઠ બોધને ‘સ્વભોગ’ રૂપે પરિણમાવતાં કહીએ છીએ -

જ્ઞાન-દર્શન સહિત છે, તું અજર અમર અવિનાશી છે, શુદ્ધ-બુદ્ધ ને સ્વયંપ્રકાશિત, મુક્તિપુરીનો વાસી છે; યેતી જા તું યેતી જા તું, જીવન સફળ બનાવી લે, અનંત ભવનું સાઢું હવે તું, એક ભવમાં વાળી લે.

ॐ શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ:

શ્રી સદગુરુપ્રસાદ

શ્રીમદ્ રાજયંત્રભુ

પત્રાંક-૭૦૬

વડવા (સ્થાનભૌતિક સમીપ),

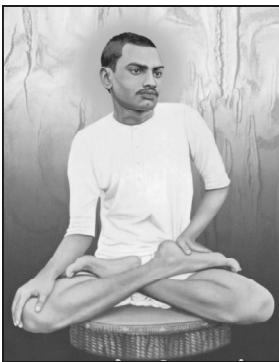
ભાડરવા સુદ ૧૧, ગુરુ, ૧૯૮૨
શુભેચ્છાસંપત્ત આર્ય કેશવલાલ
પ્રયે, લીંબડી.

સહજાત્મસ્વરૂપે યથાયોગ્ય
પ્રણામ પ્રામ થાય.

ત્રણ પત્રો પ્રામ થયાં છે. ‘કંઈ
પણ વૃત્તિ રોકતાં, તે કરતાં વિશેષ
અભિમાન વર્તે છે’, તેમ જ ‘તૃપ્તિનાના
પ્રવાહમાં ચાલતાં તણાઈ જવાય છે,
અને તેની ગતિ રોકવાનું સામર્થ્ય રહેતું
નથી’ ઈત્યાદિ વિગત તથા ‘ક્ષમાપના અને કર્કટી
રાક્ષસીના ‘યોગવાસિષ્ઠ’ સંબંધી પ્રસંગની જગતભ્રમ
ટળવા માટેમાં વિશેષતા’ લખી તે વિગત વાંચી છે.
હાલ લખવામાં ઉપયોગ વિશેષ રહી શકતો નથી,
જેથી પત્રની પહોંચ પણ લખતાં રહી જાય છે. સંક્ષેપમાં
તે પત્રોના ઉત્તર નીચે લખ્યા પરથી વિચારવા યોગ્ય
છે.

૧. વૃત્તિઆદિ સંક્ષેપ અભિમાનપૂર્વક થતો
હોય તોપણ કરવો ઘટે. વિશેષતા એટલી કે તે
અભિમાન પર નિરંતર બેદ રાખવો. તેમ બને તો
ક્રમે કરીને વૃત્તિઆદિનો સંક્ષેપ થાય, અને તે સંબંધી
અભિમાન પણ સંક્ષેપ થાય.

૨. ઘણે સ્થળે વિચારવાન પુરુષોએ એમ કહ્યું
છે કે જ્ઞાન થયે કામ, કોષ, તૃપ્તિનાના ભાવ નિર્મળ
થાય. તે સત્ય છે, તથાપિ તે વચ્ચેનોનો એવો પરમાર્થ
નથી કે જ્ઞાન થયા પ્રથમ તે મોળાં ન પડે કે ઓછાં ન
થાય. મૂળસહિત છેંદ તો જ્ઞાને કરીને થાય, પણ
ક્ષાયાદિનું મોળાપણું કે ઓછાપણું ન થાય ત્યાં સુધી
જ્ઞાન ઘણું કરીને ઉત્પત્ત જ ન થાય. જ્ઞાન પ્રામ થવામાં
વિચાર મુખ્ય સાધન છે; અને તે વિચારને વૈરાગ્ય
(ભોગ પ્રત્યે અનાસક્તિ) તથા ઉપશમ (ક્ષાયાદિનું

ઘણું જ મંદપણું, તે પ્રત્યે વિશેષ બેદ) બે મુખ્ય
આધાર છે, એમ જાણી તેનો નિરંતર
લક્ષ રાખી તેવી પરિણાતિ કરવી ઘટે.

સત્પુરુષના વચ્ચના યથાર્થ
ગ્રહણ વિના વિચાર ઘણું કરીને
ઉદ્ભવ થતો નથી; અને સત્પુરુષના
વચ્ચનું યથાર્થ ગ્રહણ, સત્પુરુષની
પ્રતીતિ એ કલ્યાણ થવામાં સર્વોત્કૃષ્ટ
નિમિત્ત હોવાથી તેમની ‘અનન્ય
આશ્રયભક્તિ’ પરિણામ પાખ્યેથી, થાય
છે. ઘણું કરી એકબીજાં કારણોને
અન્યોન્યાશ્રય જેવું છે. ક્યાંક કોઈનું
મુખ્યપણું છે, ક્યાંક કોઈનું મુખ્યપણું છે, તથાપિ
એમ તો અનુભવમાં આવે છે કે ખરેખરો મુમુક્ષુ
હોય તેને સત્પુરુષની ‘આશ્રયભક્તિ’ અહંભાવાદિ
છેદવાને માટે અથ કાળમાં વિચારદશા પરિણામ
પામવાને માટે ઉત્કૃષ્ટ કારણરૂપ થાય છે.

ભોગમાં અનાસક્તિ થાય, તથા લૌકિક
વિશેષતા દેખાડવાની બુદ્ધિ ઓછી કરવામાં આવે તો
તૃપ્તિ નિર્બળ થતી જાય છે. લૌકિક માન આદિનું
તુચ્છપણું સમજવામાં આવે તો તેની વિશેષતા ન
લાગે; અને તેથી તેની ઈચ્છા સહેજે મોળી પડી જાય,
એમ યથાર્થ ભાસે છે. માંડ માંડ આજવિકા ચાલતી
હોય તોપણ મુમુક્ષુને તે ઘણું છે, કેમકે વિશેષનો કંઈ
અવશ્ય ઉપયોગ (કારણ) નથી, એમ જ્યાં સુધી
નિશ્ચયમાં ન આણવામાં આવે ત્યાં સુધી તૃપ્તા
નાનાપ્રકારે આવરણ કર્યા કરે. લૌકિક વિશેષતામાં
કંઈ સારભૂતતા જ નથી, એમ નિશ્ચય કરવામાં આવે
તો માંડ આજવિકા જેટલું મળતું હોય તોપણ તૃપ્તિ
રહે. માંડ આજવિકા જેટલું મળતું ન હોય તોપણ
મુમુક્ષુ જીવ આર્ત્થાન ઘણું કરીને થવા ન દે, અથવા
થયે તે પર વિશેષ બેદ કરે, અને આજવિકામાં નુટંતું
યથાર્થમ ઉપાર્જન કરવાની મંદ કલ્યાણ કરે. એ આદિ

પ્રકારે વર્તતાં તૃષ્ણાંનો પરાભવ (કીણ) થવા યોગ્ય દેખાય છે.

૩. ઘણું કરીને સત્પુરુષને વચને આધ્યાત્મિકશાસ્ત્ર પણ આત્મજ્ઞાનનો હેતુ થાય છે, કેમકે પરમાર્થાત્મા શાસ્ત્રમાં વર્તતો નથી, સત્પુરુષમાં વર્તે છે. મુમુક્ષુએ જો કોઈ સત્પુરુષનો આશ્રય પ્રાપ્ત થયો હોય તો પ્રાપ્તે જ્ઞાનની યાચના કરવી ન ઘટે, માત્ર તથારૂપ વૈરાગ્ય ઉપશમાદિ પ્રાપ્ત કરવાના ઉપાય કરવા ઘટે. તે યોગ્ય પ્રકારે સિદ્ધ થયે જ્ઞાનીનો ઉપદેશ સુલભપણે પરિણામે છે, અને યથાર્થ વિચાર તથા જ્ઞાનનો હેતુ થાય છે.

૪. જ્યાં સુધી ઓછી ઉપાધિવાળાં ક્ષેત્રે આજીવિકા ચાલતી હોય ત્યાં સુધી વિશેષ મેળવવાની કલ્પનાએ મુમુક્ષુએ કોઈ એક વિશેષ અલોકિક હેતુ વિના વધારે ઉપાધિવાળાં ક્ષેત્રે જીવું ન ઘટે કેમકે તેથી ઘણી સદ્ગુરૂત્તિઓ મોળી પડી જાય છે, અથવા વર્ધમાન થતી નથી.

૫. ‘યોગવાસિષ્ઠ’ નાં પ્રથમનાં બે પ્રકરણ અને તેવા ગ્રંથોનો મુમુક્ષુએ વિશેષ કરી લક્ષ કરવા યોગ્ય છે.

વીરસ્તુતિ

હે પ્રભુ વીર દયા કે સાગાર,
સબ ગુણ આગાર જ્ઞાન ઉજાગર;
જબ તક જીઉં હંસ હંસ જીઉં,
જ્ઞાનસુધારસ અમૃત પીઉં.
ત્યાગુ લોભ-ધમંડ-બુરાઈ,
ચાહું સબકી નિત્ય ભલાઈ;
જો કરના સો અરછા કરના,
કિર દુનિયા મેં કિસસે ડરના.
હે પ્રભુ મેરા મન હો સુંદર,
જીવન સુંદર વાણી સુંદર;
હે પ્રભુ વીર દયા કે સાગાર,
સબ ગુણ આગાર જ્ઞાન ઉજાગર.

કૃતજ્ઞતા

પાના નં. ૧૮ પરથી ચાલુ...

જરૂરિયાતની વસ્તુઓ પૂરી પાડે છે.

(૨) એવા લોકોનો આભાર માનો જે તમારા ખરાબ સમયે તમારા પડખે ઊભા રહ્યા અને તમને નૈતિક રીતે ખૂબ સપોર્ટ કર્યો હોય.

(૩) એવા ઉપકારીઓનો આભાર માનો જેમણે તમને જીવતા શીખવ્યું, તમને જ્ઞાન આપી સમૃદ્ધ બનાવ્યા, તમને સારી સલાહ આપી ખરાબ પરિસ્થિતિમાં જતાં બચાવ્યા.

(૪) દિવસમાં બે-ત્રાણ વાર થોડા અટકીને એવા લોકોનો પણ આભાર માનો જે તમને અત્યારે વર્તમાનમાં આ ક્ષણે મદદ કરી રહ્યા છે.

(૫) રોજ એક કે બે વ્યક્તિ માટે આભારપત્ર લખી તમારી આભારની લાગણી એમની સામે વ્યક્ત કરો.

(૬) બાળકોને આપણે ‘થેન્ક્યુ’ કહેતા શીખવીએ છીએ, પણ એ થેન્ક્યુ શેના માટે કહ્યું છે એ પણ સાથે ઉમેરવાનું શીખવવું જોઈએ. ઉદાહરણ તરીકે “આજે તમે મને હોસ્પિટલ પહોંચવા માટે મદદ કરી એના માટે હું આપનો આભારી છું.”

(૭) જીવનમાં આવતી મુશ્કેલીઓની ઘડીઓનો અને મુશ્કેલીઓ ઊભી કરનાર લોકોનો પણ આભાર માનો કેમકે એ કઠિન ક્ષણો અને કઠોર લોકો તમને જીવનના ઘણા નવા મૂલ્યવાન પાઠો શીખવીને જાય છે.

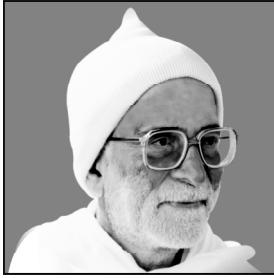
છેલ્લે એક મહાત્વની વાત કરીને વિરામ લઈએ અને એ વાત એ છે કે, “જેની પાસે છે, એમને વધુ આપવામાં આવશે અને જેમની પાસે નથી એમની પાસે જે કંઈ બચ્યું છે એ જુંટવી લેવામાં આવશે.” આ કંઈ બાબત તરફ ઈશારો કરે છે? કૃતજ્ઞતા તરફ. જે દિલથી આભાર માનશે એમને વધુ મળશે અને જે આભાર નહિ માને એમને જે કંઈ આપવામાં આવ્યું છે, એ છિનવી લેવામાં આવશે. ચાલો, હવે વાતો નહિ પણ આ જ્ઞાનનું જીવનમાં અને જીવન વ્યવહારમાં અમલીકરણ કરીએ.

આત્મજ્ઞાનના લક્ષ્યે ચિંતન, મનન અને નિદિધ્યાસન

પરમ શ્રદ્ધેય સંતશ્રી આત્માનંદજી

કોઈપણ લક્ષ્યને પામવા માટે એક સુવ્યવસ્થિત યોજના અને પૂર્વતૈયારી હોવી જરૂરી છે. લૌકિક રીતે વિચારીએ તો પણ આપણે આવી તૈયારી કરતાં હોઈએ છીએ. કારમાં ક્યાંક દૂરની મુસાફરી કરવાની હોય, તો એક ચોક્કસ સ્પીડમાં કાર ચલાવવાની હોય છે. તો તે માટે આગલા દિવસે જ બધું ચેક કરી લેવું પડે. પેટ્રોલ, ઓઈલ, પાણી, ટાયર, બ્રેક વગેરે વગેરે જોઈ લેવાં પડે. આ બધી પૂર્વતૈયારી કર્યા વગર જો ગાડી દોડાવીએ તો જ્યાં જવાનું છે તેના બદલે ક્યાં પહોંચી જઈએ તે કહેવાની જરૂર નથી.

જો એક નાની મુસાફરી માટે પણ આ બધા વિચારો કરવાની અને પૂર્વતૈયારી કરવાની જરૂર હોય તો પછી આત્મકલ્યાણના પંથે ચાલી રહ્યા હોઈએ ત્યારે પૂર્વતૈયારી જરૂરી નહીં? ચિંતન, મનન અને નિદિધ્યાસન એ આવી પૂર્વતૈયારીના જ એક ભાગ છે, જેના વિષે થોડું વિચારીએ. અહીં પહેલો પ્રશ્ન તો એ જ ઉભો થાય કે ચિંતન, મનન અને નિદિધ્યાસન કઈ રીતે કરવું? આમ તો કૃપાળુદેવ તેનો જવાબ આપે છે, બધા જ્ઞાનીઓ તેનો જવાબ આપે છે,

“દશા ન એવી જ્યાં સુધી, જીવ લહે નહિ જોગ; મોક્ષમાર્ગ પામે નહીં, મટે ન અંતર રોગ.”

ચિંતન, મનન એ આગળની સ્થિતિ છે. વેદાંતની પરિભાષામાં ચિંતન, મનન, નિદિધ્યાસન આવે છે. પણ વેદાંતનો ઉપદેશ કોને આપવામાં આવે છે? ઉત્તમ મુમુક્ષુને. ખદ્દ સંપત્તિથી જે સજજ નથી, તેને શ્રીગુરુ બ્રહ્મજ્ઞાન આપતા નથી. બીજું બધું કરવાનું કહે. એ સેવા કરે, ભક્તિ કરે, વ્યવસ્થા કરે-આ બધું કરે, પણ ચિંતન એ જુદું છે. મહર્ષિ પતંજલિના ‘યોગદાનિ સમુચ્ચય’માં ચિંતન ક્યાં આવે છે, તે

જોઈએ તો- યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયમ, પ્રત્યાહાર. પછી ધારણામાં એ થોડું આવે, ધ્યાનમાં વિશેષ આવે.

ધર્મ કરવો બહુ સારો છે, ધર્મ શ્રેષ્ઠ છે. પણ ધર્મ કરવાની પાત્રતા, યોગ્યતા કેળવી ન હોય, તો ધર્મ-ઉપદેશ સાંભળે, પણ તેનાથી કોઈ ફાયદો થાય નહીં. એટલું જ નહીં, ધણીવાર વિપરીત અસર થાય. જીવનમાં યમ, નિયમ, આસન, પ્રત્યાહાર, એટલી તૈયારી હોવી જોઈએ. પછી ધારણામાં બાધ્ય ચિંતન આવે છે તેને ગ્રાટક કહેવામાં આવે છે. ગ્રાટક એટલે ભગવાનની ‘મૂર્તિ’ અથવા ‘ઉં’ અથવા ‘બિદુ’ અથવા કોઈ પ્રતીક સામે એકીટસે જોઈ રહેવું. મટકું માર્યા વિના અથવા નાનું જ મટકું મારીને એકાગ્રતાનો અભ્યાસ કરવો. આ વિષય ‘યોગદાનિ સમુચ્ચય’માં ‘આઠ દાસ્તિની સજજાય’માં આવે છે.

ચિંતન પર સામાન્ય વિચારણા કરી શકીએ. પણ તેનું નામ પ્રભુસ્મરણ એવું રાખવું. ચિંતન તું શેનું કરવા માંગે છે? તું જેનું ચિંતન કરવા માંગે છે એનું સ્વરૂપ અથવા તેની પ્રાપ્તિના ઉપાયો જેણે રૂડા પ્રકારે જાણ્યા નથી તેને ચિંતન નહીં પણ ચિંતા થાય છે. તેને મહાવીર ભગવાન અને બીજા આચાર્યો આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાન એવું નામ આપે છે. સંતોના નાના-નાના ભજનની અંદર બધા આગમ આવી જાય છે. આ અનુભવવાની વાત છે. સંસ્કૃત, પ્રાકૃત આવડવું બહુ જરૂરી નથી. સરળતા, સદ્ગુરુની સેવા, સર્વ્યાઈ આ જરૂરી છે. “કપટ રહિત થઈ આતમ અરપણા” જરૂરી છે.

હાલ એવી એક વિચારધારા પણ ચાલે છે કે ભાઈ, આત્મા જ ગુરુ છે. તો ગુરુની કે સત્સંગની શી આવશ્યકતા છે? આત્મા તો અંદર બેઠેલો છે, ને

એનું ધ્યાન કરવાનું. તો પણી સત્તસંગ અને ભક્તિ, પાત્રતા અને સદ્ગુરુ આ બધી માથાકૂટ શા માટે!! આપણે તો બસ આંખ બંધ કરીને બેસી જઈએ! પણ ભાઈ, “વહ સાધન બાર અનંત ડિયો, તદપિ કષુ હાથ હજુ ન પર્યો” આ બધું ભૂતકાળમાં અનંત વાર કરી ચૂક્યા છીએ. વર્તમાન શાની પુરુષોએ કહેલું છે તેનું આગમપ્રમાણ પણ છે. “મુનિત્રત ધાર અનંતબાર ગ્રીવક ઉપજાયૌ, પૈ નિજ આત્મજ્ઞાન બિના સુખ લેશ ન પાયો.” જે પ્રવચનસારની રઉભી ગાથાનો ભાવાર્થ છે. આપણે બંનેનો સમન્વય કરવાનો.

“સમજ વિનાનું રે સુખ જીવને નથી,
ભલે કોટી યુગો વહી જાય.”

આલોચનામાં પણ આપણે બોલીએ છીએ “સમજ સાર સંસાર મેં સમજુ ટાળે દોષ” હું સમજણવાણો છું કે અણસમજણવાણો? આપણે જીવનમાંથી દોષ ટાળતા હોઈએ તો સમજુ છીએ અને તેનું સુપરલેટીવ ડિગ્રી બતાવે છે - “સમજ સમજ કર હી ગયા, જીવ અનંતા મોક્ષ.”

આ વાત નિશ્ચયથી કરેલ છે. એકલી સમજણથી કોઈ મોક્ષ ન જઈ શકે. સાચી સમજણથી મોક્ષમાર્ગનો પ્રારંભ થાય છે. સમજને સુધરે, સમજને પાપરહિત થાય, સમજને સંતોનો ને આત્માનો પરિચય કરે તો કંઈક બને. જોકે આત્માનો પરિચય કરવાની શક્તિ સામાન્ય માણસમાં હોતી નથી. માટે સત્ય જેમનામાં પ્રગટ થયું છે, તેમનો પરિચય કર, સંતોનો પરિચય કર, ધણા ગુણો જેમનામાં પ્રગટ થયા હોય એવા ગુણીયલજનોનો પરિચય કર. પરમાત્માની વાત તો પૂછવાની નથી. બધા ગુણો જેમનામાં પ્રગટ થયા છે એવા પરમાત્મા છે. પણ એવા પરમાત્મા સાથે સીધો પ્રેમ થઈ શકતો નથી, કારણકે વીતરાગ દર્શનની માન્યતા પ્રમાણે અત્યારે પરમાત્મા-પૂર્ણ પરમાત્મા છે નહીં. એટલે વાયા મીઠિયા જવું પડે છે. માટે -

“સદ્ગુરુના ઉપદેશ વણ, સમજાય ન જિનરૂપ;
સમજયાં વણ ઉપકાર શો? સમજયે જિનસ્વરૂપ”

આ કંઈ એકાગ્રતાના અભ્યાસને હતોત્સાહિત કરવા માટે કહેવામાં આવતું નથી, પણ જે ફંશન છે અને દરેક એમ માને છે કે હું ધ્યાન કરું છું. પણ ભગવાન કહે છે -

“જ્ઞાન, ધ્યાન, વૈરાગ્યમય, ઉત્તમ જહાં વિચાર;
એ ભાવે શુભ ભાવના, તે ઉત્તરે ભવપાર.”

ધ્યાન એકલું જ નહીં, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય પણ હોય. અને વૈરાગ્યમાં ભક્તિ આવી જાય છે. જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિ હોય તો જ ધ્યાન હોય. અને જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ વગર સાચું ધ્યાન ન હોય. માટે બંને કરવા. સાચો વૈરાગ્ય લાવવો અને સાચી ભક્તિ લાવવી. સમજણપૂર્વક ભગવાનને ઓળખવા અને ભગવાનના ગુણગાન કરવા. ભગવાનના ગુણગાન કોણ કરે? મુખથી કરીએ એ તો પ્રાસંગિક છે, પણ હદ્યથી કરવા. આત્મા જ્યારે અંતરથી ભગવાનના ગુણગાન કરે છે ત્યારે તેનું નામ ભક્તિ બને છે.

“ભક્તિ કરવી હોય તેણે રાંક થઈને રહેવું રે,
મેલવું અંતરનું અભિમાન રે.”

આત્મજ્ઞાન થવા માટે કૃપાળુદેવે પત્ર કમાંક-રપ્રમાં આ ચાર વસ્તુ કરવાની કહી છે: (૧) સ્વચ્છંદનો નિરોધ, જેટલા પ્રમાણમાં થાય તેટલા પ્રમાણમાં. (૨) આ લોકની અલ્ય પણ સુખેશ્ચાનો ત્યાગ, (૩) પરમ વિનયની ઓછાઈનો ત્યાગ. એટલે કે પરમ વિનય પ્રાપ્ત કરવો અને આટલું થયા પણી, (૪) પદાર્થનો અનિર્ણય ટળે. એટલે પદાર્થનો નિર્ણય થયે નિશ્ચયથી આત્મજ્ઞાન થાય. પદાર્થનો નિર્ણય બે કક્ષાએ થાય છે. દીકરાને સદ્ગુહસ્થ બનાવ્યો તો બે કક્ષાએ બનાવ્યો. પહેલા તો એને સંસ્કાર આપ્યા, ભણાવ્યો, ગણાવ્યો અને હોશિયાર બનાવ્યો. ત્યારબાદ પણી એની ભાવના પ્રમાણે એના એંગેજમેન્ટ કર્યું અને એના લગ્ન કર્યા.

સ્વચ્છંદ ઘટાડ્યો, દુનિયાની ઈચ્છાઓ ઓછી કરી, પરમ વિનય ન થાય તો પહેલા સામાન્ય વિનય કર્યો. જોકે કૃપાળુદેવ ક્રોમ્પોમાઈઝ નથી કરતા.

એ તો ‘પરમ વિનય’ કહે છે. પત્રાંક-૨૫૪ માં અંબાલાલભાઈને કહું છે તેમ સિદ્ધાંતમાં પણ એમ કહું છે. આત્મસિદ્ધિમાં કહું છે -

“એવો માર્ગ વિનય તણો, ભાષ્યો શ્રી વીતરાગ; મૂળ હેતુ એ માર્ગનો, સમજે કોઈ સુભાગ્ય.”

કોઈ આ વાત માનવાના નથી એમ કૃપાળુદેવ પોતે કહે છે. લાખો માણસો વાત સાંભળશે પણ એમાંથી એકાદ જણ એની સાથે સહમત થશે.

“આ બધું તો ગુરુ કહે. અરે, બધું શાસ્ત્રોમાં છે જ. મને બધું મોઢે છે. બોલો, કહો તે શ્લોક કહી દઉં!” આવું કહેનારા પણ હોય છે. પણ સાચી વાત તો એ છે કે -

“જ્ઞાન મિલે ગુરુ કે મુખ સે, ગુરુ મિલે સત્તસંગ સે ઓર સત્તસંગ મિલે પ્રેમ લગાન સે.”

જેમ બે સ્ટેજમાં તમારા દીકરાને સદ્ગુહસ્થ બનાવ્યો, તેમ આપણે પણ સત્પાત્રતા પ્રાપ્ત કરવાની છે અને સાથે સાથે એકાગ્રતાનો અભ્યાસ પણ કરવાનો છે.

હવે ચિંતન-મનન કેવી રીતે કરવું? જેનું ચિંતન કરવું હોય એનું સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ. ચિંતન કરનાર કોણ છે? તેનું સ્વરૂપ પણ જાણવું જોઈએ. “ધ્યાતા, ધ્યાન, ધ્યેય” ભલે ઉચ્ચકક્ષાએ વાત ન કરીએ આપણે, અત્યારે આપણી કક્ષાએ વાત કરીએ, ફક્ત તેનો રેફરન્સ આપું છું. તમારે માનવું ન માનવું તે વ્યક્તિગત વાત છે. ‘જ્ઞાનાર્જવ’માંથી જાણવું. ધર્મધ્યાનની લાયકાત કોનામાં છે એ તેમાં આખું છે. પણ એ સમજવા માટે ગુરુ જોઈએ. આચાર્યના વચન સીધા સમજ શકે એવો કોઈ માણસ વર્તમાનમાં હોતો નથી. ઉત્તમ મુમુક્ષુ આ વાત સીધી સમજ શકે. કૃપાળુદેવ શબ્દ વાપરે છે - “ભવભીત ભવિક જે ભણો, ભાવે, સુણો, સમજે, સદ્ગુહે” ત્યારબાદ અભ્યાસે અને અનુભવે.

આટલું સમજ્યા પછી હવે આપણે વિચારણા કરીએ કે દરેક સત્પુરુષની બાધ્ય પદ્ધતિ જુદી જુદી હોય છે. સામાન્યપણે ઉઘાડી આંખે સદ્ગુરુ

અને ભગવાનની મૂર્તિ અથવા ચિત્રપટમાં એકાગ્રતા કરવી, તેની સાથે ટગર ટગર જોયા કરવું. માત્ર આંખોથી નહીં, હૃદયની આંખોથી પણ. અને જો બરાબર એમને જુએ, અવલોકન કરે એટલે દર્શન કરે તો શું થાય? ભક્ત કેવા હોવા જોઈએ? અને ભગવાન કેવા હોવા જોઈએ? અને બંનેનો મેળાપ થાય ત્યારે શું રિઝલ્ટ આવે છે એમ ‘દર્શન સુતિ’માં કહું છે.

“અબ કાલલબ્ધિબલતેં દ્યાલ,

તુમ દરશન પાયો ભયો ખુશાલ,

મન શાંત ભયો, મિટિ સકલ દુંદ,

ચાંદ્યો સ્વાતમરસ દુઃખનિકંદ.”

આમાં પહેલી લીટી બહુ અગત્યની છે ‘અબ કાલલબ્ધિબલતેં દ્યાલ’ ઘણી બધી યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી. એ માટે શ્રવણ, કીર્તન, મનન, ચિંતવન, વંદન, સેવન, ધ્યાન. આ બાજુ જે પ્રાપ્ત થયું તે જુદું. સમતા, એકતા પ્રાપ્ત થઈ. તેમાં પણ ધ્યાન આવ્યું. ધ્યાન જે છે તે સ્મરણ છે. આપણે થોડું ટૂંકમાં સમજુએ.

ભિન્ન ભિન્ન સંતોની ભિન્ન-ભિન્ન પ્રકૃતિ હોય છે, ભિન્ન-ભિન્ન સંસ્કાર હોય છે, ભિન્ન-ભિન્ન ગુરુપરંપરા હોય છે અને ભિન્ન-ભિન્ન પૂર્વભવની આરાધના હોય છે. આ દેહધારી ભક્તિપ્રધાન છે. હૃદયથી કામ કરે છે. મસ્તક ભલે ખાલી હોય પણ હૃદયમાં સચ્ચાઈ હોવી જોઈએ. એ પહેલી આવશ્યકતા છે. શ્રી આનંદધનજી કહે છે તેમ “કપ્તરહિત થઈ આતમ અરપણા રે, આનંદધન પદ રેહ.”

રોજ પાંચ-દસ મિનિટ એકલા ભગવાન કે ગુરુની મૂર્તિ કે ચિત્રપટ સમક્ષ બેસવું. પહેલા એમની પ્રદક્ષિણા કરવી. જેણે ભગવાનનું કે ગુરુનું સ્વરૂપ જાણ્યું નથી, એના માટે તો આ એક ‘મોરલ એક્સરસાઈ’જ છે - અભ્યાસ છે. ભલે અત્યારે જાણતો ન હોય, પણ તેણે સદ્ગુરુ અને ભગવાનનું સ્વરૂપ અવશ્ય જાણવું. એ જેણે જાણ્યું ન હોય તેને

સાચું ધ્યાન લાગે નહીં, એને આત્મસાક્ષાત્કાર કે જેને તમે સમકિત કહો છો તે થાય નહીં, તે વાત સ્પષ્ટ રીતે શાસ્ત્રમાં તો કહી જ છે પણ જેને વાંચવું હોય તેણે પત્રાંક-ળપણ વાંચવો. પહેલા પ્રકારનું સમકિત ન થયું હોય તો બીજા પ્રકારનું સમકિત થાય નહીં. જેણે સદ્ગુરુ અને પરમાત્માનું સ્વરૂપ જાણ્યું નથી અને તેમના પ્રત્યે પ્રગાઢ, પ્રચૂર ગ્રીતિ અને શ્રદ્ધા થઈ નથી, એને સ્પષ્ટમાં પણ સાચું સમકિત પ્રાપ્ત થાય નહીં.

પ્રક્રિયા લાંબી છે. મોહનીય કર્મનો નાશ કરવાનો પ્રયોગ દીર્ઘકાલીન છે. ધીરજ, શ્રદ્ધા અને સત્સંગની ઉપાસના ન હોય તો એ ન થઈ શકે. સદ્ગુરુ અને પરમાત્માનું સ્વરૂપ જાણીને તેમની પરિક્રમા કરવી. ભગવાનનું લાંઘન (ચિહ્ન) હોય તે પણ જોવું. એનાથી આપણને વ્યક્તિગતપણે એ ભગવાન યાદ આવે છે. આ માટે મોક્ષમાળાના ૧૩ અને ૧૪ બંને પાઠ વાંચવાં. એમાં શિષ્ય તર્ક પણ કરે છે કે એનાથી વ્યક્તિગત રાગ ન થાય? એવું નથી. આમ તો બધા ભગવાન સરખા જ છે. જુદા-જુદા ભગવાનની જુદી-જુદી વિશેષતા છે. ઋષભદેવ ભગવાન-તો દીર્ઘકાલીન તપસ્યા અને તીવ્ર વૈરાગ્ય. ‘ભાગવત’ના દસમા સ્કર્ધમાં એનું વર્ણન આવે છે. બ્રહ્મા એટલે કે નાભિરાજના પુત્ર. એમને કેમ યાદ કરવા? ત્યાગ, અત્યંત નિઃસ્પૃહતા, અપરિગ્રહપણું. નેમિનાથ ભગવાનને કેમ યાદ કરવા? તેમનો તત્કાળ નિર્ઝય અને તેનું પાલન. પશુઓને જોયા કે તરત જ - “સારથિ રથ પાછો વાળી ધો.” મહાવીર ભગવાન - ખૂબ પરિષહ, મહાક્ષાન પ્રાપ્ત થયા પણી મૌન, અનિદ્રા અને એકાંતવાસ.

ભગવાનને જાણવાથી, જેવાથી આપણને પ્રેરણા મળે છે. જુદાજુદા ગુણો વિકાસ કરવાનું આપણને બળ મળે છે. જો એમના જેવા થવું હોય તો- “તારા જેવા મારે થાવું છે, પ્રભુ તારું ગીત મારે ગાવું છે.” ભગવાનની અથવા સદ્ગુરુની પરિક્રમા કરવી. તેમના પગના અંગૂઠાને નિરખવાથી શરૂઆત

કરવી. ભગવાનના ચરણકમળને ત્રણ લોક સેવે છે, તે માત્ર ઉપચારથી નથી. ભગવાનના ચરણકમળમાંથી નિરંતર જ્ઞાનાંદનો પ્રવાહ પ્રવહે છે.

એકાગ્રતા... એકાગ્રતાનો અભ્યાસ. બીજું કંઈ ચિંતવવું નહીં. એમનો અંગૂઠો, પછી એમના પગ... ધીરેધીરે ઉપર જવું. બીજા કોઈ વિચાર ન કરવા. અનુપ્રેક્ષા, ભગવાનની પરિક્રમા અને તે સમયે ભગવાનના ગુણોનું ચિંતન કરવું. શરૂઆતમાં એકાગ્રતા નહીં રહે, ધ્યાન બીજે જતું રહેશે પણ ચિંતા ન કરવી. એક ભગવાન, પછી બીજા ભગવાન, ત્રીજા ભગવાન.... આથી આપણો આત્મા નિર્મળ બને છે, સદ્ગુરુમય બને છે. આત્મા પાણી સમાન છે. એમાં લાલ રંગ નાખો તો લાલ બને, લીલો રંગ નાખો તો લીલો. વચ્ચનામૃતમાં એક જગ્યાએ આવો ઉલ્લેખ છે. આત્મા જે વસ્તુનું ચિંતવન કરે તે રૂપે પરિણમે છે. તેથી જ ન જોવા જેવા દશ્ય ન જોવા, ન ખાવા જેવી વસ્તુ ન ખાવી, ન સૂંધવા જેવી વસ્તુ ન સૂંધવી, ન બોલવા જેવી વાણી ન બોલવી. એ પણ ધર્મનું અંગ છે. ધર્મ ચારેય અનુયોગથી ચાલે છે. આપણે એક અનુયોગથી ધર્મ જાણીએ અને બાકીનાની ઉપેક્ષા કરીએ તે ન ચાલે. આનંદધનજી જેવા મહાન યોગીશ્વર કહે છે -

“મનું કિમ હી ન બાજે હો કુંથુજીન,

મનું કિમ હી ન બાજે,

જિમ જિમ જતન કરીને રાખું,

તિમ તિમ અણગું ભાજે...”

એ રીતે ઉપરથી નીચે, નીચેથી ઉપર ભગવાનને નિરખતા જવાનું. એ જ રીતે સદ્ગુરુને નિરખતા જવાનું. આ તો નિશ્ચય સન્મુખ સાધનાની વાત ચાલે છે. દરેક પરંપરામાં દીક્ષાનું મહત્વ છે. શરૂઆતના વર્ષોમાં સેવા જ મુખ્ય હોય. ગુરુ થોડો થોડો બોધ આપે પણ મુખ્ય તો સેવા જ કરવાની હોય. એની પાછળ રહસ્ય રહેલું છે. “સેવે સદ્ગુરુ ચરણને...” ચરણ એટલે ત્રણેય. સદ્ગુરુ ચરણ,

સદ્ગુરુ આજી અને ચરણ એટલે ચારિત્ર. અને એ પણ “ત્યાગી દઈ નિજ પક્ષ.”

આને યોગ પરિભાષામાં ગ્રાટક અથવા ધારણા કહે છે. જેનું જીવન પવિત્ર છે, જેણે ભગવાનનું સ્વરૂપ જાણ્યું છે, જેણે સામાન્યપણે પોતાના આત્માનું સ્વરૂપ જાણ્યું છે, જેનામાં દયા, શાંતિ, સમતા, ક્ષમા જેવા ગુણો છે એવા શિષ્ય, એવા સાધક બનવું જરૂરી છે. અને પછી જે ભગવાનની પરિકમા કરી હતી એ ભગવાનને પ્રેમપૂર્વક હૃદયમાં રાખી ચોવીસે કલાક, જેટલું બને તેટલું ભગવાનનું સ્મરણ કરવું. આ આત્માના ધ્યાનનો પ્રારંભ છે, કેમકે સદ્ગુરુ કે પરમાત્મા કોઈ વ્યક્તિ નથી પણ પ્રગટ શુદ્ધ આત્મા છે.

ભગવાનનું ધ્યાન કરીએ એટલે શું થાય? “મન શાંત ભયો મિટિ સકલ દ્વંદ્વ, ચાંચ્યો સ્વાતમરસ હુઃખનિકંદ.”

પણ એ એકદમ ન બને. જેનામાં એવી પાત્રતા આવી હોય, એણે અગિયાર વાર કે એકવીસ વાર પરમાત્માનું, સદ્ગુરુનું સ્મરણ કરીને શરીરની અનુપ્રેક્ષા કરવી. આંખ બંધ કરીને એવું ચિંતન કરવું કે હું આ અંગૂઠો નથી, આ અંગૂઠામાં રહેલ રક્ત, માંસ, મજજા કે હડકાં એ પણ હું નથી. હું તેનો જ્ઞાનનાર હું. કેમકે શરીર તે જડ છે અને હું જ્ઞાન સ્વરૂપી, આનંદ સ્વરૂપી ચૈતન્ય હું. ઉપનિષદમાં આને ‘નેતિ નેતિ’નો પ્રયોગ કહે છે.

એ પ્રમાણે શરીરના બીજા અંગો લેવા. શરીરથી તિમનપણાની ભાવના એકદમ રહેતી નથી. બીજી બધી વસ્તુ યાદ આવે છે. તો ગુરુની અને ભગવાનની પરિકમા કરી હતી તે તો ‘ઉપાદેય’ ભાવથી કરી હતી. અહીંયા ‘હેય’ ભાવથી કરવી. “હું દેહાદિ સ્વરૂપ નથી, દેહ, સ્વી, પુત્રાદિ મારા નથી. શુદ્ધ ચૈતન્ય રૂપ અવિનાશી, એવો હું આત્મા હું.” આત્મા હું, હું આત્મા હું. એવું કહેતી વખતે મન ઠેકાણે ન રહે તો આંખ ઉઘાડી નાખી ભગવાનના, ગુરુના દર્શન કરવા. આને દેહભિત્રત્વની ભાવના કહેવામાં આવે છે.

વચ્ચે આપણું મન બગડી જવાનું. બીજા બધા વિચારો આવવાના, ત્યારે ભગવાનને પકડી લેવા, ગુરુને પકડી લઈએ છીએ અને નીચે પડતા આપણે અટકીએ છીએ, તેમ ગુરુને પકડીને, ભગવાનને પકડીને નીચે પડતા અટકીએ. એમ ધીમે ધીમે આઓ શરીરની અનુપ્રેક્ષા કરવી. એ પણ એક પ્રકાર સંતોષે કહ્યો છે.

ધ્યાન સીધું ન કરવું. ભક્તિ કર્યા પછી ધ્યાન કરવું, મંત્રદેખન કર્યા પછી ધ્યાન કરવું. ભગવાનના જે ગુણોનું ઉઘાડી આંખે ધ્યાન કર્યા પછી જ બંધ આંખે ધ્યાન કરવું. આગળ ધ્યાનના બીજા પ્રકારો પણ આવે છે, જે ‘સમયસાર’ આદિથી જાણવા. ભગવાન કહે છે કે જે ‘જગતના પદાર્થો મારા છે’ એવું બધું માનતો હોય એને ધ્યાન થઈ શકે નહીં. ‘સમયસાર’ની ૧૮, ૨૦ અને ૨૧મી ગાથામાં પહેલા જગતના પદાર્થોની મોહસુસકિતિને તોડાવી છે.

આનું આગમપ્રમાણ શું? ‘મેરી ભાવના’માં પહેલી બે કરીથી આઠ કરી સુધી આત્માનું ધ્યાન કરતાં નથી. કુમબદ્વારીને શું કરવું એ વર્ણયું છે. વર્તમાનકાળના સંતોની વાણીથી આપણે વિચારવું. માત્ર ધ્યાનના સમયે જ ધ્યાન કરે તેને ધ્યાન લાગતું નથી. આ માટે દિવસમાં વારંવાર પ્રલુબ, ગુરુ અને આત્માનું સ્મરણ કરતાં રહેવાનું છે.

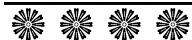
“હું તો હાલું ચાલું ને હરિ સાંભરે રે, મારું હાલવું તે અટકી જાય, હરિ મને સાંભરે રે...” અને “ઘડી ઘડી પલ પલ સદા પ્રભુ સુભિરન કો ચાવ, નર ભવ સર્ફલો જો કરે, દાન, શીલ, તપ ભાવ.”

સાધના માત્ર પા કલાક, અડધો કલાક કરવાની નથી. થોડી થોડી સાધના તો આખો વખત કરવાની છે. વિશેષ સાધના ભક્તિ વખતે, ચિંતન વખતે, ધ્યાન વખતે કરવાની છે. આ પ્રમાણે આત્માના ધ્યાનના પ્રારંભ વિષે આપણે ચર્ચા કરી.

ॐ શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ:

શ્રી આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર

ગુંથકર્તા : પરમતત્ત્વજ્ઞ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી (કમાંક-૩)

ટીકા : આત્મપ્રભોદ્ધિની ટીકાકાર : બા. બ્ર. શ્રીસુરેશજી

ઉત્થાનિકા : હવે શ્રીગુરુ કિયાજડ મુમુક્ષુના લક્ષણ દર્શાવતી ગાથા પ્રસ્તુત કરે છે-

મૂળ ગાથા

બાધ્ય કિયામાં રાચતા, અંતર્ભેદ ન કાંઈ;
જ્ઞાનમાર્ગ નિષેધતા, તેહ કિયાજડ આંઈ ॥૪॥

હિન્દીગાથા

બાધ્ય ક્રિયા મેં મગ્નતા, અન્તર્ભેદ ન જહાં;
જ્ઞાનમાર્ગ નિષેધતા, વહી ક્રિયાજડ યહાઁ ॥૪॥
ગાથાર્થ : જેમનો ઉપયોગ બાધ્ય કિયામાં જ મળ રહે છે, જેઓ સ્વ-પર વિવેકથી રહિત છે તથા જેઓ સ્વ-પરના વિવેક દ્વારા સ્વસંવેદન કરવારૂપ જ્ઞાનમાર્ગનો નિષેધ કરે છે તેઓને અત્રે કિયાજડ કહેવામાં આવ્યા છે.

આત્મપ્રભોદ્ધિની

શિષ્ય : આ ગાથામાં કિયાજડના કેટલા લક્ષણો દર્શાવવામાં આવ્યા છે ?

શ્રી ગુરુ : આ ગાથામાં કિયાજડના ત્રણ લક્ષણો બતાવવામાં આવ્યા છે. પ્રથમ - બાધ્ય કિયામાં મળનતા, બીજું-અંતર્ભેદનો અભાવ અને ત્રીજું-જ્ઞાનમાર્ગનો નિષેધ કરનાર.

શિષ્ય : કિયાજડ કેવા પ્રકારે બાધ્ય કિયામાં જ મળ રહે છે ? દણાંત દ્વારા સમજાવવા કૃપા કરશોજ.

શ્રી ગુરુ : જેમ મુનીમનો ઉપયોગ (મન) વસ્તુઓની લેવડેવડમાં જ વ્યસ્ત રહે છે, વેપારમાં લાભ-હાનિનો વિચાર નથી કરતો, તે પ્રમાણે કિયાજડનો ઉપયોગ ધાર્મિક અનુષ્ઠાનની બાધ્ય વિધિમાં જ મળ રહે છે. જે અંતરંગ પરિણામ (ભાવો) થી અનુષ્ઠાન ફળદાયક બને છે તે પરિણામો તરફ જરા પણ ધ્યાન હોતું નથી. ઉદાહરણ તરીકે ‘સિદ્ધયક વિધાન કરવાથી સિદ્ધપદની પ્રાપ્તિ થાય છે’- આવો ઉપદેશ સાંભળીને સિદ્ધપદની પ્રાપ્તિનું વાસ્તવિક કારણ વીતરાગતા અથવા રત્નત્રયની અભેદતાથી અજ્ઞાન

રહીને સંપૂર્ણ બાધ્ય વિધિપૂર્વક અનુષ્ઠાન કરે છે, બાધ્ય વિધિવિધાનોમાં કિંચિત્ પણ ગુટિ રાખતા નથી, પૂર્ણ ઉપયોગશક્તિ તેમાં જ લગાવે છે, પરિણામ (વિશુદ્ધિ) અને અભિપ્રાય (વીતરાગતાનું લક્ષ્ય) પર કિંચિત્ પણ ધ્યાન હોતું નથી અને તેની અનિવાર્યતા પણ લાગતી નથી; માત્ર વિધિપૂર્વક અનુષ્ઠાન પૂર્ણ કરવામાં જ સિદ્ધપદ મળી જશે તેવું માનીને કૃતકૃત્ય થાય છે. આ રીતે કિયાજડનો ઉપયોગ બાધ્ય કિયાઓમાં મળ રહે છે.

શિષ્ય : અંતર્ભેદ એટલે શું ?

શ્રી ગુરુ : પોતાની નિર્મળ બુદ્ધિ (પ્રજ્ઞા) દ્વારા સ્વ ભાવ અને પર ભાવનો વિવેક કરવો તેને અંતર્ભેદ કહે છે.

શિષ્ય : જ્ઞાનમાર્ગ શું છે ?

શ્રી ગુરુ : ‘સમગ્ર વિશ્વથી અત્યંત ભિન્ન હું એક અખંડ, પરિપૂર્ણ સંચ્યાદાનંદમય ચૈતન્ય તત્ત્વ હું’ - આવું જ્ઞાન તથા શ્રદ્ધાન કરીને સમસ્ત દશ્ય જગતથી ચિત્તને ઉદાસીન કરી, પોતાના સહજ શુદ્ધ સ્વભાવની મર્યાદામાં દફ્તાપૂર્વક વળગી રહેવાના પુરુષાર્થનું નામ જ્ઞાનમાર્ગ છે.

શિષ્ય : કિયાજડ જ્ઞાનમાર્ગનો નિષેધ કયા પ્રકારે કરે છે ?

શ્રી ગુરુ : જીવ, અજ્ઞાવ વગેરે તત્ત્વો તો જેવા છે તેવા જ છે અને તેવા જ રહેશે. તત્ત્વોને જાણવાનો શોલાભ ? કાં તો ભક્તિ કરો અથવા વ્રતાદિનું પાલન કરો, જેથી પાપનો નાશ થઈ પુરુષ વધે તેમજ દુર્ગતિથી બચાય અને અંતે મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય. આમ વિચાર કરી આત્મા-અનાત્માનો વિવેક કરવારૂપ તત્ત્વજ્ઞાનનો નિષેધ કરીને માત્ર શુષ્ણ શુભકિયાઓમાં મળ રહીને કિયાજડ બેદવિજ્ઞાનરૂપ જ્ઞાનમાર્ગનો નિષેધ કરે છે.

શિષ્ય : શું માત્ર બેદવિજ્ઞાનરૂપ જ્ઞાનમાર્ગથી મોક્ષની

સિદ્ધિ થઈ શકે ? કિયાની કોઈ આવશ્યકતા નથી ?
શ્રી ગુરુ : મોક્ષનો મૂળ ઉપાય-અનન્ય ઉપાય તો માત્ર ભેદવિજ્ઞાન છે, પરંતુ નીચેની ભૂમિકામાં ભેદવિજ્ઞાનને યોગ્ય ભૂમિકા તૈયાર કરવામાં સહાયકારી એવા પૂજા, ભક્તિ, પ્રતિકમાણ, યમ, નિયમ, સ્વાધ્યાય વગેરે બાધ્ય સાધનોનો નિષેધ નથી. પોતાની ભૂમિકા અનુસાર અવશ્ય તેમનું અવલંબન લેવું જોઈએ. પરંતુ આ બધા સાધનોનું ધ્યેય સ્વ-પરનો વિવેક કરીને સ્વસ્વરૂપમાં અવસ્થિત થવારૂપ ભેદવિજ્ઞાનની સિદ્ધિ કરવાનું છે, તેનું વિસ્મરણ કરી કરવું નહિ. કષ્ટું પણ છે -

ભેદવિજ્ઞાનતः સિદ્ધા સિદ્ધા યે કિલ કેચન ।
 અસ્યૈભાવતે બદ્ધા બદ્ધા યે કિલ કેચન ॥

- શ્રી સમયસાર કળશ-૧૩૧

અર્થાત્ આજ સુધી જેઓ સિદ્ધત્વને ગ્રામ થયા છે તે બધા ભેદવિજ્ઞાનથી જ થયા છે તથા જેઓ બંધનમાં પડ્યા છે તેઓ આ ભેદવિજ્ઞાનના અભાવથી જ પડ્યા છે.

પત્રાંક-૨૮૮ માં પરમકૃપાળું શ્રીમદ્ રાજયંત્રજી જગ્યાવે છે, “ગમે તે કિયા, જપ, તપ કે શાખવાંચન કરીને પણ એક જ કાર્ય સિદ્ધ કરવાનું છે; તે એ કે જગતની વિસ્મૃતિ કરવી અને સત્તના ચરણમાં રહેવું.”

ઉપસંહાર : શ્રી ગુરુ કિયાજડ મુમુક્ષુનું વિશેષ સ્વરૂપ દર્શાવતા રહે છે કે જે મુમુક્ષુ, ધાર્મિક કિયા થઈ રહી છે તેનું ધ્યેય શું છે ? તે કિયાની સાથે અંતરંગમાં કેવા ભાવ થવાં જોઈએ ? હું કોનો કર્તાશું; બાધ્ય કિયાનો (યોગનો) કે અંતરંગ પરિણામોનો (ઉપયોગનો) ? આવી પારમાર્થિક વાતોથી અનભિજ્ઞ, પોતાના તથા પરના સ્વભાવના યથાર્થ તલસ્પર્શી વિવેકજ્ઞાનથી રહિત માત્ર બાધ્ય યૌગિક કિયાકંડમાં જ રચ્યોપચ્યો રહે છે, પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવ અને વિકારી પરભાવોને યથાર્થ જાણીને વિકારીભાવોથી ઉદાસીન થઈ પોતાના સહજ, શુદ્ધ, ટ્રેકાલિક પારિણામિક સ્વભાવમાં ઉપયોગને તન્મય કરવારૂપ ભેદવિજ્ઞાનરૂપ જ્ઞાનમાર્ગનો નિષેધ કરે છે. અર્થાત્ તેની આવશ્યકતા જેમને લાગતી નથી, કેવળ બાધ્ય

કિયાકંડથી જ કર્મનિર્જરા થઈ જશે એવો જેમનો અભિપ્રાય અને પ્રવૃત્તિ છે તેવા જીવોને અતે કિયાજડ કષ્ટાં છે એમ સમજવું. તેઓને યથાર્થ મોક્ષમાર્ગની પ્રાપ્તિ અસંભવિત છે.

ઉત્થાનિકા : હવે શ્રીગુરુ શુદ્ધજ્ઞાનીના લક્ષણ બતાવે છે-

મૂળ ગાથા

બંધ મોક્ષ છે કલ્પના, ભાખે વાણી માંહી;
 વર્તે મોહવેશમાં, શુદ્ધજ્ઞાની તે આંહી ॥૫॥

હિન્દીગાથા

બંધ મોક્ષ હૈ કલ્પના, કહતે વાણી મેં;
 વર્તે મોહવેશ મેં, શુદ્ધજ્ઞાની યહું વે ॥૫॥

ગાથાર્થ : જેઓ નિશ્ચયનયના વચ્ચનો સાંભળીને ‘બંધ અને મોક્ષ તો માત્ર કલ્પના છે’ એવું મુખથી કહે છે, પરંતુ આચરણ મોહવેશયુક્ત હોય છે; એવા જીવોને અતે શુદ્ધજ્ઞાની કષ્ટાં છે.

આત્મપ્રબોધિની

શિષ્ય : આ ગાથામાં શુદ્ધજ્ઞાનીના કયા લક્ષણો દર્શાવ્યા છે ?

શ્રી ગુરુ : કોરા નિશ્ચયાભાસીને આ ગાથામાં શુદ્ધજ્ઞાની કષ્ટાં છે.

શિષ્ય : નિશ્ચયાભાસી જીવો કેવા હોય છે ?

શ્રી ગુરુ : નિશ્ચયનય એ પર્યાયને ગૌણ કરીને દ્રવ્યદિષ્ટિની મુખ્યતા રાખે છે. દ્રવ્યદિષ્ટિ જોવામાં આવે તો સર્વ જીવ સદાકાળ પોતાના સ્વભાવરૂપે જ રહે છે, કદાપિ પરભાવરૂપ પરિણિત થતા નથી કેમ કે એક દ્રવ્યનો અન્ય દ્રવ્યમાં પ્રવેશ અસંભવ છે. માટે દ્રવ્યદિષ્ટિ સંસારી જીવ પણ બંધ-મોક્ષથી રહિત શુદ્ધ, બુદ્ધ, એક જ્ઞાયક સ્વભાવરૂપ છે. આવું પરમાર્થ વસ્તુનું સ્વરૂપ જાણી, કોઈ અનેકાંતથી અનભિજ્ઞ અણસમજુ જીવ પોતાને વર્તમાન પરિણતિરૂપ પર્યાયદિષ્ટિ પણ બંધ-મોક્ષથી રહિત શુદ્ધ, બુદ્ધ, વીતરાગ રૂપ માની લે છે. પ્રત્યક્ષ રાગ-દ્રેષ્ટુપ પરિણિત થવા છતાં પણ ‘પર્યાયદિષ્ટિ પણ મારામાં રાગ-દ્રેષ્ટ આદિ વિકારો છે જ નહીં’- આવું માનીને જે મોહના પ્રભાવમાં આવીને સ્વચ્છંદરૂપે પ્રવર્તે છે એવા જીવોને નિશ્ચયાભાસી કહેવામાં આવે છે.

આવા જીવો મુખથી તો ‘હું બંધ-મોક્ષથી રહિત શુદ્ધ ચૈતન્ય આત્મા છું’ આ પ્રમાણે કહેતા રહે છે, પરંતુ તેઓની પરિણાતિ મહિન અને પ્રવૃત્તિઓ વિષયસેવન આદિ રાગ-દેખ સંયુક્ત હોય છે.

શિષ્ય : શુદ્ધ દ્રવ્યાર્થિકનયથી જોવામાં આવે તો સંસારી જીવો પણ કર્મ-નોકર્મથી રહિત શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપી છે, તો પછી આવું માનવામાં અને કહેવામાં શુદ્ધજ્ઞાનીપણું ક્યાં આવે છે?

શ્રી ગુરુ : આપનું કહેવું સત્ય છે કે જેવું છે તેવું માનવા અને કહેવામાં કોઈ દોષ નથી અને શુદ્ધજ્ઞાન પણ નથી, પરંતુ જે નથી તેવું માનવા અને કહેવામાં શુદ્ધજ્ઞાનીપણું અવશ્ય છે. સંસારીજીવને શક્તિ અપેક્ષાએ શુદ્ધ ચૈતન્ય કહ્યો છે, નહિ કે વર્તમાન પરિણાતિની અપેક્ષાએ. શક્તિનો અર્થ એવો છે કે વર્તમાન પર્યાયમાં તેવો નથી, પરંતુ તેવા થવાની યોગ્યતા તેનામાં સદાકાળ જોવા મળે. જેમ કે લાકડામાં અભિન. લાકડું વર્તમાનમાં તો અભિનરૂપ નથી, પરંતુ અભિનરૂપ થવાની શક્તિ તેમાં સદાકાળ જોવા મળે છે. જ્યારે ધર્ષણ, અભિન વગેરે યોગ્ય નિમિત્તોનો સંયોગ થાય છે ત્યારે લાકડું સ્વયં પોતાની યોગ્યતાને કારણે અભિનરૂપ થઈ જાય છે અને તે સમયે તેને અભિન કહેવાય છે, લાકડાવાળી પર્યાયના સમયે નહિ. આ પ્રમાણે સંસારી જીવોમાં શુદ્ધ, ચૈતન્ય પરમાત્મા વાસ્તવમાં માનવામાં અને કહેવામાં આવે છે. તે પહેલાં તેને શક્તિ અપેક્ષાએ નયવિવક્ષા ધ્યાનમાં રાખીને શુદ્ધ ચૈતન્ય પરમાત્મા કહેવામાં આવે તો કોઈ દોષ નથી પરંતુ પર્યાય અપેક્ષાએ પરમાત્મા કહેવામાં આવે તો તે શુદ્ધજ્ઞાનીપણું છે તેમ જાણવું.

શિષ્ય : બંધ શું છે?

શ્રી ગુરુ : જીવની અનંતજ્ઞાનાદિ શક્તિઓનું જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મપુદ્ગલોના નિમિત્તથી આવરિત થવું તેનું નામ બંધ છે.

શિષ્ય : મોક્ષ શું છે?

શ્રી ગુરુ : જીવની અનંતજ્ઞાનાદિ શક્તિઓનું જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મપુદ્ગલોના પ્રભાવથી મુક્ત થઈને પોતાના પૂર્ણ સહજ સ્વરૂપમાં પ્રગટ થવું તે મોક્ષ છે.

શિષ્ય : શું બંધ-મોક્ષ કલ્યાણ માત્ર છે કે વાસ્તવિક?

શ્રી ગુરુ : બંધ-મોક્ષ કલ્યાણ પણ છે અને વાસ્તવિક પણ છે. શુદ્ધ દ્રવ્યાર્થિક દસ્તિએ જોવામાં આવે તો વિશ્વનો પ્રત્યેક દ્રવ્ય સ્વભાવથી જ સ્વતંત્ર છે. એક દ્રવ્યની શક્તિનું ક્યારેય પણ બીજા દ્રવ્યમાં સંક્રમણ (પ્રવેશ) થતો નથી. બે અથવા અનેક દ્રવ્ય એક ક્ષેત્રમાં પરસ્પર દૂધ-પાણીની જેમ મળીને રહી તો શકે છે પરંતુ પોતાના સ્વભાવનું એકબીજામાં સંક્રમણ કરી શકતા નથી. જડ હંમેશા જડસ્વભાવી જ રહે છે અને ચૈતન સદા ચૈતન્ય સ્વરૂપ જ રહે છે. બંધમાં જે નિમિત છે તેવા જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મપુદ્ગલો પણ જીવના પ્રદેશોની સાથે એક થઈને રહે છે તો ખરા, પરંતુ કર્મ પોતાના પૌદ્ગાલિક કર્મસ્વભાવનો ત્યાગ કરતા નથી અને જીવ પોતાના ચૈતન સ્વભાવનો ત્યાગ કરતો નથી, બસેનું અસ્તિત્વ (સત્તા) સ્વતંત્ર રહે છે; કોઈ એકબીજાને બાંધતા નથી. જેમ કારાગ્રહમાં રહેલો કેદી પોતાને બંધનરૂપ અનુભવ કરે છે, પરંતુ વાસ્તવમાં જોઈએ તો કારાગ્રહ કેદીને બાંધી રાખ્યો નથી. કારાગ્રહ (જેલ) તો પોતાની જગ્યાએ સ્થિર છે; તેમાં રહેલો કેદી અજ્ઞાનથી ‘કારાગ્રહની દીવાલોમાં હું બંદી છું’ એવું માને છે, જ્યારે ત્યાં પણ તે તો સ્વતંત્ર છે. કારાગ્રહમાં રહેલો કેદી જે ત્યાંથી અત્ર-તત્ત્વ જીવાની ઈચ્છાનો પરિત્યાગ કરીને ત્યાં જ સંતુષ્ટ રહે તો તે બંધનનો અનુભવ નહિ કરે, માત્ર બંધનની કલ્યાણ કરવાથી તે પરાધીનતા અનુભવે છે. તે પ્રમાણે સંસારી જીવ પણ મોહ (કલ્યાણ) થી ‘શરીરાદિથી હું બંધાયો છું’ એવી કલ્યાણ કરે છે, પરંતુ પોતાના પરમાર્થ દ્રવ્ય સ્વભાવ તરફ દસ્તિ કરે તો તે પોતાને મુક્ત જ જુએ છે. બંધન માત્ર પરદ્રવ્યથી પ્રભાવિત થવાનું છે, પર દ્રવ્યનું નહિ. વાસ્તવમાં તો મોહરૂપી કલ્યાણ બંધન છે અને મોહરૂપી કલ્યાણની નિવૃત્તિ મોક્ષ છે. મોહી આત્મા બંધનમાં છે, નિર્મોહી આત્મા મુક્ત છે. આ રીતે બંધ-મોક્ષ કલ્યાણ માત્ર સાબિત થાય છે.

બીજી તરફ પર્યાયાર્થિક દસ્તિ (વર્તમાન પરિણાતિ) થી જોવામાં આવે તો બંધ-મોક્ષ વાસ્તવિક છે. જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મ પુદ્ગલોના વિપાકથી પ્રભાવિત થઈને જીવ પોતાની અનંતજ્ઞાન, અનંતસુખ વગેરે શક્તિઓથી ચૂત થઈ પ્રત્યક્ષ

અજ્ઞાની, રાગી-દેખી, સુખી-દુઃખી થતો જોવા મળે છે. પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવથી ચૂંટ થઈને અજ્ઞાન, મોહ, રાગદ્વિષરૂપ પરિણમન કરવું તે બંધ છે. અર્થાત્ પોતાના અનંતજ્ઞાનાદિરૂપ પરિણમન ન કરવું તે દશાવિ છે કે જીવ કોઈના પ્રભાવમાં આવીને પરાધીન થઈ રહ્યો છે. કર્માદિના પ્રભાવથી પરાધીન થઈને પ્રવર્તનું તે બંધન છે, જે પ્રત્યક્ષ અનુભવમાં આવે છે, માટે પયાર્યની દાખિએ બંધન સિદ્ધ છે અને બંધન સિદ્ધ છે તો તેનો પ્રતિપક્ષી મોક્ષ પણ સ્વયં સિદ્ધ થાય છે. પ્રત્યક્ષ રીતે જીવોમાં રાગાદિનું હીનપણું જોવા મળે છે અને જ્યાં રાગાદિનું હીનપણું સંભવ છે તો રહિતપણું પણ સંભવ છે. રાગાદિનું રહિતપણું જ મુક્તિ છે. આ રીતે બંધ-મોક્ષ માત્ર કાલ્યનિક નથી, વાસ્તવિક છે.

શિષ્ય : કર્મ અને જીવ બિન બિન તત્ત્વ હોવા છતાં એકબીજાથી પ્રભાવિત કેમ થાય છે ?

શ્રી ગુરુ : જીવ અને પુદ્ગલ - આ બને દ્રવ્યોમાં એકબીજાનું નિમિત્ત પ્રામ કરીને, પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવનો ત્યાગ કરીને વિભાવ (વિકાર) રૂપ પરિણમિત થવાની શક્તિ રહેલી છે. આ કારણે બને દ્રવ્યો એકબીજાથી પ્રભાવિત થાય છે. આ વૈભાવિક શક્તિ આ બને દ્રવ્યોમાં સ્વાભાવિક પોતાની યોગ્યતાથી છે, કોઈ કારણથી નથી. જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મપુદ્ગલોના વિપાકનું નિમિત્ત પ્રામ કરી સંસારી જીવ સ્વયં જ પોતાની તે રૂપ યોગ્યતાથી અજ્ઞાન-રાગાદિરૂપ થાય છે અને જીવના રાગાદિ ભાવોનું નિમિત્ત પ્રામ કરી પુદ્ગલ દ્રવ્ય સ્વયં પોતાની તે પ્રકારની યોગ્યતાથી જ્ઞાનાવરણાદિ વિભાવરૂપ થાય છે.

શિષ્ય : જીવમાં વિભાવરૂપ થવાની શક્તિ સ્વભાવથી જ છે, તો તે શક્તિ સિદ્ધોમાં પણ હોવી જોઈએ કેમ કે સ્વભાવનો કદી નાશ થતો નથી તેવો વસ્તુસ્વભાવ છે. જો આમ છે તો સિદ્ધોમાં પણ પુનઃ સંસારી બનવાનો પ્રસંગ આવશે. તેમ થવાથી મોક્ષનો જ અભાવ થશે.

શ્રી ગુરુ : ના, આવી શંકા ન કરવી જોઈએ કેમ કે વસ્તુસ્વભાવ અનેકાંતમય છે. જીવમાં બે પ્રકારની શક્તિઓ છે - એક સ્વભાવરૂપ રહેવાની અને બીજી

વિભાવરૂપ થવાની. સ્વભાવરૂપ રહેવામાં કર્મ આદિ કોઈ પણ અન્ય નિમિત્તોની આવશ્યકતા રહેતી નથી, જ્યારે વિભાવરૂપ થવામાં કર્મ આદિ પરદવ્યોની આવશ્યકતા રહે છે. સિદ્ધોમાં કર્મરૂપ નિમિત્તનો અભાવ હોવાથી વૈભાવિક શક્તિનો સદ્ગ્ભાવ હોવા છતાં પણ કદાપિ વિભાવરૂપ થતાં નથી, જ્યારે સંસારી જીવોમાં કર્મરૂપની નિમિત્તનો સદ્ગ્ભાવ હોવાથી રાગાદિ વિભાવરૂપ થાય છે. જેમ અભવ્યસમભવ્ય જીવમાં મોક્ષરૂપ થવાની શક્તિ સદાકાળ હોવા છતાં પણ યોગ્ય નિમિત્તોના અભાવમાં તે કદાપિ મોક્ષરૂપ પરિણત થતો નથી. આ પ્રમાણે સિદ્ધોમાં પણ વૈભાવિક શક્તિનો સદ્ગ્ભાવ હોવા છતાં પણ કર્મ આદિ નિમિત્તોના અભાવમાં કદાપિ વિભાવરૂપ પરિણમન થતું નથી એમ જાણવું જોઈએ.

શિષ્ય : મોહાવેશ કોને કહેવાય ?

શ્રી ગુરુ : મોહાદ્યને વશીભૂત થવું તેને મોહાવેશ કહે છે. શુષ્ણજ્ઞાની જીવ પોતાને શુદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્તસ્વરૂપ ચિંતન કરતો હોવા છતાં પણ જ્યારે ઈન્દ્રિયવિષયોની સામગ્રીનો સંયોગ થાય છે ત્યારે ઉત્કૃષ્ટ પરિણામોથી આસક્તિપૂર્વક તેમાં પ્રવર્તન કરે છે. તેનું નામ મોહાવેશ છે.

ઉપસંહાર : શ્રીગુરુ શુષ્ણજ્ઞાનીનું લક્ષણ દર્શાવતાં કહે છે કે જેઓ માત્ર વાતોમાં જ નિશ્ચયનયનો એકાંતિક પક્ષ ગ્રહણ કરીને પ્રત્યક્ષ બંધનરૂપે પ્રવર્તતા હોવા છતાં પણ બંધ-મોક્ષને કોરી કલ્પના માત્ર માને છે, સતત શુભાશુભ વિકારમય પરિણામો હોવા છતાં પણ પોતાને શુદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્તસ્વરૂપ માને છે, મોહના ઉદ્યને માત્ર પૌદુગલિક બાતાવતાં તેના પ્રભાવમાં આવીને ઉત્સાહ અને સ્વચ્છંદપૂર્વક અતિ આસક્તિભાવથી વિષયોમાં પ્રવર્તન કરે છે, માત્ર શુષ્ણ અધ્યાત્મની ચર્ચા કરતા રહે છે પરંતુ પરિણામો (ભાવ) તરફ લક્ષ્ય હોતું નથી, 'ભાવ' બગડવાનો ભય લાગતો નથી, જેઓનું અધ્યાત્મજ્ઞાન વિચાર માત્ર માનસિક ભૂમિકા પર જ હોય છે, અભિપ્રાય વાસનાથી મળિન હોય છે, પરિણામ કલ્યાણ રહે છે તથા ચેષ્ટાઓ કણાયાનુરૂપિત રહે છે. આવા નિશ્ચયાભાસી - શુષ્ણ અધ્યાત્મી શુષ્ણજ્ઞાની કહેવાય (કમશઃ):

સોળ કારણ ભાવના (દર્શનવિશુદ્ધિ ભાવના)

બા.ફ. કપિલલેખયા

(ગતાંકથી ચાલુ)

સમ્યગ્દર્શનનું માહાત્મ્ય (ફળ)

દંસણ મૂલો ધર્મો અર્થાત્ - સમ્યગ્દર્શન ધર્મનું મૂળ છે એવું આગમમાં કહ્યું છે. ખરેખર તો સમ્યગ્દર્શન થયા પછી જ નિશ્ચય મોકષમાર્ગની શરૂઆત થાય છે. તે પહેલાની શુભેચ્છાસંપન્ન, સુવિચારદશા આદિને માત્ર ઉપયારથી મોકષમાર્ગ કર્યો છે કારણ કે તેમના આધારરૂપ સાધનથી સમ્યક્ત્વ પ્રગટ થાય છે તેથી ઉપયારથી તેમને પણ મોકષમાર્ગની સાધક દશાઓ કહી છે પરંતુ ખરેખર તો મોકષમાર્ગનું પ્રથમ સોપાન સમ્યગ્દર્શન છે. આ જ શાશ્વત મુક્તિધામનું પ્રવેશ દ્વાર છે. તેના માહાત્મ્યને બતાવતા મહાન તત્ત્વવેતા શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી વચ્ચનામૃત પત્રાંક-૮૧માં લખે છે કે,

“તે પવિત્ર દર્શન થયા પછી ગમે તે વર્તન હો, પરંતુ તેને તીવ્ર બંધન નથી, અનંત સંસાર નથી, સોળ ભવ નથી, અભ્યંતર દુઃખ નથી, શંકાનું નિમિત્ત નથી, અંતરંગ મોહિની નથી, સત્ત સત્ત નિરૂપમ, સર્વોત્તમ, શુક્લ, શીતળ, અમૃતમય દર્શનશાન સમ્યક્ જ્યોતિર્મય, ચિરકાળ આનંદની પ્રાપ્તિ, અદ્ભુત સત્તસ્વરૂપદર્શિતાની બલિહારી છે.”

સમ્યગ્દર્શનનું માહાત્મ્ય દર્શાવતા મહાન જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ ભગવત્ સમંતભદ્રાચાર્ય પોતાના પ્રસિદ્ધ ગ્રંથ ‘રત્નકરંડ શ્રાવકાચાર’માં લખે છે -

“સમ્યગ્દર્શન એ સમ્યગ્જ્ઞાન તથા ચારિત્રથી કોઈ અપેક્ષાએ ઉત્તમ છે તેથી આ જ મોકષમાર્ગનો કર્ણધાર (નાવિક) છે. ||૩૧||

ત્રણે કાળ તથા ત્રણે લોકમાં સમ્યક્ત્વ સમાન કોઈ હિતકારી નથી તથા મિથ્યાત્વ સમાન કોઈ અહિતકારી નથી. ||૩૪||

સમ્યગ્દર્શનથી શુદ્ધ જીવ વ્રતરહિત હોય તો પણ નરકયોનિમાં, તિર્યચ યોનિમાં, નપુંસક લિંગમાં, શ્વીલિંગમાં, નીચુકળમાં, વિકલાંગ, અલ્પઆયુવાળો, દરિદ્રી; આ આઠ સ્થાનોમાં સમ્યક્દર્શિ નિયમથી જન્મ લેતા નથી તે સમ્યક્ત્વનો પ્રતાપ છે. ||૩૫||

એટલું અવશ્યક ઉલ્લેખનીય છે કે સમ્યક્ત્વ થયા પહેલા જો તેણે નરકાયુનો બંધ કર્યો હોય તો તે પ્રથમ નરક સુધી જ જશે તથા જો તેણે મનુષ્ય આયુનો બંધ કર્યો હોય તો તે નિયમથી ભોગભૂમિમાં જ મનુષ્ય બને છે તથા પૂર્વમાં જો તેણે તિર્યચાયુનો બંધ કર્યો હોય તો નિયમથી ભોગભૂમિમાં જ તિર્યચ બનશે.

શુદ્ધ સમ્યક્દર્શિ જીવ ઉત્સાહથી યુક્તા, મહાપ્રતાપી (કાંતિવાન), વિવિધ વિદ્યાઓથી યુક્ત, અદ્ભુત બળનો ધારક, વિમળકીર્તિથી યુક્ત, વિશેષ લૌકિક અભ્યુદયથી યુક્ત, સર્વદા વિજયી થનાર તથા પ્રચૂર સંપત્તિથી યુક્ત ઉચ્ચ કુળવાળા, મહાપુરુષાર્થી, સાધક મનુષ્યોમાં પણ શિરોમણી હોય છે. ||૩૬||

સમ્યગ્દર્શન જે મનું શરણ છે એવા જીવ જરારહિત, રોગરહિત, ક્ષયરહિત, બાધારહિત, શોક, ભય તથા શંકા રહિત જ્યાં સુખ અને જ્ઞાનનો વૈભવ પરાકાષ્ઠાએ પહોંચ્યો છે એવા સર્વોત્કૃષ્ટ સુખ અને સર્વોત્કૃષ્ટ જ્ઞાન સહિત, મલરહિત અર્થાત્ દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ તથા નોકર્મરૂપ મળથી રહિત મોકષને પ્રાપ્ત કરે છે. ||૪૦||

જિનેન્દ્ર ભગવાનની ભક્તિવાળા જિનભક્ત સમ્યક્દર્શિ જીવ અપરિમિત પ્રતિષ્ઠા સહિત દેવેન્દ્રોના સમૂહોની મહિમા અર્થાત્ ઐશ્વર્યને, રાજાઓના મસ્તક દ્વારા પૂજિત ચક્રવર્તીપદને તથા ત્રણે લોકને જેણે નીચા કર્યો છે અર્થાત્ દેવેન્દ્ર, ધર્ણેન્દ્ર, ચક્રવર્તી આદિ સદા જે મના ચરણોમાં નમે છે એવા પરમ ઐશ્વર્ય યુક્ત

ધર્મન્દ્ર (તીર્થકર) પદને પ્રાપ્ત કરીને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે।।૪૧॥

સમ્યગદર્શનનો મહિમા બતાવવા મહાન યોગીશ્વર શ્રી શુભચંદ્રાચાર્ય તેમના પ્રસિદ્ધ ગ્રંથ 'જ્ઞાનાર્થી'ના દર્શન અધિકાર (પ.૩)માં લખે છે:-

"આ સમ્યગદર્શન મહારત્ન સમસ્ત લોકનું આભૂષણ છે અને મોક્ષપર્યત આત્માને કલ્યાણ અપાવવામાં ચતુર છે."

આ સમ્યગદર્શનને સત્પુરુષોએ ચારિત્ર અને જ્ઞાનનું બીજ માન્યું છે કારણ કે તેના વિના સમ્યગજ્ઞાન અને સમ્યક્યારિત્ર હોતા જ નથી તથા યમ (મહાત્મત) અને પ્રશમ (વિશુદ્ધભાવ)નું આ જીવનસ્વરૂપ છે. આ સમ્યગદર્શન વિના યમ અને પ્રશમ નિર્જીવ સમાન છે. તેવી જ રીતે આ તપ અને સ્વાધ્યાયનો આશ્રય છે. તેના વિના તપ, સ્વાધ્યાય નિરાશ્રયી છે. આ રીતે જેટલા શમ, દમ, બોધ, વ્રત, તપાદિ કલ્યા છે તેને આ સમ્યગદર્શન સફળ કરે છે. તેના વિના આ બધા મોક્ષફળદાતા થઈ શકે નહીં।।૫૪॥

આચાર્ય મહારાજ કહે છે કે જેને નિર્મળ અતિચાર રહિત સમ્યગદર્શન છે તે જ પુણ્યત્વમાં તથા મહાભાગ્ય યુક્ત છે એવું હું માનું છું કારણ કે સમ્યગદર્શનને જ મોક્ષનું મુખ્ય અંગ કહ્યું છે।।૫૭॥

ઉપસંહાર કરતા આચાર્ય મહારાજ કહે છે કે હે ભવ્ય જીવો ! તમે સમ્યગદર્શન નામના અમૃતનું પાન કરો, કારણ કે આ સમ્યગદર્શન અતુલ્ય સુખનો ખજાનો છે, સમસ્ત કલ્યાણનું બીજ અર્થાત્કારણ છે, સંસારરૂપી સાગરથી તરવા માટે જહાજ (નાવ) છે તથા તેને ધારણ કરનારા એક માત્ર પાત્ર ભવ્ય જીવ જ છે. અભવ્ય જીવ તેના કદાપિ પાત્ર થઈ શકતા નથી. આ સમ્યગદર્શન પાપરૂપી જાડને કાપવા માટે કુહાડા સમાન છે તથા પવિત્ર તીર્થોમાં પ્રધાન છે જેણે પોતાનો વિપક્ષ જીતી લીધો છે અર્થાત્ મિથ્યાત્વરૂપી શત્રુને જેણે જીતી લીધો છે એવું સમ્યગદર્શન છે. તેથી ભવ્ય જીવોએ સૌથી પહેલા આને જ અંગીકાર કરવું જોઈએ.

ઉપરોક્ત સર્વ મહિમામંડનથી સત્પુરુષોએ જેને આટલું બધુ મહત્વ આપ્યું છે તે પવિત્ર સમ્યગદર્શનને આપણા હૃદયમાં ધારણ કરવું જોઈએ અને એ જ આપણું ધ્યેય હોવું જોઈએ.

આ પ્રકારે નિર્દોષ સમ્યગદર્શનને ધારણ કરનાર મહાભાગ્યશાળી જ્ઞાની જીવો વિચારે છે કે વિશ્વના સમસ્ત જીવો સમકિતના સ્વસ્વરૂપથી અનભિજ્ઞ હોવાથી અનન્ત દુઃખમય એવા આ સંસારની અગ્નિમાં બળી રહ્યા છે. સમ્યગદર્શન તો પરમ અમૃતમય શીતળ જળ છે જે તે અગ્નિને શાંત કરવામાં પરમસહાયરૂપ છે. બધાય જીવો આવા ચિંતામણિ સમાન સમ્યકતવને પ્રાપ્ત કરી પરમકલ્યાણરૂપ આત્માનંદને પ્રાપ્ત થાઓ. આવી ભાવનાથી સંપત્ત જ્ઞાનીપુરુષો જ વિશ્વોપકારની ભાવનાના પ્રસાદથી તીર્થકરત્વને પ્રાપ્ત કરે છે. (કમશઃ)

મહાવીરાષ્ટક સ્તોત્ર

પાના નં. ૨૫ પરથી ચાલુ...

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર વચનામૃતમાં પાને-પાને સત્પુરુષોના ચરણોનું માધાત્મ્ય દર્શાવ્યું છે.

"આત્મા વિનયી થઈ, સરળ અને લઘુત્વભાવ પામી સદૈવ સત્પુરુષના ચરણકમળ પ્રતિ રહ્યો તો જે મહાત્માઓને નમસ્કાર કર્યો છે તે મહાત્માઓની જે જાતની રિદ્ધિ છે, તે જાતની રિદ્ધિ સંપ્રાપ્ય કરી શકાય" (વચનામૃત પત્રાંક-૫૫)

"બીજું કાંઈ શોધ મા. એક સત્પુરુષને શોધીને તેના ચરણકમળમાં સર્વભાવ અર્પણ કરી દઈ વર્ત્યો જા. પછી જો મોક્ષ ન મળે તો મારી પાસેથી લેજે." (વચનામૃત પત્રાંક-૭૬)

આ રીતે શ્રી મહાવીરાષ્ટક સ્તોત્રના ત્રીજા કાવ્યના માધ્યમથી આપણે પ્રભુ મહાવીરના ચરણયુગલના મહિમાનું ચિંતવન કરતાં પ્રભુ-ચરણોમાં એ જ પ્રાર્થના કરીએ કે,

"મહાવીરસ્વામી નયનપથગામી ભવતુ મે."
(કમશઃ)

કૃતજ્ઞતા

સમણ શ્રુતપ્રગણાજી

એક દિવ્ય ગુણ છે 'કૃતજ્ઞતા'. આ વિષય પર આજકાલ ધર્મનું કામ થઈ રહ્યું છે. ભારતીય આધ્યાત્મિક પરંપરામાં આ શ્રેષ્ઠતમ ગુણનું પ્રાચીન કાળથી સર્વાધિક મહત્વ રહ્યું છે. કૃતજ્ઞતા એક એવો આધ્યાત્મિક ગુણ છે જેમાં વ્યક્તિને મળેલી સફળતા અને સિદ્ધિ માટે એ પોતાની જતને શ્રેષ્ઠ સાબિત કરવા કરતાં, એ પોતાની સિદ્ધિ માટે બીજાને શ્રેય આપે છે. એ એવું માને છે કે હું અમૃતક વ્યક્તિઓના સહયોગના લીધે આગળ આવ્યો છું. પોતે પોતાના જીવનમાં લીધેલા ઉપકારોને યાદ કરીને એમના પ્રત્યે કૃતજ્ઞતાનો ભાવ વ્યક્ત કરે છે. આ કૃતજ્ઞતા વ્યવહારિક ઔપचારિકતા માત્ર નથી, પરંતુ પોતાની સાહજિક નમ્રતામાંથી ઉક્તી એક શ્રેષ્ઠ લાગણી છે. આ એક એવું માનવીય મૂલ્ય છે જે માણસને શ્રેષ્ઠ માનવ બનાવવામાં મદદ કરે છે. આ વિષય પર આજકાલ ધર્મનું અનુસંધાન કાર્ય ચાલી રહ્યું છે.

સી.એન.એન. ના એક અભ્યાસમાં જાણવા મળ્યું છે કે જે લોકો વધુ કૃતજ્ઞતા અનુભવે છે તેઓને ત્રણ વર્ષમાં મૃત્યુનું જોખમ ૮% ઓછું હોય છે.

જીવનમાં નાની બાબતોની કદર કરવાથી તેમજ પોતાની સફળતા અને પ્રસમન્તા માટે બીજાને કેઢિત આપવાથી આપણા સ્વાસ્થ્ય પર જબરો પ્રભાવ પડે છે. એક સંશોધન એવું દર્શાવે છે કે આપણા જીવનમાં ખરાબ વસ્તુઓ કરતાં, સારી વસ્તુઓ ઘણી વધારે બને છે. પરંતુ વધુ પડતા લોકો સરળતાથી ખરાબ વસ્તુઓ પર ધ્યાન વધુ કેન્દ્રિત કરતા હોય છે.

કૃતજ્ઞ એટલે બનવું જોઈએ કે જીવનમાં જે વધુ સારું બને છે એના પર ફોકસ કરવાની જરૂર છે, ખરાબ બને છે એના પર નહિ. કોઈપણ વ્યક્તિ જ્યારે એના સમગ્ર જીવન પર દસ્તિપાત કરશે તો જાણાશે કે દુઃખની ક્ષણો ઓછી હોય છે અને સુખની ક્ષણો વધુ હોય છે. કૃતજ્ઞ વ્યક્તિનું ધ્યાન સુખની

ક્ષણો પર જાય છે, જ્યારે જે કઠોર અને અભિમાની હોય છે એનું ધ્યાન દુઃખની ક્ષણો પર જાય છે. તમે જે કૃતજ્ઞ બનશો તો એ તમને જીવન પ્રત્યે વધુ સંતુલિત દસ્તિપાત બનાવવામાં મદદ કરશો.

કૃતજ્ઞતાનો અનુભવ કરવો એ શારીરિક સ્વાસ્થ્ય અને ભાવનાત્મક સુખાકારી માટે ફાયદાકારક છે, ભૂતકાળના સંશોધનો દર્શાવે છે અને હવે એક નવા અભ્યાસમાં જાણવા મળ્યું છે કે જેઓ કૃતજ્ઞતા અનુભવે છે તેમના મૃત્યુનું જોખમ પણ ઓછું હોય છે.

એક પ્રકાશિત અભ્યાસ મુજબ, જે સ્વીઓમાં કૃતજ્ઞતાનું ઉચ્ચ સ્તર હતું તેઓને હદ્યરોગ, કેન્સર અને ન્યુરોઝિનરેટિવ રોગ સહિતના કોઈપણ કારણથી મૃત્યુનું જોખમ ૮% ઓછું હતું. સંશોધકોએ ૫૦,૦૦૦ મહિલાના આયુષ્ય અને એના સ્વાસ્થ્ય પર અભ્યાસ કર્યો ત્યારે જાણવા મળ્યું કે જે મહિલાઓ એમના જીવનમાં એવું માનતી હતી કે મારા જીવનની શ્રેષ્ઠતા માટે હું ઘણી બધી વ્યક્તિની દિલથી આભારી છું. આવી સ્વીઓમાં બીમારીઓ ઓછી આવી હતી અને મૃત્યુ પણ મોહું આવ્યું હતું અને જેઓ કૃતજ્ઞતાની લાગણીથી શુન્ય અથવા અતિ અલ્પ હતા એવી મહિલાઓ જલ્દી બીમાર થતી હતી અને મૃત્યુને પણ જલ્દી ભેટતી હતી. ખરેખર તમે પોતે અનુભવ કરજો કે જેઓ આભારની લાગણીથી ભરેલા હોય છે તેઓ સારી ઊંઘ લે છે એને તેઓના આત્મસંભાનમાં વધારો થાય છે અને ચિંતા, તાણ અને હતાશાના સ્તરમાં ઘટાડો થાય છે.

કૃતજ્ઞતાની પ્રેક્ટિસ તમને વધુ આશાવાન બનાવે છે અને તમારા સંબંધોને વધુ મજબૂત બનાવે છે. કૃતજ્ઞતાની પ્રેક્ટિસ કરવાની કેટલીક રીતો:-

(૧) રોજ સવારે ઊઠીને પ્રફૂતિનો આભાર માનો કે જે તમને હવા, પાણી, અણિ, ખોરાક અને જીવન (અનુસંધાન પાના નં. ૬ પર)

પરમનો સ્પર્શ - ૧૫૨

સ્વાધ્યાય છે એક સેતુ

પદ્મશ્રી ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈ

આપણે જાણીએ છીએ કે વર્તમાન યુગનો સૌથી ભયાવહ રોગ માનવીની વ્યસ્તતા છે. આ વ્યસ્તતા સાથે વ્યક્તિની શારીરિક વાધિ અને માનસિક બીમારી ગાઢુપે જોડાયેલા છે, પણ એથીએ વિશેષ વ્યસ્તતા એ આધ્યાત્મિકતાના સંદર્ભમાં સાધકને માટે જીવલેણ મહાબીમારી છે. અતિ વ્યસ્ત વ્યક્તિ સતત કામમાં ઝૂબેલી રહેતી હોય છે. અંગ્રેજીમાં આવી વ્યક્તિને ‘વર્કાફોલિક’ કહીએ છીએ કે જે જીવનમાં સતત કામની પાછળ દોડતી હોય. આવી કામની પાછળ દોડતી વ્યક્તિ એ ફરિયાદ કરતી રહેશે કે, “અને માથે કામનો એટલો બધો બોજ છે કે મરવાનો ય સમય નથી.” અને સાચે જ જેની પાસે સાચી રીતે અને શાંતિથી જીવવાનો સમય ન હોય, એની પાસે વળી મરવાનો સમય તો ક્યાંથી હોય? આ પ્રકારની વ્યક્તિ કામના ભારણાની સતત ફરિયાદ કરશે. ક્યારેક તો જે કામ બીજા દ્વારા થઈ શકે તેવાં કામ પણ દોડીને જાતે કરી લેવાનો ઉત્સાહ દાખવશે.

તમે જ્ઞાતિમંડળો કે સંસ્થાઓના એવા મોવડીઓ જોયા હશે કે જેઓ બધાં જ કામ પોતાના માથે રાખીને દોડતા હોય અને પછી આટલાં બધાં કામ કરીને પોતે થાકને લોથપોથ થઈ ગયા, એમ કહીને પોતાનું મહાત્વ સિદ્ધ કરતા હોય છે. કોઈ આગેવાન તો તમને એમ કહેશે કે ‘હવે તો આ લોકસેવાનો એટલો બધો થાક લાગ્યો છે કે એમ થાય છે કે નિવૃત્તિ લઈ નિરાંતે આરામ કરું.’ પરંતુ આમ કહેતી વખતે એમના મનમાં એવી સ્પષ્ટ ધારણા હોય છે કે સભામાંથી કોઈને કોઈ એમ કહેશે કે “તમે નિવૃત્તિ લેશો તો આ મંડળ કે સંસ્થાનું શું થશે? આ બધું પડી ભાંગશે, તમારા વિના તો નહીં જ ચાલે.”

પેલી વ્યક્તિ આવું સાંભળીને પોતાના અહંકારની ભૂખ તૃપ્ત કરવા ચાહતી હોય છે. આમ, અતિ વ્યસ્તતાની ફરિયાદ કરનારા વાસ્તવમાં વ્યસ્ત હોતા નથી, પણ એમણે બીજાં કામોની સાથોસાથ સતત વ્યસ્ત રહેવાનું કામ પણ પોતાને શિરે લીધું છે. પોતાની જાતને થકવીને, બીમાર થઈને પણ સમાજનું કામ કરનારી વ્યક્તિઓ એમની વ્યસ્તતા પાછળ હકીકતે તો એમનું મહત્વ પુરવાર કરવા ચાહતી હોય છે.

અતિ વ્યસ્તતાને આવેશ, અકળામણ અને ગુસ્સા સાથે પ્રગાહ સંબંધ છે. એ વ્યક્તિ કામ કરતાં-કરતાં ગુસ્સે થઈ જશે, આવેશમાં આવીને બૂમો પાડવા લાગશે, અકળામણ અનુભવવા લાગશે અને એ રીતે એની અતિ વ્યસ્તતા એના જીવનમાં ‘સ્ટ્રેસ’ની નવી માનસિક બીમારી સર્જશે. આવી વ્યક્તિ કેટલાં કામ કરવાના બાકી છે તે ગણાવવામાં અતિ નિપુણ હોય છે. એ કામ કરતી વખતે વચ્ચે-વચ્ચે બાકી રહેલાં કામોની યાદી આપીને સ્વગૌરવ કરતી હોય છે.

કોઈ વડીલ અકળાઈને એમ કહેતા હોય છે કે “આવતીકાલે સવારે લગ્ન છે અને આટલાં આટલાં કામ કરવાના બાકી છે.” આમ બાકી કામોનો સરવાળો મૂકીને એ એમની વ્યસ્તતા, મહત્તમ અને કાર્યકુશળતા સિદ્ધ કરવા માગે છે. કેટલાકને તો દોડધામ કરવાની મજા આવે છે. હજુ પ્રવાસે આવીને બેગ મૂકે, ત્યાં જ વળી પાછા બીજા પ્રવાસે જવાની તૈયારી કરે છે અને આની પાછળ પોતે લોકસેવા માટે કામ કરી રહ્યા હોય એવો દેખાવ કરે છે. હકીકતમાં એમને દોડધામ કરવાની મજા આવે છે (ક્યારેક ઘેર રહેવું ગમતું હોતું નથી) અને એક અર્થમાં જોઈએ તો દોડધામ કરવી એ એમની આદત

બની ગઈ હોય છે.

આવી વ્યસ્તતા ધરાવનાર એક પ્રપંચ ખેલતો હોય છે. એનો હેતુ પોતાના અંતરના દ્વાર બંધ રાખીને બહાર દોટ મૂકવાનો છે. બહાર દોડવાનું એને ગમે છે, કારણકે એમાં એનો ગર્વ સંતોષાય છે, અહંકાર પોસાય છે અને સાથોસાથ એનું જીવન એમાં વ્યતીત થાય છે, આથી એ બહાર રહેવાની તમામ કોશિશ કરતો હોય છે.

વેકેશન લઈને અઠવાડિયું દરિયાડિનારે રહેવા જનાર અતિ વ્યસ્ત માણસ એકાદ દિવસમાં અકળાઈ જશે. એને કામ વગર ગમશે નહીં અને પછી એ સહેલગાહના સ્થળે રહીને પણ ટેલિફોન મારફતે જુદાં-જુદાં કામો કરતો રહેશે. આનું કારણ એ છે કે એને આરામ કરવાની કે એકલા રહેવાની કોઈ આદત જ નથી. એને તો કામ જોઈએ, પછી એ કામ મિત્રો સાથે ટોળટપ્પાં મારવાનું હોય કે સૌની સાથે મળીને ઘૂમવા જવાનું હોય.

જેમ જેમ વ્યક્તિ વ્યસ્ત રહે છે, તેમ તેમ એ બહિરૂભ રહે છે. જેમ જેમ એ બહિરૂભ રહે છે, તેમ તેમ અંતર્ભૂતા વિસરતો જાય છે. બીજા અર્થમાં કહીએ તો એ અતિ વ્યસ્ત રહીને પોતાના ભીતરને ભૂલવાનો પ્રબળ પુરુષાર્થ કરે છે. ક્યારેક અતિ મહત્વકંશા કે આયોજનની અણઘડતા પણ વ્યક્તિને વ્યસ્ત રાખે છે. આમ, વ્યસ્તતાનું કારણ ગમે તે હોય, પણ એનાથી સૌથી મોટી હાનિ તો ભીતરને ભૂલી જવાની થતી હોય છે.

આવી વ્યક્તિ પોતાના જીવનનો તાગ મેળવે તો જ એને ખ્યાલ આવે કે એની દોડ બહાર ભાડી છે કે જ્યાંથી અંતે એને કશું ગ્રાપ્ત થવાનું નથી. ‘પર’ પ્રત્યેની દોડ એને ‘સ્વ’ થી વિમુખ બનાવે છે. મહાયોગી આનંદધનજીએ એમનાં પદોમાં અને શ્રીમદ્ રાજયંત્રજીએ એમના ઉપદેશોમાં વારંવાર ‘પર’ ને છોડીને ‘સ્વ’માં સ્થિર થવાનું કહું છે.

આત્મપ્રદેશમાં જવા માટે સ્વાધ્યાય એ અત્યંત ઉપયોગી પ્રક્રિયા છે. આને માટે શાખોનું

અધ્યયન ઉપયોગી બને છે; પરંતુ ગ્રંથો કહે છે કે પ્રતિષ્ઠા મેળવવા માટે ગ્રંથ-અધ્યયનનો આંદબર કરવા નહીં. ઘણી વ્યક્તિઓ મોટાં-મોટાં શાખોનું વાંચન કરતી હોવાની વારંવાર વાત કરે છે. કેટલાક વક્તાઓ પોતાનાં વાખ્યાનમાં પ્રસિદ્ધ કે અજ્ઞાણ્યા ગ્રંથોનાં નામનાં પોપટિયાં ઉચ્ચારણો કરે છે; પરંતુ જો એ માત્ર ‘સ્વ’ જ્ઞાનના પ્રદર્શનના હેતુ માટે હોય, તો એ સ્વાધ્યાય નથી, બલ્કે અહંકાર પોષવાનું એક વિશેષ પરિબળ છે અને જ્ઞાની દેખાવાનો નિર્બળ પ્રયાસ છે. જે સમયે શાખજ્ઞાન આંદબરનો વિષય બને છે, ત્યારે માત્ર બાબુ કિયા બની રહે છે. એ જ્ઞાનનું અંતરમાં કોઈ રૂપાંતર થતું નથી અને પછી તો કોઈ શ્રીમંત જેમ એનો ધનવૈભવ દર્શાવવાનો પ્રયાસ કરતો હોય તેવો આ પ્રયાસ બની રહે છે.

એ જ રીતે જૈનદર્શન કહે છે કે પુણ્યની પ્રાપ્તિ માટે પણ જડપભેર શાખ વાંચવા નહીં. કેટલાક શાખો કે ધર્મગ્રંથો એના વાચનથી મળનારા ફળ કે લાભની વાત કરે છે. આ લાભ કે ફળ શ્રોતા કે વાચકને માટે આકર્ષક લાગે તેવું હોય છે. મહાકવિ પ્રેમાનંદનાં આખ્યાનોમાં આખ્યાનના અંતે આ આખ્યાન વાંચવાથી કયા રોગનું નિવારણ થશે, એની વાત આવે છે. ઘણા શાખો કે ગ્રંથો પણ આ શાખગ્રંથનું કે વાખ્યાનનું અમુક વખત શ્રવણ થાય તો સ્વર્ગની, મુક્તિની કે મોક્ષની પ્રાપ્તિ થશે, તેમ કહેતા હોય છે. ક્યારેક ગ્રંથનું મહત્વ દર્શાવવા માટે આવું વિધાન કરવામાં આવે છે, પણ માત્ર પ્રયોજનથી થયેલું વાંચન એ સ્વાધ્યાય નથી બનતું, કારણ કે એમાં વ્યક્તિનું લક્ષ પોતાના ચિત્તમાં ઉચ્ચ વિચારો સ્થાપવા પ્રત્યે અથવા તો પોતાના ભીતરના ભાવપરિવર્તન પર કે પોતાની અધ્યાત્મસ્થિતિની ઉચ્ચતા પામવા પ્રત્યે રહેતું નથી.

સ્વાધ્યાયનું કેન્દ્ર પોતાનું ભીતર હોવું જોઈએ. વ્યક્તિની ‘સ્વ’માં વધુને વધુ રુચિ વધવી જોઈએ. નિજ તત્ત્વ પર વિશેષ ઝોક રહેવો જોઈએ. હિંદુ વળી, નિયમિતપણે સ્વાધ્યાય ચાલવો જોઈએ. હિંદુ

(અનુસંધાન પાના નં. ૨૮ પર)

શ્રી પૂજ્યપાદ આચાર્ય વિરચિત

સમાધિતંત્રનું અમૃતરસપાન (ક્રમાંક-૧૧૦)

＊＊＊＊＊＊＊＊＊ પ્રા. ચંદાબહેન વી. પંચાલી (બોટાડ) **＊＊＊＊＊＊＊＊＊**

સ્વભાવમાં પૂર્ણતા, વ્યવહારમાં ઉદાસીનતા અને જીવાતા જીવનમાં સમતાના સાગર સમાન પરમકૃપાળુદેવની યેતનામાં જબોળાઈને આવતી આત્મપ્રજ્ઞા પત્રાંક-૩૨૧ માં લખે છે. “અત્યંત ઉદાસ પરિણામે રહેલું એવું જે ચૈતન્ય, તેને જ્ઞાની પ્રવૃત્તિમાં છતાં તેવું જ રાખે છે; તો પણ કહીએ છીએ; માયા દુસ્તર છે; દુર્બત છે; ક્ષણવાર પણ, સમય એક પણ, એને આત્માને વિષે સ્થાપન કરવા યોગ્ય નથી. એવી તીવ્ર દશા આવ્યે અત્યંત ઉદાસ પરિણામ ઉત્પન્ન થાય છે; અને તેવા ઉદાસ પરિણામની જે પ્રવર્તના- (ગૃહસ્થપણા સહિતની) - તે અબંધપરિણામી કહેવા યોગ્ય છે. જે બોધસ્વરૂપે સ્થિત છે તે એમ કઠિનતાથી વર્તી શકે છે, કારણકે તેની વિકટતા પરમ છે.”.. “જિંદગી અલ્ય છે, અને જંજાળ અનંત છે; સંખ્યાત ધન છે, અને તૃષ્ણા અનંત છે; ત્યાં સ્વરૂપ સ્થિતિ સંભવે નહીં; પણ જ્યાં જંજાળ અલ્ય છે, અને જિંદગી અપ્રમત્ત છે, તેમજ તૃષ્ણા અલ્ય છે, અથવા નથી, અને સર્વ સિદ્ધિ છે ત્યાં સ્વરૂપ સ્મૃતિ પૂર્ણ થવી સંભવે છે. અમૂલ્ય એવું જ્ઞાનજીવન પ્રપંચે આવરેલું વહું જાય છે. ઉદ્ય બળવાન છે !”

પરમકૃપાળુદેવની જ્ઞાનેશ્વરી સરસ્વતી જીવનની યથાર્થતાને પ્રગટ કરે છે. સાધકને માર્ગદર્શિકા સ્વરૂપે કાર્યકારી બને છે.

શ્રી પૂજ્યપાદ આચાર્યના સમાધિતંત્રમાં સાધકને સમાધિદ્શા કેમ પ્રામ થાય ? તેની આદર્શમયતા આ ગ્રંથમાં પ્રત્યેક કષે અનુભવાય છે. સમાધિતંત્ર ગ્રંથનું અમૃતરસપાન આપણે કરી રહ્યા છીએ તેના ઓગણાએસી (૭૮)ના શ્લોકમાં વિચાર્યુ કે આત્મા અને દેહના ભેદવિજ્ઞાનથી અને તેના નિરંતર અભ્યાસથી-એ બનેથી સંસારથી મુક્ત

થવાય છે કારણ કે અભ્યાસથી ભેદજ્ઞાનમાં દૃઢતા આવે છે અને દૃઢતાથી આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિરતા પામી મુક્ત થવાય છે.

હવે શ્લોક એસી (૮૦) માં આચાર્યદિવ લખે છે :-

“પૂર્વ દૃષ્ટાત્મતત્ત્વસ્ય વિભાત્યુન્મત્તવજ્જગત् ।

સ્વભ્યસ્તાત્મધિયઃ પશ્ચાત् કાષ્ટપાષાણરૂપવત् ॥૮૦॥

અન્વય: પૂર્વ દૃષ્ટાત્મતત્ત્વસ્ય જગત् ઉન્મત્તવત् વિભાતિ પશ્ચાત્ સ્વભ્યસ્તાત્મધિયઃ કાષ્ટપાષાણરૂપવત् ।

શાષ્ટાર્થ - પૂર્વ - પ્રથમ, દૃષ્ટાત્મતત્ત્વસ્ય - આત્મદર્શન થયું છે એવા, જગત् - જગત, ઉન્મત્તવત् - પાગલ જેવું, વિભાર્તિ - જ્ઞાય છે, પશ્ચાત્ - પછીથી, સ્વભ્યસ્તાત્મધિયઃ - આત્મસ્વરૂપના અભ્યાસમાં પરિપક્વ બુદ્ધિવાળાને આ જગત કાષ્ટ-પાષાણ જેવું ભાસે છે.

ભાષાન્તર : - પ્રથમ અર્થાત્ યોગાભ્યાસની પ્રાથમિક અવસ્થામાં જેને આત્મદર્શન થયું છે એવા અંતરાત્માને જગત ઉન્મત્ત જેવું જ્ઞાય છે અને પછીથી આત્મસ્વરૂપના અભ્યાસમાં પરિપક્વ બુદ્ધિવાળા જ્ઞાનીને આ જગત કાષ્ટ-પાષાણ જેવું ભાસે છે.

ભાવાર્થ : જેને સ્વપરનું ભેદજ્ઞાન થયું છે તેવા અંતરાત્માને આત્મ-અનુભવની પ્રથમ ભૂમિકામાં અર્થાત્ યોગના આરંભકાળમાં આ સચોટ અને વિકલ્પારૂઢ જગત ઉન્મત્ત જેવું ભાસે છે. પછી તે યોગના પરિપક્વ અભ્યાસ દ્વારા આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિર થાય છે ત્યારે તેને આ જગત સંબંધી બુદ્ધિપૂર્વક કાંઈ વિકલ્પ ઉઠાતો નથી કારણ કે તેને તે સમયે નિર્વિકલ્પ દશા હોય છે.

અહીં અંતરાત્માની બે ભૂમિકા બતાવી છે.

આત્મસ્વરૂપનું સમ્યગ્જ્ઞાન થયું હોવા છતાં અંતરાત્માને પ્રારંભમાં રાગની ભૂમિકા હોય છે. તેને એવા વિકલ્પો આવે છે કે જગતના જીવો આત્મ સ્વભાવને ભૂલીને સંસારમાં ભમી રહ્યા છે, પરદવને પોતાનું માની રહ્યા છે અને સ્વતત્ત્વ આત્માને ભૂલી રહ્યા છે - આ રીતે જ્ઞાનીને કરુણાબુદ્ધિથી જગત પાગલ જેવું લાગે છે. જગત મહિમાવાન આત્મસ્વરૂપને ભૂલીને જગતની બ્રાન્ચિમાં ધૂમી રહ્યું છે. અંતરાત્માએ પોતાના ચૈતન્ય સ્વભાવનું ભાન - અનુભવ કર્યો છે પણ બીજા જીવો દેહાદિની કિયાને પોતાની માનીને વર્તતા દેખીને કરુણાભાવથી જ્ઞાની કહે છે કે અરે! આ જીવો મોહથી મૂછર્યા ગયા છે પાગલ થઈને રખે છે. મોહ રૂપી ભૂત સવાર થયું છે.

અંતરાત્માની બીજી ભૂમિકા છે કે અંતરાત્માને બેદજ્ઞાનના અભ્યાસથી જ્યારે વિશેષ દર્શા થાય છે ત્યારે આખું જગત અચેત જેવું લાગે છે. સ્વચૈતન્યની ઉગ્રતા થતાં આ અંતરાત્માને જગત પ્રત્યે લક્ષ જતું નથી. સહજ ઉદાસીન પરિણિતિ રહે છે. ચૈતન્ય તત્ત્વથી બહાર બધું મારાથી બિન છે. એવું પ્રાથમિક દશામાં અનુભવ્યું છે. હવે ચૈતન્ય સ્વભાવમાં સ્થિરતાનો અભ્યાસ થાય છે. તેમાં જગત સંબંધી ચિંતા છૂટી જાય છે. જગત કાણપાણા જેવું લાગે છે. નિશ્ચિષ્ટ લાગે છે. અંતરાત્મા પરમાત્મા થવાના પુરુષાર્થમાં જોડાઈ ગયા છે.

અંતરાત્માની પ્રારંભમાં વિકલ્પ ભૂમિકા હોય છે. વિકલ્પ આવે છતાં જ્ઞાની તેનાથી ઉદાસીન છે. વિકલ્પ આવે છે તેટલી અસમાધિ છે. વિકલ્પ ભૂમિકામાં જગત પ્રત્યે કરુણા અને ખેદ આવી જાય છે. આ જગતના પ્રાણીઓ આત્મ સ્વરૂપને ભૂલીને ઉન્મતાની જેમ ભવમાં ભમી રહ્યા છે. જરૂરી કિયામાં અને રાગમાં ધર્મ માનીને મોહથી પાગલ થઈને ભવભ્રમણમાં રહ્યે છે. અંતરાત્માને બીજા વિકલ્પ આવે પરંતુ જ્ઞાની તેના કર્તા બનતા નથી. તેઓ જ્ઞાતાદશા મ્રમાણો પરિણમી રહ્યા છે. બીજો બેદજ્ઞાનનો પુરુષાર્થ સ્થિરતાનો છે. આત્મસ્વભાવમાં એકાગ્ર થઈ

આનંદનું ભોજન કરે છે. જગત અચેતન જેવું ભાસે છે. પોતાના નિજ સ્વભાવમાં એકાગ્ર થતાં નિજસ્વભાવને માણે છે. જગત સંબંધી રાગ-દેખ થતાં નથી તેથી જગત કાણ-પાણાવત્ત લાગે છે. બેદજ્ઞાનના અભ્યાસથી પહેલા ‘દેહાદિથી બિન આત્મા’ એવી ભૂમિકા આવી પછી બેદજ્ઞાનના વિશેષ ઉગ્ર પુરુષાર્થથી સ્વરૂપમાં લીન થતાં નિર્વિકલ્પ થઈ નિજાનંદને અનુભવે છે. પરમકૃપાળુદેવ આલેખે છે કે “અનેક જીવોની અજ્ઞાન દશા જોઈ, વળી તે જીવો કલ્યાણ કરીએ છીએ અથવા આપણું કલ્યાણ થશે એવી ભાવનાએ કે ઈચ્છાએ અજ્ઞાનમાર્ગ પામતા જોઈ તે માટે અત્યંત કરુણા છૂટે છે, અને કોઈપણ પ્રકારે આ મટાડવા યોગ્ય છે એમ થઈ આવે છે; અથવા તેવો ભાવ ચિત્તમાં એમને એમ રહ્યા કરે છે, તથાપિ તે થવા યોગ્ય હશે તે પ્રકારે થશે અને જે સમય પર તે પ્રકાર હોવા યોગ્ય હશે તે સમયે થશે, એવો પણ પ્રકાર ચિત્તમાં રહે છે, કેમ કે તે કરુણાભાવ ચિંતવતા ચિંતવતા આત્મા બાદ્ય માણાત્મ્યને ભજે એમ થવા દેવા યોગ્ય નથી; અને હજુ કંઈક તેવો ભય રાખવો યોગ્ય લાગે છે.”

વિશેષાર્થ : શબ્દોના વિશેષ અર્થને સમજુએ.

શ્રી પૂજ્યપાદ આચાર્ય અંતરાત્માની બે ભૂમિકા બતાવે છે. હવે અંતરાત્મા પરમાત્મા પ્રતિ ગતિ કરે છે. જીવ શિવ બને છે.

(૧) પૂર્વ-દૃષ્ટાત્મતત્ત્વસ્ય - પ્રાથમિક અવસ્થામાં આત્મદર્શન થયું છે તેવા સમ્યગ્રદિષ્ટ અંતરાત્મા.

(૨) જગત ઉમતવત - જગત પાગલ જેવું ઉન્મત દેખાય છે. હજુ અંતરાત્માને કરુણાભાવ વર્તે છે.

“મૈત્રીભાવનું પવિત્ર જરણું મુજ હેયામાં વહ્યા કરે, શુભથાઓ આ સકલવિશ્વનું એવી ભાવના નિત્ય રહે.”

મોહમાં મુંજાયેલા પ્રાણી મોહથી મુક્ત બને, આત્મસ્વરૂપને પામે એવી ભાવના પ્રથમ ભૂમિકામાં અંતરાત્માને હોય છે. મોહમાં ફસાયેલા હોવાથી અજ્ઞાની પાગલ જેવા લાગે છે.

(૩) પશ્ચાત - પછી યોગની પરિપક્વ અવસ્થામાં.

(૪) સ્વ અભ્યસ્ત આત્મધિયઃ - આત્મસ્વરૂપના

અભ્યાસમાં પરિપક્વ બુદ્ધિવાળા. ભેદવિજ્ઞાનના અભ્યાસથી અંતરાત્મા આત્મસ્થિરતામાં ઉત્ત્ર બને છે. વધુ આત્મસ્થિરતા સાથે છે ત્યારે

(૫) કાષ્ટ-પાષાણરૂપવત् - જગત કાષ્ટ-પાષાણ જેવું અચેતન, ચેષ્ટાવગરનું ભાસે છે. અંતરાત્મા જેમ જેમ સ્વરૂપસ્થિરતાનો અભ્યાસ વધારતો જાય છે તેમ તેમ ઉપયોગનું પર તરફનું વલશ છૂટતું જાય છે અને તે સ્વરૂપમાં સ્થિર થતો જાય છે. તેને બાબ્ય જગતનો વિચાર આવતો નથી. જગત કાષ્ટ-પાષાણ જેવું ચેષ્ટા વગરનું જણાય છે.

પરમકૃપાળુદેવ લખે છે કે “નાની વયે માર્ગનો ઉદ્ઘાર કરવા સંબંધી જિજ્ઞાસા વર્તતી હતી, ત્યારપછી જ્ઞાનદશા આવ્યે કહે કરીને તે ઉપશમ જેવી થઈ; પણ કોઈ કોઈ લોકો પરિચયમાં આવેલા, તેમને કેટલીક વિશેષતા ભાસવાથી કંઈક મૂળમાર્ગ પર લક્ષ આવેલો, અને આ બાજુ તો સેંકડો અથવા હજારો માણસો પ્રસંગમાં આવેલા, જેમાંથી કંઈક સમજજ્ઞવાળા તથા ઉપદેશક પ્રત્યે આસ્થાવાળા એવા સોએક માણસ નીકળે. એ ઉપરથી એમ જોવામાં આવ્યું કે લોકો તરવાના કામી વિશેષ છે, પણ તેમને તેવો યોગ બાજુનો નથી. જો ખરેખર ઉપદેશક પુરુષનો જોગ બને તો ઘણા જીવ મૂળમાર્ગ પામે તેવું છે, અને દયા આદિનો વિશેષ ઉઘોત થાય એવું છે. એમ કંઈક ચિત્તમાં આવે છે કે આ કાર્ય કોઈ કરે તો ઘણું સારું, પણ દાખિ કરતાં તેવો પુરુષ ધ્યાનમાં આવતો નથી, એટલે કંઈક લખનાર પ્રત્યે જ દાખિ આવે છે. પણ લખનારનો જન્મથી લક્ષ એવો છે કે એ જેવું એકું જોખમવાળું પદ નથી અને પોતાની તે કાર્યની યથાયોગ્યતા જ્યાં સુધી ન વર્ત્ત ત્યાં સુધી તેની ઈચ્છામાત્ર પણ ન કરવી, અને ઘણું કરીને હજુ સુધી તેમ વર્તવામાં આવ્યું છે.’ પરમકૃપાળુદેવ અંતરાત્માની બને ભૂમિકાને આ વચ્ચનોમાં વ્યક્ત કરી છે.

આત્મજ્ઞાનીને પ્રાથમિક ભૂમિકામાં જગતનું દશ્ય પાગલની દોડ જેવું જણાય છે. જેમ ચાલતી

ચક્કીમાં દાણા પિસાતા જોઈને કબીરજીની આંખો અશ્રુથી ભીજાઈ ગઈ. તેમણે વિચાર્યુ કે આ સઘણું વિશ્વ રાગ-દ્રેષની ચક્કીમાં પિસાઈ રહ્યું છે. કોઈ બચી શકતું નથી અને તેથી જીવોને ઉપદેશ આપતાં ‘કહત કબીર સુનો ભાઈ સાથો,

સંસાર દો દિનકા મેલા, ચકાચકીકા ખેલા’

સંસાર બે દિવસના મેળા જેવો છે. વિશ્વ રાગદ્રેષની ચક્કીમાં પીસાઈ રહ્યું છે.

‘શ્રી મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં શ્રીટોડરમલજીની રહસ્યપૂર્ણ ચિંહી છે તેમાં “જે જ્ઞાન સ્વરૂપ જ્ઞાનવાને પ્રવર્ત્યુ ત્યારે અન્યને જ્ઞાનવાનું સહજ બંધ થયું. ત્યાં એવી દશા થઈ કે બાબ્ય અનેક શબ્દાદિક વિકાર હોવા છતાં પણ સ્વરૂપધ્યાનીને તેની કાંઈ ખબર નથી.”

પૂજ્યબેનશ્રી ચંપાબેનની શુદ્ધ સરસ્વતી લખે છે, “પરથી નિજ જ્ઞાયક સ્વભાવનો નિર્ણય કરી, વારંવાર ભેદજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરતાં કરતાં મતિશ્રુતના વિકલ્પો તૂટી જાય છે. ઉપયોગ ઊંડાણમાં ચાલ્યો જાય છે અને ભોંયરામાં ભગવાનનાં દર્શન પ્રામ થાય તેમ ઊંડાણમાં આત્મભગવાન દર્શન દે છે. આમ, સ્વાનુભૂતિની કળા હાથમાં આવતાં કઈ રીતે પૂર્ણતા પમાય તે બધી કળા હાથમાં આવી જાય છે. કેવળજ્ઞાન સાથે કેલિ શરૂ થાય છે.”

“આત્મજ્ઞાની શરૂઆતે, દેખે ઉન્મત્તવત જગત; અભ્યાસે આત્મજ્ઞાનીને, ભાસે આ જગ કાષ્ટવતુ”॥૮૦॥

- પૂ. બ્રહ્મચારીજી

“સ્વાત્મદર્શિને પ્રથમ તો, જગ ઉન્મત્ત જણાય, દશ અભ્યાસ પછી જગત, કાષ્ટ-દ્રષ્ટવત થાયા॥૮૦॥

- શ્રી છોટાલાલભાઈ ગાંધી

જો જોગ ધાર બન જીવન હૈ વિતાતા,

પ્રારમ્ભ મેં જગ ઉસે ‘મદ’ સા દિખાતા ।

પશ્વાત્ વહી નિરસ-ઠુંઠ સમા દિખાતા,

અભ્યાસ સે મુનિ યહીન નિજ વિત્ત પાતા ॥૮૦॥

- પૂ. વિદ્યાસાગરજી મહારાજ (કમશઃ)

● ● ●

શ્રી મહાવીરાષ્ક સ્તોત્ર (કવિવર ભાગચંદ્રજી કૃત)

મા. ગ્ર. અલકાઈડી

‘જિનકે ચરણ મેં સુર-અસુર, સાદર ઝુકાતે શીશકો
મેરી વિનયયુત વંદના, ઉન જિન વીર જગડીશ કો’

● પ્રસ્તાવના : ભગવાનના ચરણકુમળનો મહિમા બધા જ્ઞાનીઓએ, ભક્તોએ ગદ્ય-પદ્યના માધ્યમથી બધા આસ્તિક્ય દર્શનોમાં વર્ણયો છે. આ શ્રેષ્ઠીમાં જ ભક્ત કવિવર ભાગચંદ્રજીએ શ્રી મહાવીરાષ્ક સ્તોત્રના માધ્યમથી પ્રત્યેક શલોકમાં ભગવાનની વિવિધ વિવિધ વિશેષતાઓનું વર્ણન કર્યું છે. રૂપસ્થ ધ્યાનની વાટિકામાં જેમનો ઉપયોગ વિચરણ કરી રહ્યો છે અને સમવસરણમાં સ્થિત પરમાત્મા વર્ધમાનના ચરણકુમળને નિહાળતા ચરણોમાં સ્થિરતાને પ્રાપ્ત થયેલ. તેઓ શલોક ત્રણની રચના કરતા લખે છે કે.,

નમન્નાકેન્દ્રાલીમુકુટમणિભાજાલ-જટિલં,
લસત્પાદામ્ભોજદ્વયમિહ યદ્વીયં તનુભૂતામ્ ।
ભવજ્વાલાશાન્ત્યૈ પ્રભવતિ જલં વા સ્મૃતમપિ,
મહાવીરસ્વામી નયનપથગામી ભવતુ મે ॥૩॥
નમે જ્યારે ઈન્દ્રો, મણિમુગટધારી ચરણમાં,
મણિરત્નો દીપે પુનિતપદ તેજે પ્રભુતણાં;
ભવજ્વાળા-તાપો સ્મરણ-જળથી જ્યાં ઠરી જતાં,
મહાવીર સ્વામી શિવપદ વિધાતા જગતના (૩)

● અન્વયાર્થ : યદ્વીયં - જેમના, પાદામ્ભોજ દ્વયમ् - બન્ને ચરણકુમળ, નમન્ના કેન્દ્રાલી - નમસ્કાર કરતાં સ્વર્ગના દેવોની પંક્તિઓની, મુકુટમણિ ભાજાલ જટિલં - મુકુટોએ મણિઓના પ્રકાશ સમૂહથી ધનીભૂત, લસત - શોભિત થયેલ, ઝહ - આ જગતમાં, સ્મૃતમ અધિ - સ્મરણ માત્રથી પણ, તનુભૂતામ્ - સંસારી જીવોને, ભવજ્વાલા શાન્ત્યૈ - સંસારજ્વાળાની શાંતિ માટે, જલં પ્રભવતિ - પાણી સમાન સમર્થ છે, મહાવીર સ્વામી - તે મહાવીર સ્વામી, નયનપથગામી ભવતુ મે - મારી

દદ્ધિની સામે રહો.

● શ્લોકાર્થ :

તીર્થકર મહાવીર સ્વામીના શોભાયમાન ચરણકુમળોમાં નતમસ્તક દેવેન્દ્રોની પંક્તિ પોતાના મુકુટમણિઓની પ્રભાને પ્રભુચરણોમાં વિખેરી રહી છે. તે શ્રી ચરણોના દર્શન-સ્પર્શનનો મહિમા તો અચિંત્ય છે જ પરંતુ સ્મરણ માત્રથી પણ સંસારી પ્રાણીઓની ભવજ્વાળાનું શમન કરવામાં સમર્થ છે. જેમ પાણી અભિશમનમાં સક્ષમ છે; તે મહાવીર સ્વામી સદ્ગ્ય મારી દદ્ધિમાં સમાયેલ રહો, મારી શ્રદ્ધામાં વસો.

● વિશેષાર્થ :

આ કાવ્યમાં કવિવર ભાગચંદ્રજીએ તીર્થકર પરમાત્માના પાદ-પદ્મ યુગલાનું લૌકિક અને અલૌકિક બને પ્રકારે માધ્યમ્ય દર્શાવ્યું છે.

(૧) લૌકિક દદ્ધિથી ચરણકુમળનો મહિમા : લસત્પાદામ્ભોજ સમવસરણમાં રહેલ પ્રભુ મહાવીરના ચરણયુગલ અચિંત્ય શોભાયુક્ત છે. શા કારણે શોભાયમાન છે ? તો પારમાર્થિક દદ્ધિથી તો પોતાના શુદ્ધ-સહજાવસ્થાને પ્રાપ્ત હોવાથી, સંસાર પરિબ્રમણથી વિમુખ થઈને સ્વ-સ્વરૂપમાં સ્થિર હોવાથી, પચાસનમાં સ્થિત હોવાથી શોભાયમાન છે તથા બીજા પ્રકારે કવિવર કહે છે કે (નમન્નાકેન્દ્રાલીમુકુટમણીભાજાલ જટિલં) શ્રી મહાવીર સ્વામીના ચરણકુમળમાં સ્વર્ગથી પદ્મારેલ અનેક દેવેન્દ્રોના સમૂહ પંક્તિબદ્ધ થઈને નમસ્કાર કરી રહ્યા છે, જેમના મસ્તકમાં સ્થિત મુકુટોની મણિઓની પ્રભા જાણે કે પ્રભુચરણોનું પ્રક્ષાલન કરી રહી છે, જેથી તે ચરણયુગલ અત્યંત મનોહારી લાગી રહ્યા છે. પરમાત્માના ચરણોમાં મુનીન્દ્ર, ગણીન્દ્ર, ફણીન્દ્ર, દેવેન્દ્ર, ચક્રવર્તી આદિ ત્રણે લોકોમાં જેટલા ઉત્કૃષ્ટ પદ્ધારી છે તે બધા નન્મીભૂત થઈને પ્રભુના

ચરણકમળની સેવામાં તત્પર રહે છે, આ જ પરમાત્મપદની સર્વोત્કૃષ્ટતાને સિદ્ધ કરે છે. આ તો થયો લૌકિકરુપથી ચરણકમળનો મહિમા.

(૨) અલૌકિક દસ્તિથી ચરણકમળનો મહિમા :- પ્રભુના આવા અતિશયકારી ચરણકમળના સ્પર્શન, તેમના ચરણકમળનું ગ્રક્ષાલન કરી તેમના ચરણામૃતનું પાન, તેમના પ્રત્યક્ષ દર્શન આદિનું તો અતિશયકારી ફળ છે જ પરંતુ તે બધું તો ભલે દૂર જ રહો, અહીં તો કવિવર કહે છે કે (ઇહ) આ સંસારમાં (તનુભૂતામ્) રાગ-દેખરૂપી દાહમાં સંતમ સંસારી પ્રાણીઓ માટે તો (સ્મૃતમપિ) તે વર્ધમાન સ્વામીના ચરણયુગલનું હૃદયથી અત્યંત એકાગ્ર અને ભક્તિથી ઓતપ્રોત તલ્લીન ભાવોથી કરાયેલ સ્મરણ માત્ર પણ (ભવજ્વાલાશાન્દ્ય) સંસારમાં તૃષ્ણારૂપી તાપ, કામ, કોધ, માન, માયા, લોભ, મોહ, મત્સર આદિથી થનાર સંતાપ, ઈન્દ્રિય વિષયોમાં થનાર ઈષાનિષ ભાવરૂપ આકૃણતાની દાહને ક્ષણભરમાં શાંત કરવા માટે (જાલ પ્રભવતિ) શીતળ જળ સમાન સામર્થ્યશાળી છે. અર્થાત્ જે પણ ભગવાનના ચરણોનું ભાવપૂર્વક સ્મરણ કરે છે તેના સમસ્ત સંતાપ શાંત થઈ જાય છે. આ વાતની પુષ્ટિ પાંચમી સદીમાં થયેલ શ્રીમદ્ પરમ-નિર્ણય તપોધન પૂજ્યપાદ આચાર્ય દેવે “શાંત્યાષ્ટકમ્” સ્તોત્રમાં કરી છે.

“ન સ્નેહાચ્છરણં પ્રયાન્તિ ભગવન् ! પાદ દ્વયં તે પ્રજા, હેતુસ્તત્ર વિચિત્રદુઃખનિચયઃ સંસાર ઘોરાર્ણવઃ । અત્યન્તસ્કુરદ્વગ્રારશ્મનિકર વ્યાકીર્ણ ભૂમણ્ડલો, ગ્રેષ્મ: કાર યતીન્દુપાદ સલિલચ્છયાનુરાગ રવિઃ ૧૧૦॥”

● અર્થ :

કે શાંતિનાથ ભગવાન ! ભક્તનોની આ ભીડ આપના ચરણોની શરણને સ્નેહવશ નથી અપનાવતા પરંતુ જેવી રીતે તીક્ષ્ણ કિરણોનો અસહનીય તાપ પ્રદાન કરનાર ગ્રીભવાલીન સૂર્ય તેની ઉષાતાથી આકૃણ-વ્યાકૃણ પ્રાણીઓને શીતળ જળ, સોણામણી ચાંદની અને વૃક્ષોના ઘટાદાર છાયડાથી લાગણી કરાવી દે છે, તેવી જ રીતે તીવ્ર દુઃખોથી ભરેલ આ સંસારરૂપી ધોર સમુદ્રમાં સંસારથી

સંતમ જીવોને આપના ચરણોના શરણમાં અનુરાગ-ઉત્પન્ન કરાવી દે છે. અર્થાત્ સંસારમાં સંતમ પ્રાણી આપના ચરણોમાં શાંતિનો અનુભવ કરે છે. મિથ્યા અહંકાર સંસારપરિભ્રમણનું મહાન કારણ છે. તેથી જ્યારે ભવ્યજીવ પરમાત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રત્યે આકર્ષિત થઈને તેમના ચરણકમળમાં નતમસ્તક થાય છે ત્યારે તેમનો માન ક્ષણ ઓગળવા લાગે છે. વિનભ્રતાથી ચિત્ત ઉભરાઈ જાય છે. જેના નિમિત્તે અનેકગુણી વિશુદ્ધિથી વિશિષ્ટ પુષ્યસંચય થાય છે. તીવ્ર કર્મબંધ શિથિલ થવા લાગે છે અને આત્મા સહજ આનંદથી પ્લાન્વિત (ભીજાઈ જાય) થઈ જાય છે. ભગવાનના ચરણકમળનું માહાત્મ્ય વૈજ્ઞાનિકોએ પણ તેમની શોધમાં સિદ્ધ કર્યું છે.

● પરમાત્માના ચરણયુગાલનું વૈજ્ઞાનિક દસ્તિથી માહાત્મ્ય : જો કે અહીં ચરણોનાં સ્મરણનો વિષય છે પરંતુ પ્રાસંગિક હોવાથી અહીં વૈજ્ઞાનિક દસ્તિકોણ પણ ઉલ્લેખનીય છે.

સત્પુરુષોના ચરણોની સેવા, સ્પર્શ અને તેમના ચરણોના સ્મરણથી આપણા શ્રદ્ધેય અથવા પૂજનીયની વિદ્યુતકીય, ચુંબકીય ઊર્જાશક્તિ આપણને પણ નવી ઊર્જા પ્રદાન કરી ઊર્જવાન, નીરોગી અને સકારાત્મક વિચારોથી પરિપૂર્ણ કરી દે છે. જ્યારે કોઈ શ્રદ્ધાવાન મહાપુરુષોના ચરણનો સ્પર્શ કરે છે ત્યારે તેમના પગના અંગૂઠામાં રહેલ ઉચ્ચ ચુંબકીય શક્તિ શ્રદ્ધાવાનની હાથની આંગળીઓના માધ્યમથી વ્યક્તિના શરીરમાં પ્રવેશી તેને પ્રભાવિત કરે છે અને વ્યક્તિ શ્રદ્ધાથી નતમસ્તક થઈ જાય છે. આવા અનેક વૈજ્ઞાનિક રીસર્ચ મહાપુરુષોના ચરણોના માહાત્મ્યને સિદ્ધ કરે છે. વિષય વિસ્તારના ભયથી તેનો અહીં અત્યંત સંક્ષિમ ઉલ્લેખ કર્યો છે. સત્પુરુષોની ચરણરજને જ્યારે કોઈ શ્રદ્ધાળુ પોતાના મસ્તક પર લગાવે છે ત્યારે તેની ભુકુટિનો મધ્યભાગ જાગ્રત થઈને પોતાના શ્રદ્ધેયના ગુણોને પ્રામ કરી તેમના જેવા બની જાય છે.

પરમતત્વજ્ઞ શ્રીમદ્ રાજયંત્રજીએ પણ

(અનુસંધાન પાના નં. ૧૭ પર)

મહોપાદ્યાય ચશોવિજયજી વિરચિત

‘ઝાનસાર’ શારત્રણનું ‘સ્થિરતાષ્ટક’ (ક્રમાંક-૬)

રમેશભાઈ કાંતિલાલ ખંધાર

● સ્થિરતાષ્ટક:

પરવસ્તુમાં સુખબુદ્ધિરૂપ દાસ્તિની વિમુખતા એ વિષમ ચિત્તની ચંચળતાનું મૂળિયું છે. જેટલા અંશે મન-વચન-કાયારૂપ યોગની સ્થિરતા થાય તેટલા અંશે દ્વય સ્થિરતા પ્રગટી કહેવાય. જેટલા અંશે આચ્ચવ પ્રત્યયોનો અભાવ થાય તેટલા અંશે ભાવસ્થિરતા પ્રગટી કહેવાય. ચોથે ગુણસ્થાનથી ભાવસ્થિરતાના અંશો પ્રગટવાનું શરૂ થાય છે અને ચૌદમાં ગુણસ્થાને તેની પૂર્ણતા થાય છે.

દ્વયની કેવળ બાબુ સ્થિરતાને દ્વય અસ્થિરતા કહે છે. મન-વચન-કાયારૂપ યોગની અસ્થિરતા રોકવી તેને દ્વય સ્થિરતા કહે છે. ક્રમઠ કે અભિનશર્માની તપ ભાવ વિનાના હોવાથી તે દ્વય સ્થિરતારૂપ છે. ધન, દેહ આદિ પરદ્વયમાં એકત્વરૂપ સ્થિરતા પણ પરદ્વયસ્થિરતા છે. ઉપયોગશૂન્ય કે સાધના લક્ષ વિના યોગની સ્થિરતાને પણ દ્વય સ્થિરતા કહે છે.

રાગદેખરૂપી અશુદ્ધભાવમાં સ્થિરતા તે અશુદ્ધભાવ સ્થિરતા છે. ધર્મધ્યાન કે શુક્લધ્યાન આદિમાં સ્થિરતા તે શુદ્ધભાવ સ્થિરતા છે. વાસ્તવમાં જે સ્થિરતાથી આત્માના ગુણો પ્રાપ્ત થાય છે તેને શુદ્ધભાવ સ્થિરતા કહે છે.

● ગાથા - ૫

સ્થિરતા વાર્ઝમનકાર્યેરયેષામડગાડિતાં ગતા ।
યોગિનઃ સમશીલાસ્તે ગ્રામેડરણ્યે દિવા નિશિ॥૩॥૫॥

● શાલ્લાર્થ : સ્થિરતા - સ્થિરતા, વાર્ઝમનઃકાર્યે - વાર્ઝિ, મન અને કાયા વડે, અડગાડિતામ् - અંગરૂપ, એકરૂપ, તન્મયતા, ગતા - પ્રાપ્ત થયેલ છે, યોગિનઃ - યોગીઓ, સમશીલાઃ - સમભાવવાળા, તે - તે,

ગ્રામે - ગામમાં, અરણ્યે - જંગલમાં, દિવા - દિવસે, નિશિ - રાત્રે.

● ગુજરાતી ગધાનુવાદ :

જેમની સ્થિરતા મન, વચન અને કાયાથી એકરૂપ થઈ ગઈ છે તે યોગીઓ ગામમાં કે જંગલમાં, દિવસે કે રાત્રે સમભાવવાળા હોય છે.

● વિશેષાર્થ :

જેમ જેમ ઈન્દ્રિયોની બાધ્યપ્રવૃત્તિમાં સંયમ સાથે સંસારના પદાર્થો અને વિષયો પ્રત્યે અંતરંગ ઉદાસીનતારૂપ ભાવસંયમમાં વૃદ્ધિ થતી જાય તેમ તેમ મન-વચન-કાયાની એકરૂપતા સધાતી જાય છે.

અંતરંગ નિઃસ્પૃહતાને લઈને બાધ્યમાં માત્ર પ્રારબ્ધ ઉદ્યને સમભાવે વેદી નિવૃત થવાનો પુરુષાર્થ થતો જશે. કર્તવ્ય-ફરજરૂપ સાંસારિક પ્રવૃત્તિમાં ઈષાનિષ્પણાને બદલે હિતાહિતનો વિવેક કરી માત્ર પ્રયોજનભૂત પ્રવૃત્તિને ઉદાસીનભાવે-સાક્ષીભાવે વેદી લે છે. અપ્રમત્ત યોગી મહાત્મા તો શુદ્ધાત્મસ્વરૂપ તે જ સ્વદ્વય, પોતાના આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશો તે જ સ્વક્ષેત્ર, અનાદિઅનંત ત્રિકાળ ધ્યુવત્વ તે જ સ્વકાળ અને પરમ પારિણામિક ભાવ તે જ સ્વભાવ, આ પ્રમાણે યોગી અપ્રમત્ત મહાત્મા પોતાના જ દ્વયક્ષેત્ર-કાળ-ભાવમાં સ્થિર રહી નિજાનંદની મસ્તી માણસી હોય છે. આવા યોગી મહાત્માના અલિપ્તભાવ-સમભાવ દર્શાના કારણે અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ પ્રસંગો, ગામ, જંગલમાં હિંસક પશુઓનો સંયોગ થાય તો પણ સમતાભાવમાં મળ્ય રહે છે. વાસ્તવમાં છહે-સાતમે ગુણસ્થાને જૂલતા મુનિ સતત સમતાયોગની સાધના કરતા રહે છે. બાબુ સંયોગોમાં ચિત્તની સ્થિરતા જળવાઈ રહે એવી બાબુ યોગની

એકરૂપતા હોય છે. ચિત્ત અંતમુખ જ રહે છે અને બાધ્યમાં ચારિત્રમોહના ઉદ્યને સમભાવે વેદી લે છે.

● ગાથા- ૬

સ્થૈર્યરત્નપ્રદીપશ્વેદ દીપ્રઃ સંકલ્પદીપજૈઃ ।
તત્ક્રિકલ્પૈરલમ ધુમૈરલધૂમૈસ્તથાડ્ડસ્ત્રવૈ ॥ ૩॥૬॥

● શાન્દાર્થ : સ્થૈર્યરત્નપ્રદીપઃ - સ્થિરતારૂપી રત્નનો દીવો, ચેદ - જો, દીપઃ - દૈદિપ્યમાન, સંકલ્પદીપજૈઃ - સંકલ્પરૂપી દીવાથી ઉત્પત્ત થયેલા, તત् - તો, વિકલ્પૈઃ - વિકલ્પોરૂપ, અલમ્ - બસ, જરૂર નથી, ધૂમૈઃ - ધુમાડાઓનું, અલાધૂમૈઃ - અત્યંત ધૂમ, મલિન, તથા - વળી, આસ્ત્રવૈઃ - આસ્ત્રવો, કર્મબંધન હેતુઓનું.

● ગુજરાતી ગધાનુવાદ :

જો સ્થિરતારૂપી રત્નનો દીવો દૈદિપ્યમાન છે, તો સંકલ્પરૂપ દીવાથી ઉત્પત્ત થયેલા વિકલ્પરૂપ ધુમાડાનું શું કામ છે? તથા અત્યંત મલિન એવા આસ્ત્રવો (પ્રાણાતિપાત આદિ કર્મબંધના હેતુઓ)નું શું કામ છે?

● વિશેષાર્થ :

સામાન્ય જીવોના લોક, કુટુંબ, દેહ પ્રતિબંધના મૂળમાં પર સંબંધી સંકલ્પ-વિકલ્પો હોય છે. પાંચ ઈન્દ્રિયો અને મનના વિષયોમાં રાગાત્મક સુખબુદ્ધિ હોવાથી ચિત્તની ચંચળતા-અસ્થિરતારૂપ પરિણામને સંકલ્પ કહે છે અને તેનું વારંવાર સ્મરણ થવું તેને વિકલ્પ કહે છે. અર્થાત્, પરમાં સુખબુદ્ધિરૂપ નિર્ણયાત્મક અધ્યવસાય તે સંકલ્પ અને પરવસ્તુ સંબંધી અનિર્ણયાત્મક સ્મરણ થયા કરવું તેને વિકલ્પ કહે છે. જેમ ધુમાડો ભીતને કાળી કરે તથા આંખને પણ બાળે તેમ પરસંબંધી સંકલ્પવિકલ્પો આત્માના પરિણામને મલિન કરે છે, આત્માના ગુણોનો ઘાત કરે છે, વિકૃત કરે છે. પરવસ્તુઓ અનંત છે તેથી જ્ઞાન ઉપયોગરૂપી જ્યોતિ સંકલ્પવિકલ્પોથી મલિન થતી રહે છે અને ચિત્તની ચંચળતા-અસ્થિરતા વધતી જાય છે. કદાચિત પુણ્યોદયથી સંકલ્પ પાર પડે તો

પરમાં સુખબુદ્ધિરૂપ દર્શનમોહ પ્રબળ થાય છે અને નવા સંકલ્પો ઉદ્ભવતા જાય છે. પાપોદયના કારણે સંકલ્પ પાર ન પડે તો હતાશા, દ્વેષ, પરદોષનિરીક્ષણ વગેરે જીવને દુઃખી કરે છે. સંકલ્પની સિદ્ધિ ભાટે પ્રારબ્ધ ઉદ્યમાં અનર્થકારી ઉદ્યોને પોતાની ઈચ્છા મુજબ ફેરફાર કરવાના નિષ્ફળ પ્રયત્નો કરી પોતે જ પોતાને અધોગતિ તરફ લઈ જાય છે.

જ્ઞાનીએ તો જ્ઞાન ઉપયોગને અંતમુખ કરી પોતાના ત્રિકણ અનંત ગુણાત્મક સ્વરૂપ સાથે અભેદ કરી, શાશ્વત અને સ્થિર જ્ઞાનપ્રકાશ પ્રગટાવેલ છે જેને મહોપાધ્યાયજી રત્નના પ્રકાશ સાથે સરખાવે છે. હવે જ્ઞાનીને પરભાષી દસ્તિ જ થતી નથી. પ્રારબ્ધ ઉદ્યને સમભાવે વેદી લેવાથી સંકલ્પ-વિકલ્પરૂપી ધુમાડો-મલિનતા ઉત્પત્ત જ થતા નથી. નિશ્ચયથી મોહનો સંપૂર્ણ ક્ષય થયા પછી જ સંપૂર્ણ નિર્વિકલ્પ દશા થાય છે. તેથી છેક ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાન સુધી અપ્રમત્ત યોગી મહાત્માને શુદ્ધ ગુણોની પ્રાપ્તિ-અપ્રાપ્તિ સંબંધી અબુદ્ધિપૂર્વકના વિકલ્પો હોય છે. પણ આસ્ત્રવના હેતુભૂત પરસંબંધી વિકલ્પો હોતા નથી. અપ્રમત્ત યોગીઓ તો ષટ્ટ કારકો પોતાના આત્માને જ લાગુ પાડીને પ્રવર્તે છે તેથી આસ્ત્રવનિરોધ હોય છે.

● ગાથા - ૭

ઉદીરયિષ્યસિ સ્વાન્તાદસ્થૈર્ય પવન યદિ ।
સમાધેર્ધમેઘસ્ય ઘટાં વિઘટયિષ્યસિ ॥ ૩॥૭॥

● શાન્દાર્થ : ઉદીરયિષ્યસિ - ઉત્પત્ત કરીશ, સ્વાન્તાત્ - અંત:કરણથી, અસ્થૈર્ય - અસ્થિરતા, પવન - પવનને, યદિ - જો, સમાધે: - સમાધિની, ધર્મમેઘસ્ય - 'ધર્મભેદ' નામની, ઘટાં - ઘટાને, વિઘટયિષ્યસિ - વિખેરી નાખીશ.

● ગુજરાતી ગધાનુવાદ :

'જો તું અંત:કરણથી અસ્થિરતારૂપી પવન ઉત્પત્ત કરીશ તો 'ધર્મભેદ' નામની સમાધિની ઘટાને વિખેરી નાખીશ'.

● વિશેષાર્� :

આગળની ગાથાને દણ્ણાત દ્વારા વધુ સ્પષ્ટ કરે છે. ચિત્તનિરોધ કરી અંતમુખ થયેલ ઉપયોગ એ જ નિર્મળ અંત:કરણ છે. જ્યાં સુધી ક્ષયોપશમ સમ્યક્તવ છે ત્યાં સુધી પતિત થવાનો ભય છે કારણકે સત્તામાં મિથ્યાત્વ મોહનીય, મિશ્ર મોહનીય અને અનંતનુંધી ક્ષાયો પડેલા છે. આત્માની અજાગૃતિમાં તે ઉદ્યમાં આવી સમ્યક્તવને વમાવી શકે છે. તેથી મહોપાધ્યાયજી જ્ઞાની અને યોગી મહાત્માને ચેતવે છે, લાલબત્તી ધરે છે. જ્ઞાનીએ અનાદિની વૃત્તિના મૂળનો છેદ કરેલ છે પણ તે સંસ્કારની છાયા રહી છે તેથી જ્ઞાની અંતરપરિણાતિમાં સ્વ-પરના વિવેકરૂપ આત્મજાગૃતિનો દીપક પ્રજ્વલિત રાખે છે. તેના સદ્ગુણમાં પરસંબંધી સંકલ્પ-વિકલ્પ ઉઠતા નથી અને કદાચિત્ત ઉઠે તો પણ તેમાં કર્તા-ભોક્તાભાવ નથી હોતા.

મહોપાધ્યાયજી સમાધિને ધર્મમેધ અને ચિત્તની અસ્થિરતામાંથી ઉદ્ભવતા સંકલ્પ-વિકલ્પને પવનની ઉપમા આપી છે. જેમ ઘનઘોર વાદળાઓ વરસવાની તૈયારીમાં હોય પણ જોરદાર પવન ઝૂંકાય તો વાદળાં વિભરાઈ જાય છે અને વૃદ્ધિ થતી નથી. તેવી રીતે પ્રગટેલી જ્ઞાનધારારૂપ વાદળાં સઘન થઈ નિર્વિકલ્પ સમાધિ થવાના કાળે પરસંબંધી સંકલ્પ-વિકલ્પ ઉદ્ભવે અને તે વિકલ્પધારા લંબાય તો તેમાં કર્તાભોક્તાભાવ પ્રગટવાની સંભાવના રહે છે અને તે નિર્વિકલ્પ સમાધિને નાણ કરે છે. તેથી આચાર્ય કહે છે કે અંતરપરિણાતિમાં પરસંબંધી સંકલ્પ-વિકલ્પ ઉત્પન્ન કરીશ નહિ. અર્થાત્, સતત ધારાવાહી આત્મજાગૃતિ ટકાવી રાખજે. આગમમાં અપ્રમત્ત યોગીને 'અસૂતા મુનિ' કહેલ છે. યોગી સદા જાગૃત છે. તેઓ મોહકર્મને ઉદ્ય પહેલા જ પોતાની જ્ઞાનધારારૂપ આત્મજાગૃતિના બણે સમ્યક્તવ મોહનીયરૂપે પરિણામાવી વેદીને નિર્જરા કરે છે. સમ્યક્તવની નિર્મળતાને ટકાવી રાખે છે અને સમતાભાવના અભ્યાસથી વૃદ્ધિ પણ કરતા રહે છે.

આચાર્ય કહે છે કે સર્વ પરપદાર્થો અનંતકાળથી કદી પોતાના થયા નથી અને થઈ શકે પણ નહિ એવી વસ્તુઓની થાય છે. માત્ર મિથ્યા કલ્પના વડે તેમાં અહં-મમ કરી ચિત્ત ચંચળ-અસ્થિર થાય છે. પૂર્વના ઋણાનુંધને લઈને અમુક પરપદાર્થો જીવના સંયોગમાં આવેલ છે. કરણાનુયોગની પરિભાષામાં સંયોગમાત્ર ક્ષણિક છે, સમયવર્તી છે, શાશ્વત નથી. તેને મિથ્યા કલ્પના વડે વધારી ચિત્તને મલિન કરવું નહિ.

● ગાથા- ૮

**ચારિત્રં સ્થિરતારૂપમતઃ: સિદ્ધેષ્વપીશ્યતે ।
યતન્તામ् યતયોડ્વશ્યમસ્યા એવ પ્રસિદ્ધયે॥૩॥ ૮॥**

● શાલાર્થ : ચારિત્રમ - ચારિત્ર, સ્થિરતારૂપમ - સ્થિરતારૂપી, અતઃ - એટલે, આથી, સિદ્ધેષ્વ-સિદ્ધોમાં, અપિ - પણ, ઇશ્યતે- ઈશ્યાય છે, માનવમાં આવે છે, ધટે છે, યતન્તામ - યત્ન કરો, યતયઃ - હે યતિઓ, અવશ્યમ - અવશ્ય, અસ્યા - એની, સ્થિરતાની, એવ - જ, પ્રસિદ્ધયે - પરિપૂર્ણ સિદ્ધિને માટે.

● ગુજરાતી ગધાનુવાદ :

ચારિત્ર સ્થિરતારૂપ છે એટલે સિદ્ધોને પણ એ ધટે છે. માટે હે યતિઓ! એની (સ્થિરતાની) પરિપૂર્ણ સિદ્ધિ માટે અવશ્ય પ્રયત્ન કરો.

● વિશેષાર્થ :

નિશ્ચયથી જ્ઞાનદર્શનની સ્થિરતાને ચારિત્ર કહેવામાં આવે છે. બાધ્યમાં પાંચ મહાવ્રતનું પાલન એ વ્યવહાર ચારિત્ર છે કારણકે તે યોગની કિયા છે. અયોગ દશામાં સિદ્ધને પણ અનંતગુણોની સ્થિરતારૂપ ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર છે. આઠે કર્મથી રહિત હોવાથી આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશો સ્થિર, અચલ, કંપનરહિત હોય છે. આવી સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થિરતાને સિદ્ધ ભગવંતનું ભાવચારિત્ર કહેવાય છે. તેથી સર્વ યોગીઓ આવા ભાવચારિત્રને પ્રગટાવવાનો પુરુષાર્થ કરતા હોય છે.

૩.૦ સ્થિરતા અસ્થકનો સારઃ

૧. ચિત્તસરોવરમાં ચિત્તની ચંચળતાથી જેદ,

વિક્ષેપ પ્રગતે છે. આત્માની સંવેદનરૂપ ધારા છિન્નમિત્ર થાય છે.

૨. જેમ ખટાશ દૂધને નાણ કરે છે તેમ ચિત્તની અસ્થિરતારૂપ ખટાશ જ્ઞાનાનંદને નાણ કરે છે. મોહાસક્તિ અને લોભક્ષાય અસ્થિરતાને વધારે છે.

૩. જેમ કુલટા સ્વી કુટુંબને બગાડે છે, ભાંગે છે, તેમ અસ્થિર ચિત્ત આત્માના અનંત ગુણોરૂપી કુટુંબને વેરવિઘેર કરે છે, ઘાતે છે, આવરે છે.

૪. અંતરના ભાવમાં રહેલ મહાશલ્યરૂપી ભાવઅસ્થિરતાને દૂર ન કરીએ તો ધર્મક્રિયારૂપી ઔષ્ણ કાર્યકરી ન નીવડે.

૫. જ્ઞાનીનાં સ્થિર ચિત્તને લઈને ઘર અને વન સમાન છે. ગમે તેવા ઉદ્યમાં સમભાવ જ રહે છે.

૬. ચિત્તના સંકલ્પવિકલ્પ ધુમાડા જેવા છે તેથી આત્મજ્યોતિનાં દર્શન ન થાય. ચિત્તની સ્થિરતામાં જ આત્માનો પ્રતિભાસરૂપ દર્શન-અનુભૂતિ શક્ય બને છે.

૭. જેમ પવન સરોવરની શાંત સપાઠીને નાણ કરે છે તેમ અંતઃકરણની અસ્થિરતા આત્મસમાધિને નાણ કરે છે.

૮. નિશ્ચયથી ચિત્તની (ઉપયોગની) સ્થિરતા એ જ નિશ્ચય ચારિત્ર છે, ભાવચારિત્ર છે. વ્રતો, સમિતિ, ગુપ્તિ વગેરે દ્રવ્યચારિત્ર છે.

૯. ઉપયોગની (ચિત્તની) જાગૃતિ વધે તેમ જ્ઞેયલુભ્યતા ઘટે અને જ્ઞેયનિરપેક્ષ જ્ઞાન વધે. અર્થાત્, જ્ઞાન જ્ઞાનસ્વભાવે પરિજ્ઞામે તેમ તેમ યંચળતા અને વિકલ્પો ઘટે. તેનાથી ઉલ્લંઘન, મોહાસક્તિ વધે તેમ અસ્થિરતા વધે. (કમશઃ)

સ્વાધ્યાય છે એક સેતુ

પાના નં. ૨૦ પરથી ચાલુ...

ધર્મના ગ્રંથોમાં નિયમિત સ્વાધ્યાયનો મહિમા કરવામાં આવ્યો છે. જૈનદર્શનમાં પણ કહેવાયું છે કે સાધુએ દિવસનો અર્ધો ભાગ સ્વાધ્યાયમાં વય્તીત કરવો જોઈએ. એનો મર્મ જ એ કે ગ્રંથોમાં રહેલું જ્ઞાન,

હૃદયમાં મગટ થવું જોઈએ. માત્ર ગ્રંથોના શ્લોકો યાદ રહે એટલું જ પૂરતું નથી; પરંતુ એ જીવનમાં કેટલા ઉપયોગમાં આવ્યા તેનો પણ વિચાર કરવો જોઈએ. એટલે કે સ્વાધ્યાય એ ગ્રંથના જ્ઞાનનો સંબંધ આપણા અંતર સાથે બાંધી આપે છે. એ ગ્રંથના વિચારો આપણા હૃદયમાં ધૂટાય છે અને એ ગ્રંથની ભાવનાઓનું ગુંજન કર્ય રીતે પ્રગતે તેનો સાધક સતત વિચાર કરે છે.

આ રીતે જુઓ તો બહાર ગ્રંથ અને ભીતરમાં હૃદય - એમ બને વચ્ચેનો એક સેતુ સ્વાધ્યાયથી સર્જય છે એટલે કે બહાર એક કિયા થતી હોય અને એનું રૂપાંતર થઈને ભીતરમાં બીજી કિયા થાય છે. સ્વાધ્યાય એ સ્વયં શબ્દર્થને હૃદયર્થ કરવાની સતત ચાલતી કિયા અને પ્રક્રિયા છે. કોઈ એમ કહે કે સ્વાધ્યાયમાં કિયા નથી તો તે મોટી ભૂલ કરે છે અથવા તો એની નજરે કિયાનો અર્થ માત્ર બાધ્ય કિયા છે. આંતરકિયાને એ ભૂલી જાય છે. હકીકિતમાં આ બાધ્યમાંથી આંતર જગતમાં જવાની કિયા છે, સફર છે અને એ કિયા હોવાને કારણે જ સ્વાધ્યાય એટલે વાગોળવું, પૂછવું, વાંચવું જેવાં કિયાપદોથી એની વાત કરવામાં આવી છે. જેમાં માત્ર કિયાપદો જ હોય, તે કિયા તો તોય જ ને!

(કમશઃ)

ઓમ

સ્મરણ માત્ર સે જિસકે હર્ષિત હોતા રોમ રોમ, વો હૈ નાદ બ્રહ્મ, દિવ્ય દ્વાનિ ઓમ. જો હૈ આદી મદ્ય અંત ઔર હૈ અનંત, જાપ કરતે ઉસકા અડિ મુનિ ઔર સંત. આઓ ભિલકર કરે ઓમ કા હમ ધ્યાન, લક્ષ હો હમારા માનવ જન્મ કા કલ્યાણ. પુરુષાર્થ સે હી ભિલતા મોક્ષ કા વરદાન, નિરાકાર હોતા સાકાર, ભિલતે ભગવાન.

અશોક મુંશી (અમદાવાદ)

સત્તપ

ગા. ફ. બિન્દુદીદી (રાજકોટ)

(પૂજ્ય આચાર્ય ૧૦૮ શ્રી વિદ્યાસાગરજી મહારાજના પ્રવચનાંશ)

ભારતભૂમિનું એક એક કણ તપસ્વીઓની પદરજ થકી પુનિત બન્યું છે. તપનો મહિમા કેવળ આ ઋષિ-મુનિઓ, મહર્ષિઓ, યોગીઓ કે તપસ્વી મહામાનવોએ જ નથી ગાયો; પંડિતો, મનીખીઓ અને કવિઓએ પણ તપની યશગાથા ગાઈ છે. રાષ્ટ્રકવિ મૈથિલીશરણ ગુપ્તે લખ્યું છે,

“નારાયણ નારાયણ ધન્ય દૈ નર-સાધના ।

ઇન્દ્રપદ ને કી હૈ જિસકી શુભારાધના ॥”

ભોગાસકત દેવોએ પણ આ તપ-સાધનાની પ્રશંસા કરી છે. નરમાંથી નારાયણ બનવાની સાધનામાં રત સાધકની પૂજા-કીર્તન કરવા દેવો સ્વર્ગમાંથી નીચે ઉત્તે છે.

દોષોની નિવૃત્તિ માટે તપ પરમ રસાયણ છે. માટી પણ તપીને જ પૂજ્ય બને છે. અજિની તપનને જ્યારે માટી પાર કરી જાય છે, ત્યારે પાકા ઘડા ઈત્યાદિ પાત્રોનું રૂપ ધારણ કરી ઉપયોગી બની આદર પ્રાપ્ત કરે છે. ઋતુઓના કષ સહન કરીને જ કર્મો ભિષ્ટ બને છે. પદાર્થાની મહત્ત્વા એ તો વેદના સહન કર્યા પછી જ સમજાય છે.

મનુષ્ય જ્યારે દુઃખી થાય છે ત્યારે સુખનો રસ્તો ગોત્તતા તપમાં નિરત સાધુ-સમાગમમાં જાય છે. તેમનો સમાગમ પ્રાપ્ત કરીને પણ જો માનવી સામાન્ય સુખની અનુભૂતિ ન મેળવે તો તેનો સંત-સમાગમ વર્થ છે. જે ભૂતલ પર આપણે વસીએ છીએ તે આપણા માટે એક પ્રકારનું જંકશન છે. અહીંથી ગ્રન્યેક દિશામાં રસ્તાઓ જાય છે. અહીંથી જ નરક ભણી, સ્વર્ગ ભણી કે પશુયોનિ ભણી યાત્રા થાય છે. ફરીને અહીંથી મનુષ્ય પણ થઈ શકાય છે અને પરમાત્મપદની ઉપલબ્ધિ પણ આ ભૂતલ પરથી થઈ શકે છે. પરુષાર્થના બળે ઈચ્છે ત્યાં જઈ શકે છે.

સાધના સ્વાશ્રિત છે.

ગૃહસ્થોમાં આત્મપ છે, કષ છે, તરફડાટ છે. જેવી રીતે પૂરી ઉષ્ણ તેલ ભરેલી કડાઈમાં તરફડે છે, તેવી હાલત ગૃહસ્થની તેની સંસારદશામાં હોય છે. તે કષનું નિવારણ તપ દ્વારા સંભવ છે. સંસારની વેદનાના શમન માટે તપ રૂપી મલમનો ઉપયોગ આવશ્યક છે. કાર્યસિદ્ધ માટે તપ અપનાવવું અનિવાર્ય છે. વાંકા વળી ગયેલા લોઢાના સળિયાને અજિનમાં તપાવીને જ સીધો કરી શકાય છે, અન્યથા બધા સાધનો નકામા થઈ પડે છે. તે જ પ્રકારે વિષય-ક્ષાયોની વાંકાઈ સીધી કરવા માટે આત્માને તપાવવો એ જ એક માત્ર શ્રેષ્ઠ, અવ્યર્� સાધન છે.

ઈચ્છાનો નિરોધ કોણ કરી શકે? વાનર? નહીં, કેવળ નર. વાનર તો પશુ છે. નારકો પણ ન કરી શકે અને દેવ પણ. તે બધા પોતાની ભૂલોનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરી શકે છે. સાધના તો કેવળ મનુષ્ય કરી શકે છે. ધન્ય છે નર-સાધના! નર-પદ એક એવું મેદાન છે કે જ્યાં નારાયણ બનવાની રમત રમી શકાય છે. જ્યારે કોઈ આચાર્ય ભગવંતની જન્મસ્થલી જે કોઈ જનસમુદ્દાયનું નગર હોય તો સહજ જ તે જનસમુદ્દાય ધન્યતા, ગૌરવ અનુભવે છે. જે તે આચાર્ય ભગવંતે જે તે નગરમાં જન્મ લીધો અને ઉત્કૃષ્ટ સાધના દ્વારા પોતાનું કલ્યાણ કર્યું. પરંતુ તેથી તે જનસમુદ્દાયને શું પ્રાપ્ત થયું? શું તે વ્યક્તિઓ તે આચાર્ય ભગવંત જેવા બની શક્યા? આવા તપસ્વી આચાર્ય અવશ્ય આપણા આદર્શ બની શકે, તેમના જીવન-કવન દ્વારા તેઓ આપણા દોષો, અવગુણો, કાલિમા પ્રતિ સંકેત પણ આપી શકે, પરંતુ તેઓ સ્વયં કોઈની કાલિમા કે દોષો મીટાવી શકતા નથી. દર્પણ આપણા ચહેરા પર લાગેલા ડાઘને બતાવી શકે છે, પરંતુ તે ડાઘ જ્યારે પણ દૂર થશે

સ્વ પુરુષાર્� થકી જ દૂર થશે. અનંત પુરુષાર્થ કરીને આ મનુષ્યભવ પ્રાપ્ત થયો છે તો તપ અને સાધના થકી જ તેની સાર્થકતા છે, અન્યથા નહીં. ‘તપ’ નું ઊલટું ‘પત’ થાય છે. અર્થાતું પતન. સાધનાના અભાવમાં પતન અવશ્યંભાવી છે.

પ્રાણીમાત્ર ઈચ્છા સાથે જન્મે છે અને જીવે છે. આ ઈચ્છાનો નિરોધ કેવળ તપ દ્વારા જ સંભવ છે. જે તપમાં ઈચ્છાનો નિરોધ નથી તે તપ, તપ નથી. ‘તપસ નિર્જરા ચ’ અર્થાતું તપથી નિર્જરા પણ થાય છે. તપ કરવાથી જો આકુળતા થાય અને નિર્જરા ન થાય તો તે તપ, સત્ત તપ નથી. એ જ સાધન કહેવાય જે સાધને દિશા, લક્ષ્ય, મંજિલની પ્રાપ્તિ કરાવે. એ કારણે જ ઉત્કૃષ્ટ સાધન એ છે, જે કાર્ય સંપત્ત કરાવે. એ જ ઔષ્ણિ શ્રેષ્ઠ છે, જે રોગની નિવૃત્તિ કરે. એ જ સત્ત - તપ છે, જે નરને નારાયણ બનાવે.

સામાન્ય સાધક તપમાં કણનાં દુઃખનો અનુભવ કરે છે. આપણને હજુ પણ વાસ્તવિક સુખ-દુઃખની સમજણ નથી. રાગદ્રેષ રૂપી કષાય દુઃખનું કારણ અને દુઃખરૂપ છે, પાપરૂપ છે. તેનાથી વિપરીત વીતરાગતા સુખનું કારણ અને સુખરૂપ છે. તપ વીતરાગમય છે. વસ્તુનું વાસ્તવિક અવલોકન ઉપસર્ગ અને પરિષહ વિના સંભવ નથી. તપને તે જ અપનાવી શકે જે દુઃખનું, કણનું આડ્ઝવાન કરી શકે, દુઃખ બાબતે ખોજ અને અધ્યયન કરી શકે. આપણે તપ કરવાથી ડરીએ છીએ. ડરપોક છીએ. વીર પુરુષો વીરત્વનું, તપનું અનુસંધાન કરી કર્મના ઉદ્ય સમયે કર્મો સાથે લડાઈ કરી, કર્મને પછાડી દે છે. જેને તપમાં આસ્થા નથી, તપમાં કણ સમજે છે તે ગ્રાણ કાળમાં પણ મોક્ષને પ્રાપ્ત નહીં કરી શકે. કર્મને ભગાડવા માટે અમોઘ શક્ત તપ જ છે. સભ્યકૃદ્ધિ દ્વારા કરવામાં આવેલા બાર ગ્રકારના તપ કર્મની નિર્જરાના કારણરૂપ છે. તપ દ્વારા જ સુખની પ્રાપ્તિ છે એવી સભ્યકૃદ્ધિની અટલ આસ્થા છે. કર્મનું પૂર આવે કે પરિષહોની વર્ષા હોય-તપ દ્વારા તેના પર વિજય પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

તપને જ્યારે આપણે આપણો સાથી બનાવીશું ત્યારે જ સત્ત માર્ગની પ્રાપ્તિ થશે અને સુખ પ્રાપ્ત થશે. દશલક્ષ્ણ ધર્મમાં તપ એક પ્રૌઢ ધર્મ છે. આ તપ દ્વારા અન્ય ધર્મોમાં પણ ઉતીર્ણ થવાય છે. તપાવ્યા પશ્વાતું જ સોનાની કસોટી થાય છે. તે સોનાને ત્યારે જ પોતાના સ્વાભાવિક ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય છે. હેમપાખાણ સમાન આ આત્મા પણ કર્મભલથી લિપ્ષ હોવાથી પોતાના વાસ્તવિક સ્વરૂપને પ્રાપ્ત નથી કરી શકતો. વર્તમાનમાં આત્મા સાથે ચોટેલા કર્મને કારણે તેનું પૂર્ણરૂપ મૂલ્યાંકન સંભવ નથી થતું. તેને તપરૂપી અજીની દ્વારા તપાવવો પડશે. તેને તપાવીને જ જાજવલ્યમાન કરી શકશે. કર્મોથી બદ્ધ આત્માના કર્મભલને દૂર કરવા વિશ્વમાં અન્ય કોઈ રસાયણ નથી, સિવાય સત્ત - તપ.

અહિંસા પરમો ધર્મનો જ્ય હો!

(સાભાર ‘વિદ્યાવાણી’)

હે વીતરાગી !

એક ધર્મના અનેક ફાંટા, જોઈને મુંગાવું;
હે વીતરાગી મહાવીરસ્વામી, તમે કહો ક્યા જાઉં?
એક કહે છે હું શ્વેતાંગર, બીજો કહે દિગાંગર,
સ્થાનકવાસી, તેરાપંથી, કેટ કેટલું અંતર ?
એકમેકમાં ગરછ ઘણાંયે, ગણી ગણી ગભરાઉં.

- હે વીતરાગી...

જુદી કિયાઓ સૂર્યો જુદાં, અનુમાનો પણ નોખા,
એમ જ લાગે જાણે સહૃદાના, મહાવીર નોખા નોખા!
તિથિ તિથિના વાદ વિવાદો, દેખીને શરમાઉં.

- હે વીતરાગી

બેદભાવના ખ્યાલ પુરાણા, હ્યે વિસારી દઈએ,
એક ધર્મને એક જ શાસન, એક થઈને રહીએ;
જૈન સમાજની એકતા થાયે, એવું સ્વાન નિહાળો.

- હે વીતરાગી

(શ્રી શાંતિલાલ શાહ-સુરત)

તપનું માહિત્ય

ભાનુલેન ડી. શાહ

ભારત પચરંગી પ્રજાનો દેશ છે. તેમાં વસતી પ્રજા જુદા જુદા ધર્મો પાળે છે. દરેક ધર્મમાં વિવિધ અનુષ્ઠાનોની અગત્ય દર્શાવી છે. એ જ રીતે જૈન ધર્મમાં અન્ય અનુષ્ઠાનોની સાથે તપનું મહાત્વ સ્વીકાર્ય છે. તપ તો દરેક પ્રજા કરે છે અને શ્રદ્ધાથી તેને અનુસરે છે. બીજા ધર્મના તપમાં માત્ર અન્ત્યાગનો મહિમા છે. ફરાળી વસ્તુઓ ખાવાની છૂટ છે. જ્યારે જૈન ધર્મના તપમાં ત્યાગની વિશેષતા છે. ઉપવાસ, એકાસણાં, બેસણાં, આયંબિલ વગેરેમાં અન્ત્યાગની તપ પ્રમાણે ત્યાગવાના હોય છે. દેહદમન શ્રદ્ધાથી કરીને કર્માન્ને તોડવાનાં છે. આનાથી શરીર કૂશ થાય, છે, નિસ્તેજ થાય છે પણ તેની સાથે કર્માય કૂશ થાય છે. જેટલાં કર્મો કૂશ, પાતળાં હળવાં થાય તેટલો આત્માનો પ્રકાશ વધે છે. શ્રીમદ્ રાજ્યંદ્રગ્નિ કહે છે કે, “આત્માના બગીચાને લીલોછમ રાખવા માટે શરીરના બગીચાને સૂક્વવો પડે છે.” અને માનવજિંદગીમાં આવું કરવાની આવશ્યકતા છે. “હે પ્રભુ! તારી પાસે શું માંગું, થાય છે કે હું પણ કંઈક ત્યાગું” ભગવાન ભોગના ભૂખ્યાં નથી, તેઓ તો ત્યાગ માગે છે. ઓછોવતો ત્યાગ એ રીતે જ કર્માને દૂર કરે છે.

તપ એટલે તપવું. સોનું કચરાવાળું હોય ત્યારે અનેક વાર ભડીમાં નાખીને તપાવવું પડે છે. પછી તે શુદ્ધ સોનું થાય છે અને તેની કિંમત વધે છે. એ જ રીતે આત્મા પણ કાર્મણ વર્ગણાઓથી ભારે છે, તેને મુક્ત કરવા તપની ભડીમાં નાખવો પડે છે. જૈન ધર્મમાં અનેક પ્રકારના તપ છે, જે શરીરને તપાવે છે અને આત્માને કનક સમ પ્રકાશિત, ઉજ્જવલ, ચેમકદાર બનાવે છે. તપથી કર્મો આત્મા પરથી ખરી પડે છે અને આત્મા કર્માથી હળવો બને છે, તેમજ સદ્ગતિમાં જન્મ લેવા ભાગ્યશાળી બને છે. ‘બૃહ્દ આલોચના’માં કહ્યું છે કે,

“રજ વિરજ ઊંચી ગઈ નરમાઈકે પાન,

પથ્થર ઢોકર ખાત હૈ કરડાઈ કે તાન”

ધૂળની રજ વજનમાં હલકી હોવાથી ઊંચે ચે છે અને પથ્થર ભારે હોવાથી નીચો પડે છે અને દરદર ઢોકર ખાય છે. આત્માને પણ રજ જેવો હળવો બનાવીને ઉચ્ચગતિમાં જઈ શકે તેવો કરવો જોઈએ.

તપ કરવું અધરું છે. શરીરને ભૂખ્યું રાખવાની ટેવ પાડવી જોઈએ, નહિતર ચા વગર, ભોજન વગર માથું દુંઘે છે, ઊલટી થાય છે. જીવની બેચેની વધી જાય છે અને રાત પરાણે વિતાવવી પડે છે. તેથી શારીરિક પીડાને કારણે તપ કરવાની વાત પડતી મૂકવી પડે છે અને સહન કર્યા પછી ફરીવાર કરવાનું મન થતું નથી.

“જપ તપ સંયમ દોષલો, ઔષધ કડવી જાન; સુખકારન પીછે ઘનો, નિશ્ચય પદ નિરવાન.”

કડવી દવા ગળે ઉત્તરતી નથી પણ આપડા હિત માટે ઉતારવી પડે છે, તેમ જપ, તપ, સંયમ કરવા અધરા છે પણ તેનાથી નિર્વાણની પ્રાપ્તિ થાય છે કારણકે આત્મા પર વળગેલાં કર્માન્ની નિર્જરા થાય છે અને આત્મા ફૂલ જેવો વજનમાં હલકો બને છે.

દેહાધ્યાસી લોકોને દેહમાં ઘણું મહત્વ છે, મમત્વ છે. શરીરને પ્રથમ માનવાથી આત્માનું વિસ્મરણ થઈ જાય છે -

“આ દેહની પૂજામાં, દિનરાત વિતાવું છું,
કિંમતી સમય જીવનનો, હું રાખમાં મિલાવું છું;
આ દેહની....

અચાનક દેહ મરવાનો, ફરી આત્મા રજવાનો, પછી મુજને ઉગરવાનો, નથી સંયોગ મળવાનો; અધૂરાં રહે અભરખાં એવા કદમ ઉઠાવું છું, સાધન તરી જવાનું, કાંઠા ઉપર દૂબાંદું છું.

આ દેહની....

મને આ દેહ ઉગારે, નરકમાં એ જ ગબડાવે,

દમું તો પાર ઉતારે, નમું તો પાપ બંધાવે;
અંકુશની જરૂર છે ત્યાં, હું લાડ લડાવું છું-(૨)
આ દેહની....

શરીરની માયા માટે આપણે શું શું નથી કરતાં ?
તેનાં જતન માટે ઘણાં પાપ કરીએ છીએ.
“અભ ચલો હમારે સંગ કાયા,
તોહે બહુત જતન કરી રાખી.

તોરે કારણ મેં જીવ સંહારે,
બોલે જૂઠ આપારે, ચોરી કરી પરનારી સેવી,
જૂઠ પરિશ્રદ્ધ ધારે-અભ.ચલો...”

- શરીરને ગૌણ ગણીને આત્માને મુખ્ય સ્થાન
આપવું તેને તપ કહે છે.

- મનમાં સાગર તરંગોની જેમ અનંતપણે
ઉઠતી સવારથી સાંજ સુધી ખાવાપીવાની ઈશ્વરાઓનો
નિરોધ કરવો તેને તપ કહે છે.

- સ્વેચ્છાથી શરીરની સહનશીલતા વધારવી
અને આત્મા અનંત શક્તિવાળો છે તેમ વિચારીને
દેહદમન કરવું તે તપ છે.

- કષાયો, વિષયો, વિકારો, અશુદ્ધ મહિન
ભાવો વગેરેથી છૂટકારો કરી તેને શુદ્ધ કરવો,
શુદ્ધિકરણની પ્રક્રિયામાંથી પસાર થઈ નિર્મળ ને
નિર્વિકાર કરવો તેને તપ કહે છે.

- આત્મા પર લાગેલાં અનાદિકાળનાં કર્મો
સંવરનિર્જરાથી મુક્ત થાય તેવું આચરણ તેને તપ
કહે છે.

- ધાંસીઠાંસીને અકરાંતિયાની જેમ ન ખાતા
પેટને થોડું ઊંઘું રાખવું, અને પાણીનો ચોવીસ કલાક
સંદર્ભ ત્યાગ, આસન પર બેસીને એક જ વાર
ભોજન લેવું કે બે વખત લેવું, રસવાળી વસ્તુઓનો
ત્યાગ કરવો, ખાદ્ય દ્રવ્યોની મર્યાદા રાખીને ખાવું,
એક જ અનાજની બનાવેલી વસ્તુઓની એક વખત
ખાવાની છૂટ રાખવી- આ પણ તપ જ છે.

- તપ કર્માની નિર્જરા-આત્મા પર લાગેલાં
કર્માની ખેરવવાની કિયા કરે છે. સંવરમાં પણ આત્મા
તરફ આવતાં, ચોટતા કર્માને રોકવાની પ્રક્રિયા છે.
તમામ પ્રકારનાં ભોગવટાની વસ્તુઓ પર સખત
સંયમ રાખવાથી તપ સહેલાઈથી થઈ શકે છે. મનની

અવળચંડાઈને કાબૂમાં રાખીને આત્મા પ્રત્યે લક્ષ
આપીને જો સંયમની આરાધના કરવામાં આવે તે
પણ તપ છે.

ઘણા આરાધકો ખૂબ ઉપવાસ કરે છે અને
ઘણા સંથારો કરીને બચેલા કર્માને પૂરા કરીને
સ્વેચ્છાએ મૃત્યુ સ્વીકારે છે. આ બધું આત્માના
ઉર્ધ્વગમન માટે, સિદ્ધપદની પ્રાપ્તિ માટે પૂર્વતૈયારી
કરવાની છે. માનવજિંદગીનું ધ્યેય તમામ કર્માની
સર્વથા, સમૂળ મુક્તિ કરવાની છે. તપસ્વી તપ કરીને
આત્માની સમીપ રહેવાનો અને તેના વિષે ચિંતન
મનન કરવાનો નિષ્ણય લે છે. તપ આત્માની સર્વાંગ
શુદ્ધિ માટે જ થાય છે.

તપ બાર પ્રકારના છે, છ બાધ અને છ
આંતરિક છે. બાધ તપ આંતરિક તપને સહાયકર્તા
છે. મનુષ્ય બાધ તપ કરે તો બીજા તેને જોઈ શકે છે,
શાતા પૂછે છે, વૈયાવચ્ચ પણ કરે છે. જેવાં કે
ઉપવાસ, ઊણોદરી તપ, વૃત્તિસંક્ષેપ, રસત્યાગ,
એકાંતાસન અને કાયકલેશ છે.

આંતરિક તપ કરવાની ભાવના ઘણી ઊંચી
છે. લોકો તેને જોઈ શકે નહીં પણ આવા તપસ્વીના
વર્તન પરથી તેના આંતરભાવો કળી શકાય છે.
પ્રાયશ્ચિત, વિનય, વૈયાવૃત્ય, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન,
કાયોત્સર્ગ આંતરિક તપ છે.

પોતાનાથી થયેલી ભૂલોનું સદ્ગુરુ અથવા
ઇશ્વરની સાક્ષીએ કબૂલ કરવું, ગુરુ પાસેથી પ્રાયશ્ચિત
લેવું અને આવી ભૂલો ફરીથી ન થાય તેના માટે ગુરુ
પ્રાયશ્ચિત સ્વરૂપે જે કહે તે કરવું, જેનાથી ભૂલોનું
પુનરાવર્તન થાય નહીં.

વિનય ધર્મનો પાયો છે. તેનાથી સારાસારનો
વિવેક આવે છે. સાચું આચરણમાં મૂકવું અને જૂઠાનો
ત્યાગ કરવાનો છે.

“જે સદ્ગુરુ ઉપદેશથી, પાભ્યો કેવળજ્ઞાન;
ગુરુ રહ્યા છભસ્થ પણ, વિનય કરે ભગવાન.”

‘આત્મસિદ્ધિ’માં શ્રીમદ્ભૂજ કહે છે કે ગુરુ
પહેલા શિષ્યને જો કેવળજ્ઞાન થાય તો પણ શિષ્ય
ગુરુનો વિનય કરે છે!

“વિનય ધર્મનું મૂળ છે, વિનય મોક્ષ દાતાર,

વિનય નહીં તો ધર્મ શો? શો તપનો આધાર?"

ધર્મના મૂળ સમો વિનય તમને છેક મોક્ષ સુધી પહોંચાડી હે છે. દરેક વ્યક્તિ સાથે અતિશય નભ્રતાથી, મૂઢુ વચનોથી, કાયાના કોમળ વ્યવહારથી વર્તન કરવાનું છે. આપણાથી ઉમરમાં નાના છતાં જ્ઞાની કે દીક્ષાર્થી હોય તો તેમને વિનયપૂર્વક વંદન કરવાના છે. ગર્વને અળગો કરીને પ્રણામ કરીને માન આપવાનું છે. બીમાર મા-બાપની, સંસાર ત્યાગીઓની ખરા દિલથી સેવા કરવાની છે. સ્વનો અધ્યાય, અભ્યાસ તે સ્વાધ્યાય છે. આ ઉત્તમ પ્રકારનું તપ છે. કારણકે તેમાં આપણા આત્મા સાથે વાત કરવાની છે. શાસ્ત્રો વાંચતા, વિચારતાં, વાગોળતાં શંકાઓનું સમાધાન ગુરુ પાસેથી કરવાનું છે અને આત્મા વિશે સતત વિચારવાનું છે. શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી કહે છે કે,

"હું કોણ છું? ક્યાંથી થયો? શું સ્વરૂપ છે મારું ખરું? કોના સંબંધે વળગણા છે? રાખું કે એ પરહરું?"

રમણ મહર્ષિ પણ નિજ ભક્તોને કહેતાં "Who am I?" ના વિચાર સતત કરો, મનને સંયમિત રાખો અને તમેજ તમારા પ્રશ્નનો જવાબ મેળવો. આમાંથી જ આત્મપ્રાપ્તિની સાચી રીત મળી જશે. આ જ સ્વાધ્યાય છે, જે તમને તમારા આત્માની યથાર્થ ઓળખ આપશે. આપણા ચિત્તનું પ્રભુના કે સત્પુરુષોના ગુણો કે ચારિત્રમાં અથવા તેમની મુખમુદ્રામાં એકરસ થવું, એકાકાર થવું, અન્ય બાબતોનું ચિત્તમાંથી નીકળી જવું તે ધ્યાન છે. આનાથી ચિત્તવૃત્તિ સ્થિર અને એકાગ્ર થાય છે અને સતત પ્રયત્નોથી ઉત્તમ ધ્યાન કે સમાધિ લાગી જાય છે. શરીરનો મોહ છોડો, શરીર સાથે સંલગ્ન સંબંધોને છોડો અને માત્ર કાયાને સ્વસ્થ, તદ્વરૂપ કરવી તે સાચું ધ્યાન છે.

તપ નિકાચિત, ચીકણાં અને ભારે કર્મોને તોડી નાખે છે તેમજ મનમાં રહેલી કુવાસના, કુવિચાર, કુસંસ્કાર સાથેનો નાતો તોડે છે. આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિની ત્રિપુરી તપસ્વી સમતાથી સહે છે. તનની ધાતુઓનો તપાવે છે, મનની કુવિચારધારા દૂર કરીને સમગ્ર જીવનની શુદ્ધિ કરે છે. શુદ્ધિકરણ

થાય એટલે જીવ શિવ બન્યા વગર રહેતો નથી. મોક્ષમાર્ગ સુલભ થઈ જાય છે. તીર્થકરોએ પણ તપ કર્યું છે. તપથી જ દીક્ષા લેવાના ભાવ થાય છે, પુરુષાર્થથી કેવળજ્ઞાન પણ થાય છે અને નિર્વાણકાળે સઘળાં કર્મો ખપી જાય છે. સિદ્ધશિલા પર આત્મા અનંત સુખ-શાંતિમાં બિરાજે છે.

તપ વિઘ્નોને કાપી નાખે છે, ઈચ્છિત ફળ આપે છે. તમામ પાપોનું નિકંદન નીકળી જાય છે, દ્વંદ્વ, વિકલ્પો અને વિચારો બધા ખતમ થઈ જાય છે. ભગવાન ઋષભદેવ અને મહાવીર સ્વામીએ ધર્ષાં તપો કરીને મુક્તિપદ મેળવ્યું છે. એટલે તપનો મહિમા અમાપ છે. જૈન કુળમાં જન્મ લઈને જે મનુષ્ય તપની અગત્ય સમજતો નથી, આચરતો નથી, તેને મુક્ત થવા માટે ધર્ષાં ભવ કરવાં પડે છે. તપને તનની તંદુરસ્તી સાથે સંબંધ છે. તપ કરવાથી શરીર ઉત્તમ બળવાન અને નીરોગી બને છે. તપથી પાંચ ઈન્દ્રિયો અને તરલ, ચંચળ મનનો સહજપણે સંયમ થાય છે. તપથી મન સરળતાથી પ્રભુમય થઈ શકે છે. તપથી પ્રભુ પ્રત્યેની અતૂટ શ્રદ્ધા, સમ્યક્ જ્ઞાન, તદ્વરૂપ યોગ્ય આચરણ અને આત્માની સમીપતા પ્રાપ્ત થાય છે. દેવ, ગુરુ, ધર્મનો આદર થાય છે. પવિત્રતા, સાલસતા, તનમનધનની અહિંસા, બ્રહ્મચર્યમાં આસ્થા, સત્ય, પ્રિય, હિતકારી, કરુણાભર્યા, નાનુ, પ્રિય વચનો બોલાય છે, સ્વાધ્યાય થાય છે, ચિત્તપ્રસંગતા, મૌન, આત્મસંયમ અને મનના, આત્માના ભાવોની શુચિતા જળવાય છે. તપથી થતી નિર્જરામાં ભવોભવનાં કર્મબંધનો છૂટી જાય છે, નવાં કર્મો બંધાતા નથી. આત્મા મોક્ષગામી થાય છે. તેથી દરેક જૈન અને શ્રદ્ધાયુક્ત જૈનેતર સૌઅં તપ તો કરવું જ જોઈએ. શરીરની શક્તિ અને મનોબળ પ્રમાણે તપ આદરવું જોઈએ. નહીંતર તપ કરતાં તપોભંગ તપસ્વીને વધુ હુંબ આપે છે. શક્તિ હોય તો પ્રમાદ સેવા વગર કર્મોને કાપતું તપ કરવું જ જોઈએ.

તપથી કર્મના સમૂહો આકાશમાંનાં વાદળાંની જેમ વિભરાઈ જાય છે અને આત્માને ચોખ્ખો કરે છે. તેથી સશક્ત જીવોએ તપની પ્રક્રિયા જીવન દરમ્યાન ચાલુ રાખવી જોઈએ.

આજના ભૌતિક અને વિલાસી જીવનમાં સુખ-સંગવડો અને ખાણીપીણીને વધુ મહત્વ આપવામાં આવે છે. વળી, અશક્ત લોકો તપ કરતાં તરે છે તેથી તપનો મહિમા જાણીને દફ અને મજબૂત સંકલ્પો સાથે તપને સુવ્યસન, સુટેવ બનાવીને તપ કરવું જોઈએ.

તપના બાર પ્રકારમાંથી પહેલાં ચાર અનશન, ઊણોદરી, વૃત્તિસંક્ષેપ, રસપરિત્યાગ- આ ચાર પ્રકારના તપ આહારશુદ્ધિ કરે છે. શરીર સ્વસ્થ, નીરોગી, તંદુરસ્ત અને સંયમિત રહે છે. “પહેલું સુખ તે જાતે નયર્ય” મુજબ તપ શરીરને નરવું રાખે છે અને આરાધનામાં બાધક ન નીવડતા સાધક તરીકે ઉત્તમ કામ આપે છે.

પાંચ અને છ- બે પ્રકારનાં તપ કાયાની શુદ્ધિ કરે છે. કાયાને પંપાળ્યા, પોણ્યા વગર કષ આપવું. તેમાં રહેલો મમત્વભાવ છોડી દેવો. સુખસગવડનાં સાધનો ત્યાગવાં અને શરીરને પડતાં દુઃખ, કષ, વેદના સતતમાભાવે સહન કરવાં. “હું શરીર નથી, દેહ, સ્વી, પુત્ર આદિ કોઈ મારાં નથી. હું શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ અવિનાશી એવો આત્મા છું.” એનું રટણ સતત કરવું, જેથી શારીરિક કષો હસતા મુખે સહન કરી શકાશે. પદ્મસન કે બીજા કોઈ આસનમાં બેસીને સાધના માટે અંગોને કેળવણી આપવી, ઈન્દ્રિયસંયમ રાખવો, શરીરને જમીન પર સૂવાની ટેવ પાડવી. કાયકલેશ અને સંલીનતા બંને તપ કાયાને કેળવવા માટે અને આવી પડતી આપત્તિને સહન કરવા માટે છે.

આંતરિક તપમાં પહેલા ચાર - પ્રાયશ્રિત, વિનય, વૈયાવચ્ચ અને સ્વાધ્યાય છે. આ તપ મનની શુદ્ધિ, સ્વસ્થતા, સ્થિરતા માટે છે. ભૂલોની ક્ષમા માગવી, ગુરુએ તેના નિવારણ માટે આપેલ શિક્ષા સહન કરવી, પસ્તાવાનાં આંસું પાડવાં અને પશ્ચાત્તાપની ગંગામાં નાહીને શુદ્ધ થવું, થયેલી ભૂલો ફરી કરવી નહીં.

દેવ, ગુરુ, ધર્મ પ્રત્યે આદરમાનનો ભાવ તે વિનય છે. હિતવાળાં મિત વચનો, મીઠાં વાક્યો નમતા સહ બોલવાં. કોઈ પ્રત્યે અપમાન, તુચ્છકાર,

ઘમંડ ભરી વાળી બોલવી નહીં. સેવા પણ આત્માને શુદ્ધ કરે છે. સાધુ-સાધ્વી, મા-બાપ કે અન્ય કોઈ બીમારની યોગ્ય રીતે માવજત કરવી અને તેમને જરૂરિયાતની કે ઈચ્છિત વસ્તુઓ નિઃસ્વાર્થ ભાવે પૂરી પાડવી.

સ્વાધ્યાય તો સ્વનો - નિજનો આત્માનો અભ્યાસ છે. તેથી એકાંતમાં પોતાના આત્મા સાથે સુસંવાદ કરીને પોતાના દોષોને નિવારવા, સદ્ગુણની વૃદ્ધિ માટે સતત મધ્યા રહેવું.

છેલ્લા બે તપ આત્માની શુદ્ધિ માટે છે. ધ્યાન અને કાયોત્સર્ગ. ધર્મધ્યાનનો મહાવરો રાખવો. તેનાથી ચિત્તની એકાગ્રતા સધાય છે. ઉપયોગ શુદ્ધ થાય છે. માત્ર આત્માનું ધ્યાન, આત્મા સિવાય માણું કોઈ નથી, કાંઈ નથી. અન્ય તે સૌ પર છે. પરનું ધ્યાન છાંડવાનું છે. આનાથી ધણાં કર્મોનો ભૂક્કો થઈ જાય છે. તેથી આ ઉપાદેય છે. આત્મદર્શનનો આનંદ માણવાનો છે અને માત્ર તેમાં ને તેમાં જ રમમાણ રહેવાનું છે.

કાયોત્સર્ગ કાયાનો મોહ, મમતા, મારાપણું છોડવા માટે છે. આનાથી ચિત્ત એકાગ્ર થાય છે. શરીરને કાંઈપણ થાય તો યે કાયોત્સર્ગમાં તેના પ્રત્યે દુલ્કષ સેવવાનું છે. કષાય, મિથ્યાત્વ, પ્રમાદ, કર્મો, વિભાવો વગેરેનો ચિત્તની સ્થિરતાથી લય થાય છે, નાશ પામે છે. દેહધ્યાસ છૂટે છે અને સત્ય ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે. દેહ અને તેની સુવિધાઓ વગેરેથી ધણો પરિગ્રહ વધે છે અને મૂળ વસ્તુ - આત્મા પ્રત્યે ઓછો લગાવ રહે છે.

શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજ કહે છે કે,
“ધૂટે દેહધ્યાસ તો, નહિ કર્તા તું કર્મ;
નહીં ભોક્તા તું તેહનો, એ જ ધર્મનો મર્મ.”

આ રીતે તમામ પ્રકારના તપ યથેચ્છ અને યથાશક્તિ કરીને આત્માને કર્મથી હીન, અયોગી, અશરીરી, દેહાતીત, ઈન્દ્રિયાતીત બનાવીને પૂર્ણ પદે પહોંચાડવાનો છે. જ્ઞાની પુરુષો, સંતો, સાધુઓએ પ્રબળ તપ વડે આત્માને મુક્ત કરીને સર્વોચ્ચ, સર્વોત્ક્ષેપ પદ પ્રાપ્ત કર્યું તેમને આપણા કોટિ કોટિ ભાવવંદન... ●●●

કોટાનિવાસી ચુગાલકિશોરજી રચિત ધૈરાગ્યજનિત ભાર ભાવનાનો સંક્ષિપ્ત ભાવાર્થ

મુખ્ય

ભૂમિકા

ભવવનમેં જી ભર ધૂમ ચૂકા,
કણ કણ કો જી ભર ભર દેખા;
મૃગસમ મૃગતૃષ્ણા કે પીછે,
મુજકો ન મિલી સુખ કી રેખા.
સુખપ્રાપ્તિની ભરપૂર ચાહનાથી ચતુર્ગતિ
દુઃખદાયી સંસારવનમાં હોંશબેર પરિબ્રમણ કરતાં
૮૪ લાખ યોનિમાં અનંતવાર હું જન્મ-મરણનાં
દુઃખો સહી રહ્યો છું. વળી, અનંતવાર ત્રણ લોકના
પૌદ્રગલિક રજકણોને બ્રાન્ચિગત ભોગવી ચૂક્યો તો
પણ સતસુખનો અણસાર ન મળતાં મૃગતૃષ્ણાથી હું
થાકી ગયો છું; જેમ મૃગજળ પાછળ દોટ મૂકવા
છતાં વાસ્તવિક પાણીનું એક ટીપું ય ન મળતાં તૃષ્ણાતુર
મૃગ થાકી જાય છે અને અજ્ઞાનથી દુઃખી થાય છે
તેમ.

(૧) અનિત્ય ભાવના

જૂઠે જગકે સપને સારે,
જૂઠી મનકી સબ આશાયેં;
તન, જીવન, યૌવન, અસ્થિર હૈ,
ક્ષણભંગુર પલમેં મુરજાએ.

જેમ સ્વખની સુખરીથી ને મૃગજળથી ભૂખ-
તરસ મટતાં નથી, તેમ ચયપળ અને વિનાશી જડ-
ચેતન સંયોગોથી સંસારમાં ખરેખર સુખી થવાતું નથી.
વાસ્તવિક રીતે જોતાં જગના સમસ્ત ભોગ
ભોગવવાની મનોકામના નિરથક છે. પૌદ્રગલિક
સુખ-સગવડ પ્રાપ્તિની આશા-તૃષ્ણાથી મન વ્યકૃતિત
થતાં ક્ષણભંગુર તન ને યૌવનની કાળજી લેવામાં જ
આયુપર્યત દુઃખમય જીવન વ્યતીત થાય છે. જીવ
જન્મથી તે ક્ષણથી જ અનિત્ય તનની ગોદમાં ધૂપાયો
છે. જન્મ-મરણ રહિત અર્થાત્ દેહ આદિ સંયોગ
વિયોગ રહિત એક માત્ર ચેતનામય નિજ આત્મ
વસ્તુ જ નિત્ય શુદ્ધ સામર્થ્યરૂપ છે.

(૨) અશરણ ભાવના

સમ્રાટ મહાબલ સેનાની,

ઉસ ક્ષણકો ટાલ સકેગા ક્યા ?

અશરણ મૃત કાયામેં હર્ષિત,

નિજ જીવન ડાલ સકેગા ક્યા ?

મહાન સમ્રાટ કે શૂરવીર સેનાપતિ પણ
મૃત્યુને (દેહવિયોગને) થંભાવી કે નિવારી શક્યા
નથી કે અશરણ કાયામાં ચિરનિવાસ કરી જીવન
અમર બનાવી શક્યા નથી.

સંસારમાં જન્મની સાથે મરણ જોડાયેલું જ
છે, તેથી અશરણ સંસારમાં સુદેવ-ગુરુ-ધર્મનું જ શરણ
છે કે જેમણે બોધેલ શુદ્ધ ચૈતન્ય શરણને લક્ષ્યગત
કરીને તેના દઢ સંસ્કાર આત્મામાં પડી જાય, એ જ
જીવનમાં કરવા જેવું છે.

(૩) સંસાર ભાવના

સંસાર મહા દુઃખસાગર કે

પ્રભુ દુઃખમય સુખ-આભાસોં મેં;

મુજકો ન મિલા સુખ ક્ષણભર ભી

કંચન કામિની પ્રાસાદોં મેં.

અજ્ઞાન અને રાગ-દ્રેષ્ટ પરિણાતિ એ જ
જીવના મહા દુઃખદ દોષિત સંસારભાવો છે, જે
વીતરાગ વિજ્ઞાન નિજ ગુણ સ્વભાવની કેળવણીના
પ્રતિપક્ષી અનાદિ કર્મપ્રવાહ જનિત નૈમિત્તિક
ઔપાધિકભાવો છે. જ્ઞાનાનંદ ચૈતન્ય સ્વભાવના
અજ્ઞાનથી જ રાગ-દ્રેષ્ટનું કર્તૃત્વ ઇચ્છિકર મનાયું છે,
જે પંચ પરાવર્તન રૂપ સંસારપરિભ્રમણનું બીજ છે.

મોહાન્ય જીવ, કાયા-કામિની-કંચન-કીર્તિ-
કુટુંબ આદિ બાધ્ય પરિગ્રહમાં મૂર્છિત થઈ એમાં જ
ક્ષણિક સુખ-દુઃખની કલ્પનાઓ કર્યા કરે છે, પણ એ
મંદ-તીવ્ર આકૃપતાસ્વરૂપ વાસ્તવિક દુઃખમય જ છે;
ભલેને તે શાતા-અશાતાના ઉદ્ય અનુસાર પોતાને
અનુકૂળ-સગવડરૂપ કે પ્રતિકૂળ-અગવડરૂપ કલ્પાય
છે.

વાઈના વેગની જેમ વધ્ઘટ થતાં અજ્ઞાનીનાં

કાલ્યનિક ઈન્જિન્યુલન્ચર્સ સુખ-દુઃખ સ્વરૂપ સંસારથી પ્રતિપક્ષ અસીમ અતીન્દ્રિય મોકશુભના રસિકમાત્ર જ્ઞાનીને જ તે સાચું સુખ અનુભવગમ્ય થઈ વૃદ્ધિગત થતું જાય છે.

(૪) એકત્વ ભાવના

મેં એકાકી એકત્વ લિયે

એકત્વ લિયે સબ હી આતે; તન, ધનકો સાથી સમજા થા,

પર યે ભી છોડ ચલે જાતે.

પરમાર્થ હું અભેદ ગુણ રન્તરાય સ્વરૂપ એક આત્મા છું, પણ પૌદ્રગલિક દેહાદિ સ્વરૂપ નથી. જીવ એકલો જન્મે છે ને એકલો મરે છે. દેહાશ્રિત જન્મ-જરા-મરણ-રોગ-શોક આદિનાં દુઃખ જીવ એકલો જ ભોગવે છે.

આયુષ્ય પૂરું થતાં દેહાદિનો વિયોગ સુનિશ્ચિત છે. પુણ્ય પરવારતાં સંયોગી ચીજ ધનાદિનો અચાનક વિયોગ થઈ જાય છે, પણ ભવાભિનંદી જીવ ભાન્તિગતપણે તે સર્વને પોતાનાં નિત્ય સાથી સમજે છે.

(૫) અન્યત્વ ભાવના

મેરે ન હુસે યે મૈં ઈનસે

અતિ ભિન્ન અખંડ નિરાલા હું;
નિજ મેં પરસે અન્યત્વ લિયે,

નિજ સમરસ પીનેવાલા હું.

(૧) તન-ધન-સ્વી-પુત્ર-પરિવાર-મિત્ર કે શરૂ ઈત્યાદિ પરદ્રવ્ય રૂપ જ્યેયોનો માત્ર કર્મજળિત સંયોગ સંબંધ છે અને (૨) તેમના પ્રત્યેના ઉત્પત્ત મમત્વ ને રાગદ્વેષ રૂપ અશુદ્ધ સંયોગીભાવો (ચિદ્વિકાર) - આ બેયથી નિરાળો હું સાખ્યભાવશક્તિ સ્વરૂપ શાશ્વત શુદ્ધ આત્મા છું. જ્ઞાનીને અનંત ગુણમય નિજ આત્મસ્વભાવમાં એકાગ્રતા રૂપ અખંડ આરાધનાથી પ્રગટ સમરસી ભાવની સંવેદનાથી પરજોયો તો અત્યંત જુદા ભાસે છે, તેમજ ક્ષણિક તાદાત્ય સ્વરૂપ રાગાદિ ભાવમાં પણ એકત્વબુદ્ધિ તથા સ્વામિત્વબુદ્ધિ તો તત્કષણ વિલય થઈ જાય છે.

(૬) અશુચિ ભાવના

જિસકે શૂંગારોં મેરા યહ

મહંગા જીવન ધૂલ જાતા;

અત્યંત અશુચિ જડ કાયાસે

ઇસ ચેતનકા કેસા નાતા ?

મહા હુર્લબ મનુષ્યભવ મળવા છતાં મમતાથી શરીર શૂંગારમાં અને વિષયસેવનમાં જીવન વર્થ જાય છે. ખરેખર અચેતન અશુચિ કાયાથી શુદ્ધ ચેતના અત્યંત જુદી છે. કાયાનો જીવ સાથે કોઈ જ પારમાર્થિક સંબંધ નથી. બજે સ્વતંત્રપણે પોતપોતાના સ્વભાવે પરિણામે છે. પોતાને આધીન નથી એવી અચેતન અશુચિ કાયા પ્રતિ રાગ-દ્વેષનો શું મતલબ? નીરોગી સુંદર શરીરના મદથી પણ શું લાભ છે? સુંદર શરીરના મદથી સનતકુમાર ચક્કવર્તીની કાયા ઝેરતુલ્ય થતાં તો બેદ પામી વૈરાગી થઈ મનુષ્યજન્મ સફળ કરે છે.

પરાધીન કાયાના લાલન-પાલન કૃત રાગ-દ્વેષથી માત્ર દુઃખી જ થવાય છે. તો પણ અજ્ઞાનથી વિષયસુખ વહાલું થઈ, જ્ઞાને મને વળગ્યું છે. વિષ સમાન વિષયોમાંથી હે પ્રભુ! તું મને કાં ન છોડાવ?

કાયસ્વરૂપ પાંચ ઈન્જિન્યુલ અને મન જીવનાં અંગ નથી તોય તેની પરાધીનતામાં ઉદ્દિત થતાં, જીવનાં ક્ષયોપશમ જ્ઞાન-વીર્યાદિને સ્વાધીન અને હિતકારક કરવાના ઉદ્યમને ચૂકી કાયવશપણાની રતિ કે જે સંયમ પ્રતિપક્ષ છે, તેને શા માટે સેવું? હે પ્રભુ! વિષયલુભ્યતાના દુઃખથી મને છોડાવ કે જેથી હું અતીન્દ્રિય જ્ઞાનાનંદને પ્રાપ્ત કરવા કટિબદ્ધ બનું.

(૭) આશ્રવ ભાવના

દિનરાત શુભાશુભ ભાવોં સે

મેરા વ્યાપાર ચલા કરતા;

માનસ વાણી ઔર કાયાસે,

આશ્રવકા દ્વાર ખુલા રહતા.

હું દિન-રાત શુભાશુભ ભાવોમાં રત રહી, મારું પ્રવર્તન સંયોગોમાં જ વત્ત્યા કરે છે કે જે અનુસાર મન-વચ્ચન-કાયાના કંપનાનું નિમિતા પામી આત્મપ્રદેશોના કંપનથી દ્રવ્યકર્મણો આશ્રવ (પ્રકૃતિ-પ્રદેશ-સ્થિતિ-અનુભાગરૂપે) થઈ આત્માના પ્રદેશો સાથે એકષેત્રાવગાહ સંબંધ થાય છે; અને આ સૂક્ષ્મ કર્મોમાં જીવભાવોના અનુરૂપ જ ચિત્રરામણ (Photography) થયું છે, કે જે તેના વિપાક સમયે પુણ્યપાપ ફળ આપવા સર્મર્થ બને છે.

આ રીતે આશ્રવનાં પાંચ દ્વાર મિથ્યાત્વ,

અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય અને યોગની પ્રવૃત્તિથી કર્મબંધ થયા કરે છે; જે નિવારી નિજ શુદ્ધ આત્મભાવમાં જ મારી પ્રવૃત્તિ થાય એ ઈચ્છનીય છે.

જેઓ કાયા પ્રતિ અત્યંત ઉદાસીન છે, વળી જેઓ સર્વ આશ્રવભાવોને તો અશુદ્ધિ તથા રોગમૂર્તિ કાયા સમાન નિરંતર ચિંતવે છે; એવા સાચા અણિશુદ્ધ સંયમી મુનિ ભગવંતના દર્શન પણ હુલબંદ છે તો નિતપ્રતિ તેમના ચરણકમળની સેવાનો સુઅવસર તો ક્યાંથી સાંપડે?

“કાયાની વિસારી માયા, સ્વરૂપે સમાયા એવા,
નિર્ગ્રથનો પંથ ભર્બ અંતનો ઉપાય છે.”

(૮) સંવર ભાવના

શુભ ઔર અશુભકી જવાલાસે
જુલસા હૈ મેરા અંતસ્તલ;
શીતલ સમકિત ડિરણે ફૂટે
સંવરસે જાગે અંતર્બલ.

અનાદિગૂદીત મિથ્યાત્વની પુષ્ટિના સંસ્કારથી જનિત અનાત્મલક્ષી/બહિર્લક્ષી પુદ્ગળ આશ્રિત શુભાશુભ ભાવથી તો મારું અંત:કરણ દિનરાત સળગી રહ્યું છે; તેથી નિજ ગુણોનો ઘાત થાય છે.

વળી, આત્મલક્ષી શુભ રાગમાં પણ અટકવું મને પોખાતું નથી ને તેમાં આદરયુક્ત પ્રયત્ન પરાયણ માત્ર જ રહેવું નથી; કેમકે મંદ મિથ્યાત્વ ભાવના ફળમાં અટક્યા વિના શુદ્ધ અંતરાત્મભાવને જ પ્રગટ કરવો છે.

વારંવારના અભ્યાસપૂર્વક અંતરાત્માની ભાવનાથી સર્વ ગુણાંશ શુદ્ધિ રૂપ સમકિત પ્રગટ થતાં સ્વાનુભવના શીતલ રસાસ્વાદથી આશ્રવભાવોના પ્રતિષેધનું સાચું આતરિક આત્મવીર્ય જ્ઞાનીને સ્કુરાયમાન થાય છે, તો પણ અસ્થિરતા જનિત રાગ-દ્રેષ્માં સંસરણથી બચવા જિનભક્તિ, સત્સંગ, સ્વાધ્યાય, પ ઈંડ્રિય સંયમ, પ સમિતિ, ઉ ગુણિ, ૧૨ પ્રત, ૧૨ તપ, ૧૨ અનુપ્રેક્ષા, ૨૨ પરિષષહજ્ય, ૧૦ ચારિત્ર ધર્મ આદિ આરાધનાથી તેઓ જ્ઞાન-ધ્યાનનો ઉત્સાહ અને ઉમંગ વધારે છે.

(૯) નિર્જરા ભાવના

ફિર તપકી શોધક વહિ જગે
કર્મોકી કરિયાં તૂટ પડે;

સર્વાંગ નિજાત્મ પ્રદેશોં સે,
અમૃત કે નિર્જર ફૂટ પડે.

આત્માના સમ્યક્કજાન-સંવેદન સહિત સમસ્ત પૌદ્ગળિક ભોગેશ્વરાની ત્યાગભાવના સ્વરૂપ તપથી અનાદિ બંધ પ્રવાહરૂપ કર્મશૂખલા તૂટતી જાય છે અને દ્રવ્ય કર્મપુદ્ગળો તેમજ ભાવકર્માની કમશા: નિર્જરા થાય છે. વળી, આત્માના સર્વ અસંખ્યાત પ્રદેશોથી અતીન્દ્રિય આનંદ અમૃતનાં જરણાં પ્રગટી આત્મા નિજાનંદની મસ્તીમાં જેટલો રસલીન-તરબોળ થાય છે તેટલી નિર્વિકલ્પ સમાધિ પ્રામ થાય છે.

(૧૦) લોક ભાવના

હમ છોડ ચલે યહ લોક તભી
લોકાંત વિરાજે ક્ષણમે જા;
નિજ લોક હમારા વાસા હો,
શોકાંત બને ફિર હમકો ક્યા.

જે મહાજ્ઞાની ધર્મત્વા સામ્યભાવ પ્રગટ કરી ચૈતન્યસ્વરૂપ નિજ-લોક અનુપ્રેક્ષાની (સ્વભાવમાં વિશેષ વિશેષ એકાગ્રતાની) પુનઃ પુનઃ ભાવના કરે છે તે સકલ કર્મનો કષય કરી લોકાંતે બિરાજમાન થાય છે. આ લોક અર્થાત્ ચતુર્ગતિ હુઃખદાયી સંસાર છોડીને (ભવના ભાવ પરિત્યાગીને) લોકાંતે સિદ્ધ-લોકમાં બિરાજમાન થવાથી, દેહાતીત સ્વરૂપ નિજ ચૈતન્ય લોકમાં શાશ્વત નિવાસ થાય છે અને શોક રહિત શાશ્વત અનંત સુખનો ભોગવટો થાય છે; તો પછી તેથી અધિક બીજું અમને જોઈએ પણ શું?

ઉલટાનું ઊર્ધ્વ-મધ્ય-અધો લોકના પૌદ્ગળિક સંબંધોની નિર્દ્ધક ભોગેશ્વરા તો મહાન હુઃખની ખાણ છે. ૧૪ રાજુ પ્રમાણ ત્રણ લોકમાં જન્મનિવાસ કરવા સંબંધી અનુકૂળ-પ્રતિકૂળતાની કલ્પના ક્યારે તૂટે એવું વારંવાર સમ્યક ચિંતવન કરવું, જેથી સર્વત્ર હર્ષ-શોક રહિત સમતાભાવમાં રહી શકવાનો ઉદ્યમ થાય.

(૧૧) બોધિહુલ્લભ ભાવના

જાગે મમ હુલ્લભ બોધિ પ્રભો !

હુન્નયતમ સત્વર ટલ જાવે;

બસ જ્ઞાતદાષ રહ જાઉં,

મદ-મત્સર મોહ વિનશ જાવે.

અનાદિકાળથી ચાલ્યું આવતું મોહવેલધા રૂપ અજ્ઞાન કે જે મને સુગમ થઈ ગયું હોવાથી તેને

સમાજ-સંસ્થા દર્શન

સંસ્થાના આગામી કાર્યક્રમોની રૂપરેખા

તારીખ	તિથિ	વાર	વિગત
૧૮-૧૦-૨૦૨૪	આસો વદ-૧	શુક્રવાર	શ્રી આત્મસિદ્ધિ રચના દિન તથા લઘુરાજ સ્વામીની જન્મતિથિ
૩૦-૧૦-૨૦૨૪ થી ૦૨-૧૧-૨૦૨૪	આસો વદ-૧૩ થી કારતક સુદ-૧	બુધવાર થી શનિવાર	દીપાવલી આરાધના શિબિર
૦૬-૧૧-૨૦૨૪	કારતક સુદ-૫	બુધવાર	શ્રી જ્ઞાનપંચમી
૧૫-૧૧-૨૦૨૪	કારતક સુદ-૧૫	શુક્રવાર	પરમહૃપાળુદેવ જન્મજયંતિ (દેવદિવાળી)
૩૦-૧૧-૨૦૨૪ થી ૦૨-૧૨-૨૦૨૪	કારતક વદ-૧૪ થી માગસર સુદ-૧	શનિવાર થી સોમવાર	પૂજયશ્રીની જન્મતિથિ નિમિત્ત શિબિર

સંસ્થાના સ્વાધ્યાયહોલમાં ચિત્રપટોની પુનઃ સ્થાપનાના ભવ્ય કાર્યક્રમનું આયોજન

પૂજય સંતશ્રી આત્માનંદજીની જન્મતિથિ તા. ૦૨-૧૨-૨૦૨૪ નિમિત્તે સંસ્થામાં તા. ૩૦-૧૧-૨૦૨૪ થી તા. ૦૨-૧૨-૨૦૨૪ દરમિયાન ત્રિદિવસીય આધ્યાત્મિક શિબિરનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. શિબિર અંતર્ગત તા. ૦૨-૧૨-૨૦૨૪ ના રોજ સંસ્થાના સ્વાધ્યાયહોલમાં સ્થાપિત ચિત્રપટોનું પરિવર્તન અને પુનઃસ્થાપનાના ભવ્ય કાર્યક્રમનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. આ પ્રસંગે પૂજયશ્રી ગોકુળભાઈ, ધરમપુરથી પૂજયશ્રી રકેશભાઈ, સાયલાથી પૂજય ભાઈશ્રી નલીનભાઈ, પચશ્રી ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈ વગેરે મહાનુભાવોએ આ કાર્યક્રમમાં ઉપસ્થિત રહેવાની સહર્ષ સંમતિ આપેલ છે. આ ઉપરાંત શ્રી રાજ પરિવારના અન્ય અધિકારીઓ તથા મહાનુભાવો પણ ઉપસ્થિત રહેશે. આ ઉપરાંત વિધાન-પૂજા, સ્વાધ્યાય, ભક્તિસંગીત વગેરે કાર્યક્રમોનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે.

આ કાર્યક્રમો માટે આપના અમૂલ્ય સહયોગની અપેક્ષા રાખીએ છીએ. કાર્યક્રમમાં પધારવા સૌને હાર્દિક નિમંત્રણ છે. આપના આગમનની જાણ તા. ૩૦-૧૦-૨૦૨૪ સુધીમાં સંસ્થાના કાર્યક્રમમાં કરવા વિનંતી છે, જેથી આપની આવાસ, ભોજનાદિની સુવિધાઓ અમે સાચવી શકીએ.

બા. બા. પૂ. સુરેશજીની ધર્મયાત્રાનું આયોજન

(૧) તા. ૦૧-૧૦-૨૦૨૪ થી તા. ૦૫-૧૦-૨૦૨૪ દરમિયાન રાજકોટ અને જામનગર મુકામે પૂ. સુરેશજીના સ્વાધ્યાય, સત્સંગ આદિ વૈવિધ્યપૂર્ણ કાર્યક્રમોનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. (૨) તા. ૧૮-૧૦-૨૦૨૪ થી તા. ૨૧-૧૦-૨૦૨૪ દરમિયાન કોલકાતાની ધર્મયાત્રાનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે; જે અંતર્ગત શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આત્મતત્ત્વ રીસર્ચ સેન્ટર, પલ્લી તેમજ શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર ભિશન, ધરમપુરના કોલકાતાના સેન્ટરોમાં પણ સ્વાધ્યાય યોજાશે. સંપર્ક સૂત્ર : શ્રી સંજયભાઈ બાવીસી - ૯૮૩૦૦૧૪૭૭૮

= સંસ્થાના સુવર્ણજીયંતી મહોત્સવ નિમિત્તે વૈવિદ્યપૂર્ણ કાર્યક્રમોનું આયોજન =

સંસ્થાના સુવર્ણજીયંતી મહોત્સવ નિમિત્તે સાબરકાંઠાના તલોએ, રખિયાલ તથા લક્ષ્મીપુરા ગામમાં પૂજ્ય સુરેશભૈયાના સ્વાધ્યાયનું આયોજન તેમજ અમદાવાદ મુકામે ભક્તિસંગીત તથા મુંબઈ મુકામે યોગપ્રવૃત્તિઓનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.

(૧) તા. ૧૫-૦૮-૨૦૨૪ ના રાત્રે તલોએ મુકામે શ્રી આત્મસિદ્ધિ પારાયણ તથા પૂજ્ય સુરેશભૈયાના સ્વાધ્યાયનો કાર્યક્રમ યોજાયો હતો. પૂજ્ય બહેનશ્રીના પ્રાસંગિક આશીર્વચન બાદ સુરેશભૈયાએ શ્રી આત્મસિદ્ધિ શાસ્ત્રમાં જણાવેલ 'ઇ પદ' વિષય પર મનનીય સ્વાધ્યાય આપ્યો હતો. ૫૦૦ જેટલા ભક્તોએ સત્સંગનો લાભ લીધો હતો. સત્સંગયાત્રામાં આપણી સંસ્થામાંથી ટ્રસ્ટી મહોદ્ય આદ. શ્રી બિપીનભાઈ મણિયાર, ટ્રસ્ટીવર્ય આદ. શ્રી પંકજભાઈ શાહ, પ્રજ્ઞાવંત આદ. શ્રી મહેન્દ્રભાઈ ખંધાર વગેરે મુમુક્ષુઓ જોડાયા હતા. સમગ્ર કાર્યક્રમનું આયોજન મુમુક્ષુ આદ. શ્રી જ્યેશભાઈ પટેલ અને તેઓના સમાજ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું. કોબા સંઘ માટે શ્રી જ્યેશભાઈએ આવાસ, ભોજનાદિની સુવિધા કરી હતી. શ્રી મણિભાઈ પટેલના નિવાસસ્થાને વૃક્ષારોપણ કરવામાં આવ્યું હતું.

(૨) તા. ૧૬-૦૮-૨૦૨૪ ના રોજ તલોએની પ્રાથમિક શાળામાં યોજાયેલ સત્સંગ અંતર્ગત સુરેશભૈયાએ બાળશૈલીમાં સંસ્કાર ઘડતરની સુંદર વાતો કરી. ૪૦૦ જેટલા બાળકોએ સત્સંગનો લાભ લીધો હતો. રાત્રે રખિયાલ મુકામે 'કર્મની વ્યવસ્થા' ના આધારે પ્રશ્નોત્તરરૂપ સ્વાધ્યાય યોજાયો હતો.

(૩) તા. ૧૭-૦૮-૨૦૨૪ ના સવારે તલોએની હાઇસ્ક્યુલમાં યોજાયેલ સત્સંગ અંતર્ગત 'મહાન બનવાની કળા' વિષય પર પૂ. સુરેશભૈયાએ બાળશૈલીમાં સુંદર છિણાવટ કરી. ૩૫૦ જેટલા વિદ્યાર્થીઓએ આ કાર્યક્રમનો લાભ લીધો હતો.

તા. ૧૭-૦૮-૨૦૨૪ના રાત્રે તથા તા. ૧૮-૦૮-૨૦૨૪ ના રોજ સવારે યોજાયેલ સત્સંગમાં પૂ. લૈયાજીએ 'વવહારિક જીવનમાં ધર્મનું આચરણ' વિષયક સરળ છિતાં સચોટ શૈલીમાં સ્વાધ્યાય આપ્યો હતો. લગભગ ૭૦૦ જેટલા મુમુક્ષુ ભાઈ-બહેનોએ સત્સંગનો લાભ લીધો હતો. કોબા સંઘ માટે આવાસ, ભોજનાદિની વ્યવસ્થા આદ. શ્રી પિન્કેશભાઈ લાલજીભાઈ પટેલે કરી હતી.

(૪) પૂર્વે 'સદ્ગુરુપ્રાસાદ' તરીકે ઓળખાતા મીઠાખળી, અમદાવાદ મુકામે આજે નૂતન જિનાલયનું નિર્માણ કરવામાં આવ્યું છે; જ્યાંના મૂળનાયક શ્રી આદિનાથ પ્રભુ છે. સંસ્થાના સુવર્ણજીયંતી મહોત્સવ નિમિત્તે સંસ્થા તરફથી તા. ૨૧-૦૮-૨૦૨૪ ના આ રોજ જિનાલયના દર્શન-ભક્તિસંગીતનો કાર્યક્રમ યોજવામાં આવ્યો હતો. ત્યાંના ટ્રસ્ટીમંડળે સૌનું ભાવભીનું સ્વાગત કર્યું. સૌએ ભાવપૂર્વક દર્શન અને ભક્તિ કરી ધન્યતા અનુભવી.

(૫) સંસ્થાની સુવર્ણજીયંતી મહોત્સવ નિમિત્તે તા. ૦૯-૦૮-૨૦૨૪ થી તા. ૧૦-૦૮-૨૦૨૪ દરમિયાન મુંબઈ મુકામે યોગાચાર્યશ્રી દુષ્પંતભાઈ મોઢી તથા આદ. શ્રી નયનાભેન મોઢી દ્વારા જુદા જુદા સ્થળોએ યોગ પ્રવૃત્તિઓ કરાવવામાં આવી હતી. 'Body n mind fit n fine' શીર્ષક અંતર્ગત જૂહુ તિલક ગાર્ડન સેન્ટચ્યુરી કલબ, જૂહુ, નાણાવટી કોલેજ, વીલેપાર્ક, M.V.M. સ્કૂલ-અંધેરી, સાને ગુરુજી સ્કૂલ, શાંતાકૂર મુકામે વિવિધ યોગપ્રવૃત્તિઓ કરાવવામાં આવી હતી. આ પ્રસંગે આપણી સંસ્થામાંથી આદ. શ્રી અરુણભાઈ બગડિયા ઉપસ્થિત રહ્યા હતા.

તપસ્વીની અનુમોદના

આપણી સંસ્થામાં રહીને સેવા-સાધના કરતા શાંત તથા સરળ સ્વભાવના મુમુક્ષુ આદ. શ્રી વસંતબેન સંઘવીની ચંદ્રકળા તપ (વૃત્તિસંક્ષેપ તપ) ની એક મહિનાની આરાધના સંપત્ત થઈ. પૂજ્ય બહેનશ્રીના વરદ હસ્તે તપસ્વીના પારણા કરવામાં આવ્યા. આ તપમાં સુદ એકમથી પૂનમ સુધી શુક્લ પક્ષમાં તિથિ અનુસાર દરરોજ એક એક દ્રવ્યની ધારણા વધારી શકાય છે અને વદમાં એકમથી ગૌદસ સુધી એક એક દ્રવ્ય ઘટાડવામાં આવે છે. એક મહિનાનું આ ચંદ્રકળા તપ છે. આ તપ ચંદ્રમાનુસાર સંબંધિત છે. આ તપ દરમિયાન ‘ચંદ્રઘંઠ વંદે’ ની દરરોજ વીસ માળા કરવાની હોય છે. આ ઉપરાંત જેટલા દ્રવ્ય લેવામાં આવે તેટલા લોગસ્સના કાઉસર્ગ અને વંદના કરવાના હોય છે. સમગ્ર કોબા પરિવાર આદ. વસંતબાની આ તપસ્યાની ખૂબ ખૂબ અનુમોદના કરે છે.

રક્ષાબંધન પર્વની ઉજવણી

શ્રી વિષ્ણુકુમાર મહામુનિએ શ્રી અકંપાર્યાર્થ અને ૭૦૦ મુનિઓનો ઉપસર્ગ દૂર કરી તેઓની રક્ષા કરી હતી. આ પ્રસંગની યાદમાં રક્ષાબંધન પર્વ ઉજવવામાં આવે છે. સંસ્થામાં શ્રી જિનાભિષેક બાદ શ્રી વિષ્ણુકુમાર મહામુનિની પૂજા કરવામાં આવી હતી. મુમુક્ષુવિશેષ આદ. ડૉ. રાગિણીબેને રક્ષાબંધન પર્વની કથા સંભળાવી હતી. પૂજ્ય બહેનશ્રી અને પૂજ્ય સુરેશભૈયાના સાનિધ્યમાં સૌએ રક્ષાસૂત્ર બાંધીને પર્વની શુભેચ્છાઓ પાઠવી હતી.

સંસ્થાના વિવિધ વિભાગોમાં આર્થિક સહયોગ આપનારા દાનવીર મહાનુભાવો

સંસ્થાના વિવિધ વિભાગોમાં આર્થિક સહયોગ આપનારા નીચેના દાનવીર મહાનુભાવોને સંસ્થા સાભાર ધન્યવાદ પાઠવે છે :-

ક્રમ	નામ	સ્થળ	રકમ	દાન
૧.	શ્રી પરાગભાઈ વિનોદરાય શાહ	વડોદરા	૧૦,૦૦૦/-	ત્યાગી ભોજનાલય, વૈયાવચ્ચ
૨.	શ્રી પરાગભાઈ બાવીશી (દ.) શ્રી હિનેશચંદ્ર બાવીશી	યુ.એસ.એ.	૫૦,૦૦૦/-	ગુરુકુળ (૧૦,૦૦૦), ભોજનાલય (૧૦,૦૦૦) જીવદ્યા (૧૦,૦૦૦) વૈયાવચ્ચ (૧૦,૦૦૦) મેડિકલ (૧૦,૦૦૦)
૩.	શ્રી રાજેન્દ્ર ભક્તા	યુ.એસ.એ.	\$૨૦,૦૦૦/-	શ્રી આત્મસ્મૃતિ મંદિર
૪.	શ્રી હસમુખ રઘજભાઈ પટેલ	ઝેડબ્રિજ્ઝ	૨૧,૦૦૦/-	ભોજનાલય
૫.	શ્રી વિમલા ટી. સાવલા	મુંબઈ	૩૦,૦૦૦/-	સાધારણ
૬.	શ્રી બકુલભાઈ પ્રતાપચંદ્ર પારેખ	ચેન્નાઈ	૫૧,૦૦૦/-	દિવ્યધનિ (૨૧,૦૦૦) જીવદ્યા ચબૂતરા નિર્માણ (૩૦,૦૦૦)
૭.	શ્રી પ્રકુલભાઈ જે. લાખાડી	કોબા	૪૫,૦૦૦/-	દિવ્યધનિ (૨૧,૦૦૦) વૈયાવચ્ચ (૨૪,૦૦૦)

સંસ્થાના સુવર્ણજીયંતી મહોત્સવ નિમિત્ત યોજાયેલ ધૈર્યપૂર્ણ કાર્યક્રમોની તસવીરો

તલોદ (સાબરકાંદા) માં સત્સંગ

વૃક્ષારોપણ (તલોદ)

રખિયાલ મુકામે સત્સંગ

લક્ષ્મીપુરા મુકામે સત્સંગ

જેન દેરાસર, મીઠાખળી, અમદાવાદ

યોગપ્રવૃત્તિ, મુંબઈ

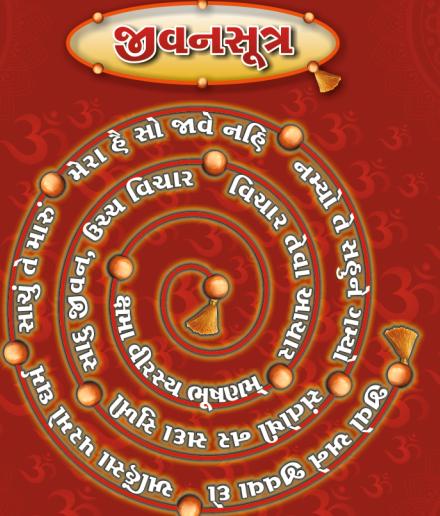
શ્રીમતી હર્ષભેન મનોજભાઈ સંઘવી પરિવાર, અમદાવાદ

"કૃતુણાં તુ.
બન્ધુનો જીવન તુ,
ખોલ્યો જીવન તુ."

શ્રીમતી હર્ષભેન મનોજભાઈ સંઘવી પરિવાર, અમદાવાદ

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર અધ્યાત્મિક સાધના કેન્દ્ર
(શ્રી સત્યાનંદસેવા-સાધના કેન્દ્ર સંચાલિત)
કોલા-૩૮૨૪૨૬, જી. ગાંધીનગર (ગુજરાત)
મો. ૯૮૨૬૯ ૯૨૩૯૯, ૯૮૨૬૯ ૯૨૩૯૯
E-mail : mail@shrimadkoba.org, Web : www.shrimadkoba.org

જીવનસૂત્ર

સંસ્કાર પ્રકાશિત દિવાળી પુસ્તિકા
‘જીવનસૂત્ર’
નું મુખપૃષ્ઠ

‘દિવ્યધનિ’ સાટેમબર - ૨૦૨૪ ના અંક માટે નીચેના પ્રત્યેક દાનવીર મહાનુભાવોનો
રૂ. ૨૧,૦૦૦/- નો આર્થિક સહયોગ સાંપડ્યો છે. સંસ્કાર તેચોકીઓના આ ‘ફાનદાન’ની અનુમોદના કરે છે.

૧ શ્રીમતી હર્ષભેન મનોજભાઈ સંઘવી પરિવાર, અમદાવાદ
હસ્તે : શ્રી લિપીનભાઈ મહિયાર

૨ શ્રીમતી નીકિતાબેન મહેન્દ્રભાઈ મહેતા પરિવાર, પૂના

૩ શ્રી તરલાબેન દિનેશભાઈ ભાવીસી પરિવાર, રાજકોટ

Printed & Published by Smt. Dr. Sharmisthaben M. Soneji on Behalf of
Shrimad Rajchandra Adhyatmik Sadhana Kendra - Koba - 382 426. Dist. Gandhinagar (Gujarat).
Printed at Bhagwati Offset, 16/C, Bansidhar Estate, Bardolpura, Ahmedabad - 380 004. **Editor :** Shri Mitesh A. Shah

To,